

NyS 67

NYDANSKE SPROGSTUDIER

NyS 67
NYDANSKE SPROGSTUDIER

© NyS og artiklernes forfattere, 2025

Redaktion:

Kristoffer Friis Bøegh, Yonatan Ungermann Goldshtein, Tina Thode Hougaard,
Alexandra Regina Kratschmer, Michael Nguyen, Jacob Thøgersen

Oplysninger om indsendelse af bidrag findes bagest i nummeret.

Udgives i samarbejde med
Dansk Sprognævn
Adelgade 119 B
5400 Bogense

Grafisk opsætning: René Malchow

ISSN 2246-4522 (online)

Indhold

Forord	5
KIRSTINE BOAS & TINA THODE HOUGAARD Klimasorg eller klimaskam? Psykologiserende klimakomposita som led i en social positionering	7
SØREN BECK NIELSEN ”Der vil være gode solchancer”: Positive vurderinger af tørt og varmt vejr midt i en klimakrise	36
NINA GRØNNUM Danske lukkelyde: Perception, stemthed, fortis-lenis og lydskrift	63
PETER BAKKER Anmeldelse af Dorte Lønsmann, Kamilla Kraft, Janus Mortensen & Jacob Thøgersen: <i>Engelsk i Danmark: What’s the story?</i> Aarhus Universitetsforlag, 2024. (123 sider)	93
Engelske abstracts	104
NyS 69 - Temanummer: Tegn og tegnsætning	107

Forord

I dette temanummer af NyS sætter vi fokus på *Sproglige perspektiver på klima og vejr*. Alle ved at vi står midt i en klimakrise af globalt omfang, og at vi oplever stadigt stigende temperaturer og vandstand og stadigt voldsommere vejrbegebenheder. Vi har inviteret kommunikations- og sprogforskere til at give deres forskningsperspektiver på klimaet og klimaforandringer, på klimadebatten og på vores diskurser om klima. Flere forfattere har taget denne udfordring op. I dette nummer bringer vi to tematiske bidrag, og i de næste numre håber vi at kunne bringe yderligere klima-bidrag som ikke helt nåede NyS' stramme deadlines. Udover de to tematiske artikler bringer vi en artikel om transskription af danske lukkelyde samt en anmeldelse.

I deres bidrag *'Klimasorg eller klimaskam? Psykologiserende klimakomposita som led i en social positionering* analyserer Kirstine Boas og Tina Thode Hougaard sammensætninger med førsteleddet *klima-* i avisdatatabasen *Infomedia*. De viser at sammensætninger med *klima-* er steget kraftigt over det sidste årti. De undersøger desuden sammensætningernes semantik og finder at især sammensætninger som beskriver en psykologisk reaktion på klimaforandringer, "klimaangst", "-bekymring", "-skam" osv., er steget voldsomt. I en efterfølgende kvalitativ analyse viser Boas og Hougaard hvordan kompositaene bruges som værktøj til positionering fx i forhold til handlingsmuligheder og handlingslammelse.

I sin artikel om TV-vejrudsigter *"Der vil være gode solchancer": Positive vurderinger af tørt og varmt vejr midt i en klimakrise* gennemgår Søren Beck Nielsen den sprogbrug som TV2's og DR's meteorologer anvendte når de forholdt sig til vejret i maj måned 2024, nærmere bestemt hvordan de foretog vurderinger og dermed risikerede at foretage indirekte påvirkning af seernes holdning til klimaforandringer. I den kvalitative analyse af 62 vejrudsigter fokuserer Nielsen primært på verbalsproglige resurser, som fx ordvalg, gradbøjninger og prædikative og attributive beskrivelser, men også kropssproglige resurser som pointerer et udsagns vurderende betydning. Nielsen viser at der er en klar tendens mod at

beskrive varmt, tørt, solrigt og stille vejr positivt, og koldt, vådt og blæsende vejr negativt, og han diskuterer om dette kan bidrage til at seerne psykologisk distanceres fra klimaforandringer.

En diskussion mellem de to bidrag er altså den *psykologiske* betydning af klimaforandringerne og mediernes bidrag til at formidle denne psykologiske betydning. På den ene side peger Beck Nielsen på at positive vurderinger af varmt vejr kan føre til negligering af klimaforandringer – *psykologiske distance*. På den anden side peger Boas og Hougaard på at vi ser en stigning i psykologiserende komposita med *klima-* som tyder på en øget *psykologisk nærhed*. Vi skal ikke forsøge at opløse denne diskussion, blot pege på at nærsproglige analyser kan bidrage med større forståelse af det komplekse fænomen.

Nina Grønnum fortsætter i sin artikel *Danske lukkelyde: Perception, stemthed, fortis-lenis og lydskrift* den diskussion der har kørt over de sidste numre af *NyS* om den fonetiske transskription af dansk og især af lukkelydsserierne p t k og b d g. Diskussionen tog fart med Ruben Schachtenhaufens udgivelse af *Ny dansk fonetik* (anmeldt i *NyS* 63) og fortsatte i et par debatindlæg af forfatter og anmelder. I *NyS* 66 bidrog Rasmus Puggaard-Rode til diskussionen med et indlæg om *International og dansk praksis i notationen af lukkelyde*, og i dette nummer giver Nina Grønnum altså sit bidrag. Grønnum argumenterer for i grov lydskrift at bruge lydskriftstegnene [b d g] i ord som *bille*, *dille*, *gilde* hvor Schachtenhaufen anbefaler [p t k]. Argumentationen er dels artikulatorisk med inddragelse af skellet mellem *fortis* og *lenis*, dvs. lyde med mere henholdsvis mindre artikulationsstyrke, dels baseret på en diskussion af hvordan det internationale fonetiske forbund (IPA)'s forskrifter for brug af IPA-tegnene skal fortolkes, bl.a. en diskussion af forskellen mellem *ustemthed* vs. *afstemthed* og idealet om at transskriptionen så vidt muligt skal undgå diakritiske tegn i grov transskription.

I nummerets sidste bidrag anmelder Peter Bakker bogen *Engelsk i Danmark: What's the story?* af Dorte Lønsmann, Kamilla Kraft, Janus Mortensen og Jacob Thøgersen.

God læselyst!

Klimasorg eller klimaskam? Psykologiserende klimakomposita som led i en social positionering

KIRSTINE BOAS & TINA THODE HOUGAARD

ABSTRACT

Siden 2018 er dækningen af klimanyheder steget i de danske medier. Brugen af ord med *klima* som første led følger samme mønster. Vi foreslår at kalde disse klimakomposita. I denne artikel identificerer vi de mest anvendte klimakomposita og kategoriserer dem i kategorierne: *positive tiltag*, *diskursiv kamp mellem aktivisme og skepsis* samt *psykologisering af følelser og tanker om klimaet*. Sidstnævnte er særligt interessant, da nye komposita inden for denne kategori for nylig er opstået. Eksempler herpå er *klimasorg* og *klimaskam*. Vi viser, at brugen af *klimabekymring* er faldende, mens den mere alvorlige *klimaangst* tager over. Nærlæsninger af eksempler på disse klimakomposita viser, at *klimasorg* anvendes til at positionere sig selv i en tilstand af håbløshed på vegne af klimaet og i opposition til dem, der sætter deres lid til håb for at redde jorden. Vi viser også, at *klimaskam* bruges både af grupper, der oplever følelsen, og af dem, der insisterer på ikke at føle skam (modsat *klimasorg*, som udelukkende bruges af dem, der føler den). Analysen viser således, at nogle klimakomposita kan fortolkes lokalt, så de stemmer overens med ens egen oplevelse og forståelse af klimaforandringernes alvor.

EMNEORD: klimadiskurs; komposita; medier; mentalt helbred

1 INDLEDNING

Klima har siden 1960'erne fungeret som et meget produktivt andetled i en række substantivsammensætninger, fx *arbejdsklima*, *bioklima* og *indeklima* (Jarvad 1999). Når man orienterer sig i det sproglige landskab anno 2025, vil man støde på en lang række relativt nye sammensætninger med *klima*- som førsteled. Det kunne være ord som *klimaforkæmper*, *klimaangst*, *klimamarch* eller *klimasorg*. Selvom disse ord giver det ellers abstrakte ord *klima* en mere konkret betydning, mangler en grundigere undersøgelse af udviklingen i ord med *klima*- som førsteled og af, hvor-

dan de kan kategoriseres. En analyse af, hvordan de bruges i praksis, er derfor nødvendig for at forstå deres funktion bedre.

I denne artikel arbejder vi ud fra en forståelse af ordet *klima* som ”de fremherskende vejrforhold med hensyn til temperatur, nedbør, fugtighed, lufttryk m.m. målt over en lang periode” (ODS), med den tilføjelse, at det primære fokus er på, hvilken betydning klimaets svingninger har for plantevækst og dyre- og menneskeliv. Det kan også kaldes for *makroklima* (i modsætning til *mikroklima* og *metaforisk klima*, fx politisk klima) og er et grundvilkår for mennesket i stil med fx tilgængelighed af vand og føde. Som mennesker er vi underlagt klimaets forandringer¹, hvad der gør det til et eksistentielt og meget omdiskuteret emne. Vi foreslår at kalde denne gruppe af ord, hvor *klima*- indgår som førsteled og henviser til *makroklima*, for *klimakomposita*.

Klimaet er en besværlig størrelse at forholde sig til, og det bliver ikke nemmere af, at debatten om klimaet indimellem forekommer decideret polariseret – dog ikke på niveau med fx i USA (Lind m.fl. 2023), og at der dermed er mange forskellige holdninger, følelser og interesser i spil. Artiklen udspringer af en undren over, hvilken rolle klimakomposita spiller i måden, hvorpå der bliver talt om klimaet, og den søger at give et indblik i en række overordnede tendenser i de danske mediers brug af klimakomposita. Vi undersøger, i hvilken udstrækning de nyopståede klimakomposita genfortolker hyperobjektet (Morton 2013) *klima* ved at integrere følelsesmæssige dimensioner, og om klimakompositaene således fungerer som et led i en positionering i forhold til klimadebatten (du Bois 2007). Vores hypotese er, at disse komposita er et resultat af en diskursiv udvikling, der afspejler de mangfoldige reaktioner på klimaforandringerne, og som forskellige sociale grupper med forskellige sociale positioneringer i forhold til klimaforandringerne har fortolket lokalt for både at kunne italesætte deres eget og andres forhold til og forståelse af klimaet.

Artiklen vil som det første introducere en teoretisk ramme for komposita og positionering og derefter redegøre for metoden anvendt i nærværende analyse. Vi bruger databasen *Infomedia* til at fremsøge konkrete eksempler

1 Vi har valgt at bruge ordet *klimaforandringer* til at italesætte de forandringer i klimaet, der bliver rapporteret om i disse år, fordi vi forsøger at forholde os objektivt til kompositaene. Trods kritik af ordets valør (jf. Klog på sprog 2023) vurderede vi, at klimaforandringer var det mindst værdiladede ord at bruge.

på klimakomposita i den danske offentlige debat fra 1990 til 2024. For at kunne undersøge vores hypotese følger derefter en række optællinger og analyser af henholdsvis udviklingen i den offentlige mediedæknings brug af klimanyheder og udviklingen i den offentlige mediedækning af klimakomposita, dvs. en undersøgelse af, hvilke komposita der har trendet mest i perioden 1990 til 2024, og hvordan disse kan kategoriseres. Til sidst dykker vi ned i den kategori, der indeholder de nyest tilkomne, de psykologiserende komposita, og analyserer en række eksempler på to af disse, *klimasorg* og *klimaskam*. Det gør vi for at opnå en forståelse af, hvordan forfatterne bruger disse som led i forskellige diskursive strategier og til at positionere sig selv i forhold til klimaforandringerne og klimadebatten.

2 BAGGRUND

Der kommer løbende mere fokus på miljø- og klimakommunikation i takt med, at vores forbrug stiger, og den økologiske krise udvikler sig (Eskjær 2021). Klimakommunikation er et relativt nyt genstandsfelt, indenfor hvilket flere har beskæftiget sig med at kortlægge, hvordan miljøet beskrives i medierne (fx Hansen 2018; Meier & Eskjær 2024). Eskjær (2019) viser en generel stigning i klimanyheder i danske medier frem mod 2018, med et peak i 2009 under klimatopmødet COP15 i København. Måden, klimanyheder udformes på, har ændret sig over tid. Dette diskuterer Meier og Eskjær i et korpusstudie af 32.000 danske nyhedsartikler fra 1990 til 2021. Generelt ser de over hele perioden, at, selvom syntaksen bliver mere kompleks (hvilket de mener er karakteristisk for public service-formidlere), bliver semantikken mere simpel, og brugen af pronominer, verber og adverbier stiger (Meier & Eskjær 2024). Klimanyhederne bliver således mere letlæselige og tilgængelige for en bredere læserskare. I både artikler og radioprogrammer er der ofte diskussioner af sprogbrug, der knytter sig til, hvordan vi taler om klimaet (Back 2023), og hvilke ord vi bruger til at beskrive følelser i forhold til klimaet (Klog på Sprog 2023). I afsnittet 'Klog på klimasprog' (10. november 2023, DR Lyd) diskuterer deltagerne, henholdsvis en klimapsykolog, en repræsentant for en miljøbevægelse og en sprogforsker, ordene *klimaangst*, *klimasorg* og *klimaskam* indgående med fokus på, om bestemt sprogbrug bidrager til mere klimahandling. I det pågældende afsnit forsøger panelet at opnå en større forståelse for motivationen til at bruge disse klimakomposita. I nærværende artikel vil vi forsøge at træde et skridt tilbage og se

på udviklingen af klimakomposita og på, hvordan de bruges som led i en positionering i klimadebatten. Der er, så vidt vi ved, endnu ingen sproglige undersøgelser af klimakomposita, selvom der hersker en bred offentlig interesse for at blive klogere på netop denne gruppe af ord. Dette videnshul vil denne artikel dermed forsøge at udfylde.

2.1 *Komposita*

Pragmatisk set er komposita at betragte som tekstbesparende konstruktionsvarianter (Køneke 1990: 161). Lejlighedssammensætninger eller bekvemmelighedskomposita fungerer i kraft af reference til en beskrevet/kendt kontekst og bruges for at undgå mere ordrige varianter (ibid.). Set grammatisk er komposita karakteriseret ved at bestå af et leksem, der er dannet af to eller flere selvstændige leksemer, hvor sidste del af kompositionen i reglen er kompositummets kerne og dermed regnes som mest betydningsfuld, når det gælder både semantisk indhold og grammatisk tilhørsforhold. De(t) øvrige foranstående led er bestemmende adled, og tilsammen kaldes den type ordsammensætning for *attributive sammensætninger* (Hansen & Heltoft 2011: 240). Adleddets funktion er at skabe en specifik kontekst for kerneleddet, det vil sige en specifikation af den semantiske relation mellem adled og kerneled, hvilket i reglen resulterer i en ny, sammensat betydning; der “etableres en ny kategori” (Hansen & Heltoft 2011: 242). Til eksempel er det at fornægte klimaets ændringer ikke helt det samme som at være klimafornægter, fordi sidstnævnte implicerer en positionering som én, der nægter at acceptere klimaets ændringer eller, at ændringerne er menneskeskabte, dvs. som medlem af en bestemt samfundsmæssig eller klimapolitisk gruppering.

Komposita indeholder rent semantisk noget mere end summen af de elementer, de er udgjort af, fordi netop relationen mellem adled og kerneled er helt central for forståelsen. De udgør en begrebsmæssig helhed, hvis betydningsindhold ikke altid uden videre kan udledes af de enkelte bestanddeles betydning, hvad Hansen og Heltoft benævner leksikaliserede komposita (Hansen & Heltoft 2011: 244). Selv om “[p]roblematikken, som er forbundet med skelnen mellem forskellige typer komposita og deres inddeling, [ikke er] ny” (Szubert 2010: 163), peger vi her kun på nogle af diskussionerne. I sin behandling af komposita skriver Tøgeby om substantivkomposita, at “[h]vis begge led i kompositummet er

substantivrødder, er førsteled som regel en omstændighedsangivelse, fx sted, materiale, formål eller resultat, [...] i forhold til andet led” (Togeby 2003: 28). Mens Togeby således peger på fire relationer, fremsætter Levi ni semantiske relationer: CAUSE, HAVE, MAKE, USE, BE, IN, FOR, FROM, ABOUT (Levi 1978: 76 ff.), det vil sige, at det første led henholdsvis forårsager, ejer, laver, bruger, er, er placeret i, er til for, kommer fra eller handler om det andet led. Hansen og Heltoft opererer ligeledes med adskillige semantiske rollerelationer, fx subjekt, objekt, lokativ og intention (Hansen & Heltoft 2011: 244). Ved at anvende en kombination af Hansen og Heltoft og Levis semantiske relationer kan vi undersøge, hvordan betydningen af komposita varierer afhængigt af, om vi ser klimaet som den aktive faktor, der forårsager noget, fx krise eller angst, eller som det passive emne, som noget handler om, fx en march eller en strategi. Dette hjælper os med at forstå de forskellige måder, hvorpå disse komplekse nominalsammensætninger bruges og fortolkes.

2.2 Positionering

Med henblik på at give et bud på, hvorfor forskellige klimakomposita bruges, vil vi trække på John du Bois’ (2007) teoretiske ramme for *stancetaking*; på svensk har det været kaldet ‘standpunktmarkering’ (Karlsson 2006), men vi vil fremover kalde det ‘positionering’ (jf. Mortensen 2012: 71). Du Bois identificerer tre centrale elementer i det, han kalder en *stance triangle*. Man kan identificere, hvem der positionerer sig, hvad de positionerer sig i forhold til, og hvilke eksisterende standpunkter de positionerer sig i forhold til (du Bois 2007: 163–169). Når man har disse tre elementer på plads, kan man sige noget om, hvordan et individ eller en gruppe forholder sig til et givent emne. Sidstnævnte element refereres også ofte til som *alignment* (Heritage & Raymond 2005; du Bois 2007: 144; Kiesling 2019). Du Bois’ *stance triangle* er eksempelvis blevet brugt til at identificere epistemisk positionering (hvor sikker man er i sin sag) i online debatter om klimaet (Biri 2022) og til diskursanalyser af positionering i den engelske nyhedsdækning af klimaet (Zhang & Jocuns 2023). Vi vil bruge du Bois’ elementer i en positionering til:

1. At undersøge, hvordan brugerne af bestemte klimakomposita positionerer sig i klimadebatten.

2. At identificere, præcist hvad de pågældende klimakomposita forholder sig til. Med andre ord, er klimaet enten noget, der forårsager noget for menneskene (fx *klimadepression*, hvor klimaet har agens og forårsager depression), noget, som menneskene forholder sig til (fx *klimatopmøde*, hvor nogen holder topmøde om klimaet, som dermed er middelbart objekt), eller noget, som mennesker gør noget ved (fx *klimabenægter*, hvor klimaet er objekt for nogens benægtelse).
3. At identificere, om brugen af et bestemt kompositum kan være et udtryk for en positionering i forhold til en eksisterende position eller diskurs i samfundet. Konkret vil vi undersøge, hvorvidt og hvordan de psykologiserende komposita bruges positionerende på en refleksiv måde ('jeg føler klimaskam'; 'jeg er i klimasorg') eller en interaktiv måde ('du skal føle klimaskam'; 'du skal føle klimasorg').

Disse spørgsmål vil danne rammen om dele af analysen og diskussionerne i undersøgelsen. Vi vil identificere, hvordan flere aktører positionerer sig gennem deres brug af klimakomposita.

3 METODE

3.1 *Analysens opbygning*

I denne artikel undersøger vi fremkomsten af og udviklingen i en række klimakomposita. For at gøre dette laver vi en skalerbar læsning (Jensen et al. 2024), der kombinerer kvantitative optællinger med kvalitative analyser. Først foretager vi kvantitative optællinger af klimakomposita i *Infomedias* database, og derefter analyserer vi udvalgte komposita i nyhedsartikler. Indledningsvis optæller vi, hvor mange gange ordet *klima* forekommer i danske medier i perioden 1990–2024 for at vurdere udviklingen i omtalen af klimaet. Tidsperioden er valgt, da *Infomedias* har indsamlet materiale i denne periode. Herefter identificerer vi udviklingen i komposita, undersøger, hvilke komposita der er mest brugt, og foreslår en kategorisering af disse. På baggrund af optællingerne og kategoriseringen undersøger vi udviklingen af brugen af psykologiserende komposita i danske medier. Afslutningsvist analyserer vi, hvordan psykologiserende komposita bruges i sociale positioneringer.

3.2 Infomedia

Vi anvender den digitale danske database *Infomedia* til at søge i indhold fra alle danske medier (*Infomedia* 2025). Siden 1990'erne har *Infomedia* registreret danske nyhedsmedier – men ikke fx sociale medier (Eskjær 2019: 12). *Infomedia* har en række søgefunktioner, der blandt andet gør det muligt at afgrænse en tidsperiode og søge efter specifikke ord. *Infomedia* giver desuden muligheden for, at man slår alle enslydende overskrifter sammen, så gentagelser fra medier, der videreformidler nyheder fra eksempelvis Ritzau, ikke skævvrider optællingerne. Endelig har vi benyttet *Infomedias* mulighed for at sætte en asterisk (*) efter et søgeord, hvilket betyder, at den vil medtage alle bøjninger af og endelser på ordet.

3.3 Optællinger

Vi har foretaget forskellige optællinger i *Infomedias* database baseret på et omfattende artikelmateriale. Analysen i figur 1 dækker perioden 1990–2024. Vi søgte på denne periode i al *Infomedias* mediemateriale efter mediehistorier, hvor ordet *klima* indgår (n=1.218.687). For at beskrive den overordnede tendens søger vi i 1-års intervaller (fx 01/01/1997–31/12/1997). Det skal dog bemærkes, at *klima* også kan forekomme i sammenhænge som ”politisk klima” eller ”indendørs klima”, og figur 1 skal derfor læses med det forbehold. De følgende optællinger i artiklen fokuserer på klimakomposita. Når vi sammenholder disse optællinger, triangulerer vi vores resultater og styrker på den måde undersøgelsens validitet (Golafshani 2003). Hvis en tendens fremgår af alle optællinger, tyder det på, at der er tale om en reel udvikling. Optællingen i figur 2 dækker ligeledes perioden 1990–2024 og undersøger udviklingen i brugen af leksemet *klima*- som førsteled i sammensatte ord i alle medier, igen i 1-årige intervaller (n=572.417). Vi er interesserede i egentlige komposita og har derfor udelukket følgende afledninger og bøjninger: *klimaet*, *klimas*, *klimaer*. Vi har også udelukket ord med klimaks-semantik, fx *klimakteri**, *klimaks* og *klimasch**. Optællingen af psykologiserende klimakomposita i figur 3 er lavet ved at søge på bestemte søgeord (fx *klimabekymr**) i 1-årige-intervaller. Alle disse optællinger er blevet normaliseret. Vi har desuden optalt brugen af de mest populære klimakomposita i perioden 1990–2024 (tabel 1).

3.4 Normalisering

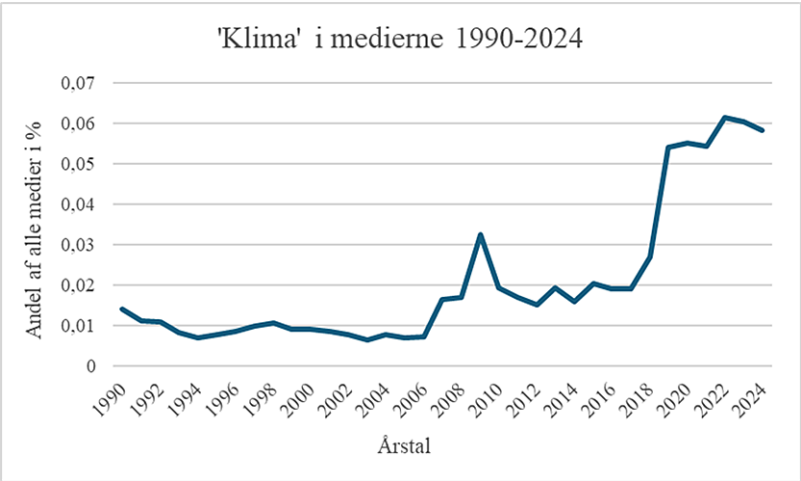
For at sikre sammenlignelighed i vores optællinger har vi normaliseret optællingerne. Vi har bedt *Infomedia* registrere antallet af artikler, hvor ordet *og* indgår, og brugt dette antal til at normalisere for hvert 1-årigt interval. Vi valgte ordet *og*, da det med stor sandsynlighed optræder i alle artikler. Artikler, hvor ordet *og* ikke forekommer, indgår således ikke i de data, vi har anvendt til normaliseringen. Optællingerne er lavet i 1-årige intervaller, da denne inddeling giver et overblik over udviklingen i brug af klimakomposita. Normaliseringen er lavet ved at dividere antallet af hits i et givent år med antallet af artikler, hvori *og* optræder i samme år. Vi dividerer således antallet af artikler, der indeholder *klima*- med antallet af artikler, der indeholder *og*. Denne metode gør det muligt at sammenligne resultaterne fra år til år i perioden 1990–2024.

4 ANALYSE

Ved at søge på, hvor mange gange ordet *klima* har figureret på tværs af alle danske medier tilgængelige i *Infomedias* database, kan vi se, at der i 2009 er en stigning i ordets tilstedeværelse i medierne². Det antager vi, hænger sammen med, at Danmark i 2009 var vært for klimatopmødet COP15. Topmødet kan kaldes et *triggerevent*, dvs. en begivenhed, som fanger mediernes interesse (Eskjær 2019: 7). Desuden ses det tydeligt i figur 1, at der efter 2018 atter er en markant stigning i dækningen af nyheder og historier, som italesætter klimaet. Vi kan ikke med sikkerhed sige, hvorfor klimaet generelt fylder mere i mediernes dagsorden efter 2018, men det år var der flere ekstreme vejrhændelser verden over; flere af dem kom tæt på Danmark ved at finde sted i Europa (Herring et al. 2020), og 2018 viste sig at være det næstvarmeste år i Danmark siden 1873 (Cappelen 2019). Klimaet fyldte så meget hos danskerne, at det kom til at figurere højt på den politiske dagsorden og foranledigede, at Folketingsvalget i 2019 i folkemunde blev døbt “klimavalget” (Hansen & Stubager 2021). Her angav hele 55 % af vælgerne klimaet som det vigtigste for politikerne at fokusere på (Øyen 2021). Samme år lavede unge landet over klimarelaterede *Fridays For Future*-demonstrationer inspireret af den unge klimaaktivist Greta Thunberg.

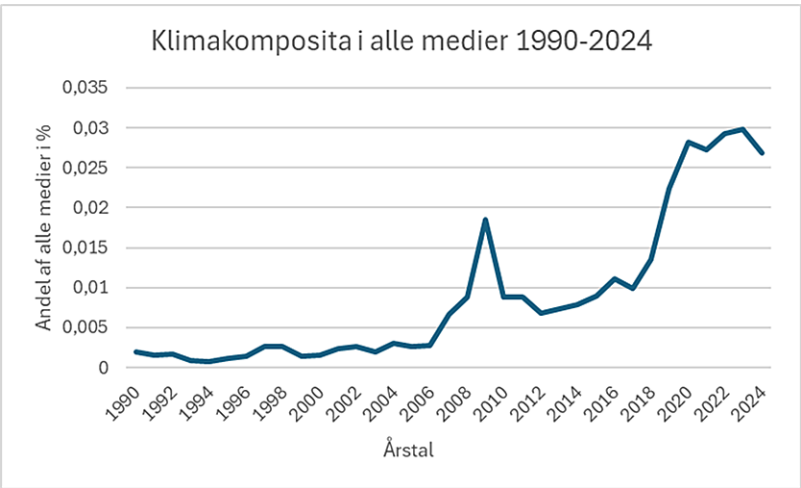
2 Hvor Eskjærs søgestreng lyder ”klimaforandring* OR global* opvarmning” (2019: 12), søger vi bredere på ordet klima* i denne optælling.

FIGUR 1: GRAFEN VISER TENDENSEN FOR BRUG AF ORDET *KLIMA* I ALLE MEDIER I PERIODEN 1990–2024. TENDENSEN ER NORMALISERET MED ALLE ARTIKLER I HVERT TIDSINTERVAL.

Vi har ligeledes optalt det samlede antal gange, en artikel med et kompositum med *klima*- som førsteled er brugt i perioden 1990–2024 (figur 2).

FIGUR 2: GRAFEN VISER TENDENSEN FOR BRUGEN AF KLIMAKOMPOSITA I MEDIERNE I PERIODEN 1990–2024. TENDENSEN ER NORMALISERET MED ALLE ARTIKLER I HVERT TIDSINTERVAL.

Når vi sammenligner figur 1 og 2, ser vi to umiddelbart ens tendenser.

Klima som emne udbredes i stigende grad, og brugen af klimakomposita i de danske medier følger samme mønster. Man skal dog være opmærksom på y-aksen, når man aflæser disse grafer. Den viser, at artikler, hvor klimakomposita bruges, er cirka halvdelen af de gange, offentlige medier skriver om klima. Det er mere, end vi umiddelbart forventede, og denne graf motiverede os yderligere til at se nærmere på brugen af de forskellige typer klimakomposita.

4.1 Klimakomposita

Langt de fleste komposita i datasættet refererer til *klima* i betydningen ’makroklima’ – i modsætning til ’indeklima’ (’mikroklima’) eller ’politisk klima (metaforisk anvendelse). I nedenstående tabel ses en oversigt over de mest brugte komposita siden 1990 med en angivelse af antal forekomster i alt kombineret med vores bud på den semantiske relation mellem adled og kerneled for hvert enkelt kompositum i henhold til Hansen & Heltoft (2011).

TABEL 1: TABELLEN VISER DE MEST TRENDENDE KLIMAKOMPOSITA I PERIODEN 1990–2024

Oversigt over mest brugte komposita i årene 1990–2024		Semantisk relation
Klimaforandring	149.155	Subjekt/prædikat
Klimavenlig	83.622	Objekt
Klimatopmøde	63.335	Objekt
Klimamål	53.494	Objekt
Klimakrise	51.021	Objekt/subjekt
Klimaminister	47.611	Objekt
Klimapolitik	39.433	Objekt
Klimaændring	35.555	Subjekt/prædikat
Klimaproblem	24.975	Objekt/subjekt
Klimakamp	24.059	Objekt
Klimaforsker	15.725	Objekt
Klimaaktivis*	15.419	Objekt
Klimaløsning	11.688	Objekt
Klimakatastrof*	9.188	Objekt
Klimamålsætning	6.329	Objekt

Klimasynd	6.116	Objekt
Klimaafgift	5.759	Objekt
Klimagevinst	5.471	Objekt
Klimaskep*	4.306	Objekt
Klimatrus*	3.119	Subjekt/objekt
Klimaforkæmp*	3.062	Objekt
Klimatosse	3.033	Subjekt/objekt
Klimaløfte	2.080	Subjekt/objekt
Klimaangst	1.938	Subjekt
Klimamarch	1.927	Objekt
Klimabekymr*	1.746	Subjekt
Klimapositiv	1.222	Objekt
Klimabenægt*	1.193	Objekt
Klimafornægt*	986	Objekt
Klimahysteri	969	Subjekt/objekt
Klimaprotest	737	Objekt
Klimabekymre	733	Subjekt
Klimakriti*	712	Objekt
Klimakollaps	695	Subjekt
Klimakaos	471	Subjekt
Klimaskam	466	Objekt
Klimafanati	325	Subjekt
Klimafrygt	321	Subjekt
Klimadepr*	291	Subjekt
Klimarealis*	276	Objekt
Klimafiasko	263	Objekt
Klimasorg	254	Subjekt
Klimahåb	253	Subjekt

Når der dannes et kompositum med *klima-* som forstедel, sker det ikke overraskende stort set altid som en sammenføjning af to substantiver, men der forekommer dog også eksempler på en sammenføjning af substantiv og adjektiv, fx *klimabekymret* og *klimakritisk*.

Forskellige tendenser kan læses ud af dannelsen og brugen af forskellige komposita. Det mest anvendte kompositum i perioden 1990–2024 er *klimaforandring*, der bruges næsten dobbelt så frekvent som nr. 2 på listen over mest brugte klimakomposita (*klimavenlig*). Det lignende ord *klimaændring* har kun kvart så mange forekomster og kommer på sjettepladsen. Selvom der er debat om, hvilke konsekvenser det har at bruge et ord frem for et andet (jf. Klog på Sprog 2023), er det tydeligt, at der er sket en sproglig konventionalisering af *klimaforandring* som det ord, langt de fleste anvender som en generel betegnelse for voldsomme ændringer i klimaet. Alligevel kan man indvende mod ordet *klimaforandring*, at kerneleddet konnoterer noget positivt og dermed nedtoner alvoren, jf. avisen *The Guardians* udmelding om at erstatte det med ordet *klimakrise* i stedet for (Back 2023). I den mere kuriøse ende kan nævnes, at kompositummet *klimasex* kun optræder i medierne i 2009 (25 artikler), fordi det refererer til den daværende debat om øget prostitution i forbindelse med klimatopmøder.

Der er flere indikationer på en polarisering i debatten. Klimakompositaene *klimasynder* og *klimaskeptiker* er ifølge *Den Danske Ordbog* (DDO) begge kendt siden 1997, mens ordene *klimafor nægter* og *klimabenægter* senere kom til i henholdsvis 2006 og 2007. Hvis dette kan læses som en diskursiv udvikling, tyder det på en forstærkelse af den mistroiske og tvivlende holdning til klimaforandringerne til decideret benægtelse, hvad der kan læses som et udtryk for en stigende polarisering op gennem nulterne. *Klimatosse* er kendt siden 2005 (Andersen 2020), men blev for alvor udbredt, da Pia Kjærsgaard brugte det nedsættende om klimaaktivister. Efterfølgende fik ordet stor udbredelse som en markering af afstandtagen fra Pia Kjærsgaard og Dansk Folkeparti (Andersen 2020), og det blev i radioprogrammet *Klog på Sprog* kåret som årets ord i 2019. Endelig kan en anden interessant tendens ses i de mange nye ord, der knytter klima til mental sundhed: *klimaskam*, *klimaangst*, *klimabekymret/-ing*, *klimafrygt*, *klimadepression*, *klimahysteri* og *klimasorg*. Ordene og deres udbredelse afspejler en almen opfattelse af, at klimaforandringerne kan medføre stigende og alvorlige bekymringer, der er specielt udtalt hos unge mennesker (Jessen et al. 2023). Ligesom ordene er opfattelsen af nyere dato og kan dermed ses som et eksempel på, hvordan sprog spejler den samfundsmæssige udvikling, hvad der uddybes senere i artiklen.

4.1.1 Semantisk kategorisering

Vi har foretaget en overordnet semantisk gruppering af kompositaene, der viser, at de fordeler sig i tre overordnede grupper:

TABEL 2: KATEGORISERING AF DANSKE KLIMAKOMPOSITA

1	Positive tiltag	-løfte, -løsning, -positiv, -håb, -venlig, -topmøde, -mål, -gevinst, -minister, -politik, -målsætning, -forsker, -afgift
2	Diskursiv kamp mellem aktivisme og skepsis	-forkæmper, -protest, -aktivist, -aktivisme, -march, -kamp, -forandringer, -ændringer, -krise, -problem, -katastrofe, -trussel, -kollaps, -kaos, -fiasko, -synder, -tosse, -fanatisme, -benægter, -fornægter, -skeptiker, -realist, -kritik
3	Psykologisering af følelser og tanker om klimaet	-angst, -bekymring, -frygt, -depression, -sorg, -hysteri, -skam

En gruppering af disse 43 komposita i tre kategorier vil uvægerligt medføre, at nogle af de inkluderede ord ligger i periferien af gruppen, for burde ord som *klimatosse* og *klimafanatisme* placeres sammen med de psykologiserende komposita som udtryk for, at klimaengagementet kan tage overhånd og blive psykisk problematisk, eller sigter de mere på at positionere nogle mennesker som ensidige og hyperengagerede i deres tilgang til klimadiskussionen? Man kan også diskutere, om det at have en klimapolitik og en klimaminister er særskilt positivt, men det er i hvert fald et tegn på, at klimadebatten tages seriøst. Enkelte ord er ikke indplaceret i skemaet, fx *klimazone* og *klimabælte*, der betegner områder på jorden, hvor klimaet er nogenlunde ens, fx zoner for tempereret klima.

De komposita, der indordnes under positive tiltag, inkluderer henholdsvis politiske og administrative tiltag og noget, der i reglen vurderes som ønskeligt og gavnligt (fx at finde en løsning, at håbe, at være venlig etc.). Denne positive vinkel ville for nogle også kunne ses i forhold til gruppe to, der zoomer ind på, hvordan engagementet i klimaspørgsmålet kommer til udtryk på en aktivistisk måde, dvs. gennem kamp, protest, march etc., men det at forsøge at sætte dagsordenen for diskussionen om klimaets status og fremtid er en kampplads. Det afspejles meget tydeligt i denne anden store gruppe af komposita, hvor der udspiller sig en diskursiv kamp af mere ontologisk art, dvs. hvor klimaets større forandringer omtales på mange forskellige ikke-neutrale

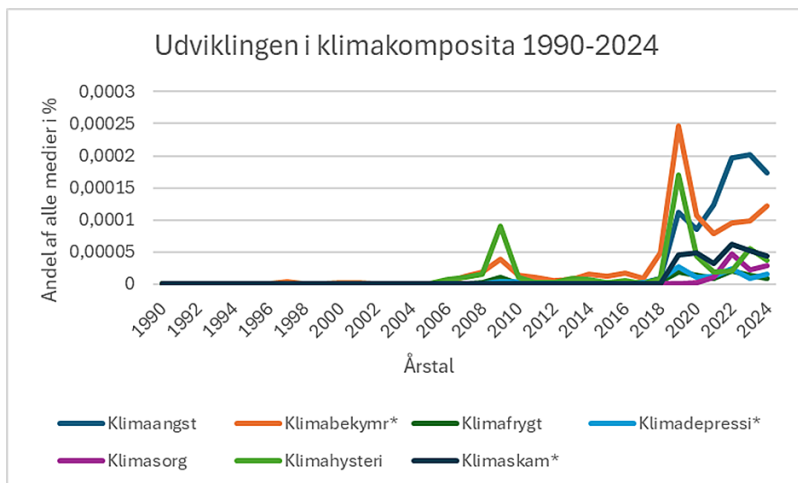
måder. Disse italesættelser udarter sig som et kontinuum dels fra positionen *klimaforkæmper* og *klimaaktivist* over *klimarealist* og *klimaskeptiker* til *klimabenægter*, dels fra at se det som *forandringer* eller *ændringer* over det at bruge ord som *krise* eller *problem*, dvs. noget, der går over eller kan løses, til at omtale det som en *trussel*, en (global) *katastrofe*. Selvom det naturligvis er en debat med mange nuancer, bliver debattørerne ofte beskrevet som nogle, der befinder sig i to lejre, aktivisterne og kritikerne. Sidste gruppering beskrives ofte som *skeptikere* eller decideret *fornægttere*, dvs. nogen, der benægter, at klimaets forandringer er et (menneskeskabt) problem.

Endelig er der siden slutningen af nullerne dukket en ny kategori af komposita op, hvor klimaspørgsmålet omtales som et psykologisk dilemma, der kan forårsage både angst, depression og skam. Denne tendens til at psykologisere og internalisere klimaspørgsmålet kan ses som en italesættelse af det, der i begyndelsen ansås som en samfundsmæssig udfordring, som et individuelt problem, dvs. noget, hvert enkelt menneske skal forholde sig til og handle på. Denne udvikling uddybes i det følgende.

4.1.2 Udviklingen i komposita i kategorien 'Psykologisering af følelser og tanker om klimaet'

Under vores screening af kompositaene på *Infomedia* bemærkede vi den tendens, at flere af kompositaene i kategorien 'Psykologisering af følelser og tanker om klimaet' for alvor har vundet indpas i de danske medier efter 2018. Figur 3 viser, at brugen af flere af de psykologiserende klimakomposita netop på dette tidspunkt stiger markant (*klimabekymring*, *klimahysteri*, *klimaangst*), samtidig med at nye klimakomposita kommer til (*klimaskam*, *klimasorg*, *klimadepression*). Også *klimafrygt* stiger, men ikke i samme grad.

FIGUR 3: GRAFEN VISER UDVIKLINGEN I DE SYV KLIMAKOMPOSITA VI HAR IDENTIFICERET I KATEGORIEN 'PSYKOLOGISERING AF FØLELSER OG TANKER OM KLIMAET'. UDVIKLINGEN VISER EN STIGNING I FLERE KOMPOSITA OG EN TILKOMST AF NYE KOMPOSITA EFTER 2018.

Fremkomsten og frekvensen af de nye klimakomposita viser, at den alvor, der er forbundet med individets forståelse af klimaforandringernes konsekvenser for menneskene og klimaet selv, intensiveres, og at individets psykiske påvirkning fra klimaforandringerne bliver større. *Klimahysteri* peger på en hysterisk reaktion på klimaforandringerne – altså som en psykisk uligevægtig reaktion. I flere eksempler i vores screening blev dette ord brugt i en klimarelateret diskussion for at få en debattør til at fremstå usaglig og urealistisk i et forsøg på at tale klimaets sag (se Lindum 2023). *Klimahysteri* var meget populært omkring klimavalget i 2019, hvorefter brugen af det faldt. Brugen af det er begyndt at stige igen de seneste år. Brugen af *klimabekymring* daler, i takt med at *klimaangst* stiger markant i samme periode. Brugen af *klimafrygt* stiger også en smule. *Bekymringer* associerer man umiddelbart til hverdagslivet, hvorimod *angst* er en alvorlig psykisk diagnose. Det nye kompositum *klimadepression* kobler ligeledes den psykiske diagnose, *depression*, med klimaforandringerne. *Sorg* er endnu ikke en anerkendt diagnose på samme måde som *depression* og *angst*³, men når en følelsesmæssig reaktion på

3 Men sorgforstyrrelse som lidelse er med i den nye diagnoseliste ICD-11 over psykiske sygdomme, jf. <https://psykiatrifonden.dk/diagnoser/sorgforstyrrelse>

klimaforandringer er sorg, vækker det også associationer til at sørge over en afdød, hvilket ligeledes vidner om, at klimaforandringerne forstås som yderst alvorlige med eksistentielle konsekvenser og smertelige og vedvarende følelser som resultat. *Klimaskam* er blandt de nyligst tilkomne komposita, og dette kompositum retter sig mod den skamfølelse, som opstår hos dem, som ikke synes at leve klimavenligt nok. I næste afsnit vil vi demonstrere, hvordan *klimaskam* og *klimasorg* bruges til positionering i forhold til forskellige holdninger til klimaforandringerne.

4.2 De nye klimakomposita: Psykologisering af følelser og tanker om klimaet

I dette afsnit undersøger vi gennem kvalitative sproglige analyser, hvordan de nytilkomne komposita *klimasorg* og *klimaskam* bruges i forhold til forskellige positioner i klimadebatten. Vi har under vores søgninger i *Infomedia* orienteret os i de artikler, som havde hits på disse klimakomposita, og har fundet eksempler, som vi vurderer er repræsentative for måden, hvorpå danske nyhedsmedier italesatte henholdsvis *klimasorg* og *klimaskam* i perioden. Vi analyserer uddrag fra *Infomedias* database, der dækker skriftlige eksempler fra aviser, ugeblade og webkilder. Vi har dermed ikke eksempler med fra ungdomsorganisationers egne hjemmesider eller opslag på sociale medier, men vi kan kun opfordre til, at analysen af brugen af disse komposita på sigt udvides med sådanne undersøgelser.

Kompositaene *klimasorg* og *klimaskam* er udtryk for en "følelsesmæssig tristhed, der er relateret til klima- og miljømæssige forandringer" (Jessen et al. 2023). Disse ord er undersøgt grundigt i psykologiske studier i international forskning, som viser, at følelsen af sorg eller ængstelse i forbindelse med klimaet er valid, og at sådanne følelser har betydning for menneskers handlemønstre (Clayton 2020; Coffey et al 2021; Cunsolo & Ellis 2018; Nielsen et al 2024; Yeager 2024). En nærmere sproglig analyse af disse komposita er endnu ikke foretaget, og vi ved heller ikke meget om, hvordan kompositaene bruges aktivt til at positionere andre eller sig selv i den offentlige debat. Med de følgende analyser vil vi derfor forsøge at belyse forskellige diskursive strategier i brugen af *klimasorg* og *klimaskam*.

4.2.1 *Klimasorg*

Klimasorg kan man læse om for første gang i 2018. Der er 197 hits i alt

på *Infomedia*. Alene i 2024 var der 46 artikler om dette og 38 i 2023. Disse to år udgør 43,5 % af den samlede brug af kompositummet, hvilket vidner om dets aktualitet. De eksempler på *klimasorg*, vi har kunnet finde, er alle enten relativt objektivt beskrevet af en journalist eller af en, som selv kan identificere sig med oplevelsen af klimasorg. Vi har dermed ikke fundet eksempler på, at *klimasorg* bliver brugt af klimaskeptiske grupper til at udstille klimaaktivister. *Klimasorg* bruges således reflek-sivt, men ikke til en interaktiv positionering. I artiklen “Klimadepressi-onen har ramt danskerne: Oprøret ulmer på Facebook”, der blev bragt i *Jyllands-Posten*, ses et eksempel på, at *klimasorg* bruges sammen med kompositummet *klimadepression*. Et uddrag følger:

Klima- og miljødebatten fylder mere i samfundet end nogensinde før, og det er ikke kun på Christiansborg, at den grønne dagsorden er blevet et varmt emne. En stigende gruppe danskere er efterhånden så bekymrede for klodens overlevelse, at de føler sig deprime-rede og er i decideret sorg. (...) På Facebook skyder aktivistiske kli-magrupper op som paddehatte. Medlemmerne bruger grupperne til at bearbejde deres **klimasorg** og til at gøre kampen mod global opvarmning mere overkommelig. (Trøiborg 2018)

I dette eksempel er det medlemmer i aktivistiske klimagrupper på Face-book, som peges ud som dem, der oplever klimasorg, fordi deres bekym-ring om klimaet opleves som en så voldsom følelsesmæssig barriere, at det står i vejen for at kunne engagere sig aktivistisk. Grundet overskrif-ten synes klimasorg og klimadepression sidestillet. Denne sidestilling modsiges dog i et interview med et ungt menneske, som beretter om egne erfaringer med klimasorg. Det bringes i *Kristeligt Dagblad* i 2021 i forbindelse med, at en kirke på Nørrebro lægger rum til klimasorg-grupper. Fra artiklen “Kan kirken hjælpe når klimaangst bliver til kli-masorg?” bringes her et kort uddrag:

Det er Sarah Strunge Albertsen, der har banket på kirkens dør og spurgt, om hun – og den sorg, hun bærer rundt på over kli-maforandringer – må flytte ind under kirkens loft. Sarah Strunge Albertsen mener nemlig ikke, at man længere kan ignorere, at

følelsen af afmagt er blevet så håndgribelig, at det nu giver det, hun kalder **klimasorg** – særligt blandt unge. ‘Sorg er ofte noget, vi forbinder med dødsfald, men jeg vil gerne skabe et rum, hvor man kan italesætte sorg som en legitim følelse i en krisetid,’ siger hun og tilføjer: ‘Mit mål med **klima-sorggruppen** er, at vi ved at forholde os til de svære spørgsmål, kan finde mod og modstandskraft, som gør det nemmere at agere frem for at føle sig håbløs.’ (...) Sarah Strunge Albertsen vil helst ikke bruge ordet håb i forbindelse med sorggruppen. (Hanscomb 2021)

I dette uddrag udpeger Albertsen *klimasorg* som noget, et ‘vi’ føler. Dette ‘vi’ oplever at befinde sig i en krisetid, hvor følelsen af afmagt i forhold til klimaet, og det, at man som individ har mistet håbet, nu har udviklet sig og manifesteret sig som en reel sorg. Hos Albertsen peger kompositummet *klimasorg* på en oplevelse af en barriere for at kunne handle (ligesom i det første eksempel). Det er grunden til, at hun proaktivt har startet en klimasorggruppe i kirken. Opfattet som nodalpunkt (Jørgensen & Phillips 2013) kan *klimasorg* i de valgte citater indholdsbestemmes gennem en ækvivalensskæde af følgende ord: *bekymrede*, *deprimerede*, *bearbejde*, *bære rundt på*, *afmagt* og *legitim*. Kompositummet specificeres hermed som en betegnelse for en illegitim oplevelse af klimaspørgsmålet som en psykologisk byrde, der gør en modløs. Klimasorg er følelsen af afmagt i forhold til klimaets udvikling, og det, at denne følelse ønskes legitimeret, betragtes af Albertsen som et nødvendigt træk for at kunne bearbejde sorgen. I sidste del af citatet ses Albertsens forståelse af klimasorg som inkompatibelt med håb, dvs. at sorg netop defineres ved at adskille sig fra håb (som et led i begrebets differensskæde). Dermed positionerer hun vi’et, de klimasørgende, uden for gruppen, der enten har håb for klimaets fremtid, eller bruger håb som en sovepude til fordel for klimahandling. Hun taler muligheden for modstandskraft frem ved netop at tale om og derved legitimere sorgen.

Den semantiske relation mellem leddene i *klimasorg* er kompleks, idet én forståelse peger på klimaet eller klimaets tilstand som den faktor, der forårsager (jf. Levis relationsbetegnelse CAUSE) sorg hos menneskene, mens en anden forståelse udpeger klimaet som objekt for sorgen, dvs. at man sørger over klimaet. *Klimasorg* udpeger reelt set ingen aktører, men

peger snarere på en følelse af magtesløshed i forhold til noget eksistentielt uafvendeligt. Som Albertsen påpeger, er begrebet *klimasorg* møntet på at legitimere en særlig form for følelse; denne legitimering foregår også sprogligt gennem kompositumsdannelsen, der italesætter og dermed forstærker fænomenet. En videre diskussion af denne italesættelses betydning for det enkelte menneskes følelser og handlemuligheder i forhold til samfundet er oplagt, fx i forhold til Foucaults magtbegreb (jf. Richter 2011).

4.2.2 Klimaskam

Det første eksempel på klimakompositummet *klimaskam* finder vi 2017. I vores søgninger er der i alt 472 artikler med *klimaskam*. Vi finder, at dette kompositum bruges både med positiv og negativ valør, altså både af dem, som oplever klimaskam, og dem, som ikke vil påduttes at føle skam over deres måde at leve på. I interviewartiklen “Nu ‘klimaskammer’ vi os når vi flyver eller steger bøffer” beskriver en studerende, der er aktiv i *Den Grønne Studenterbevægelse*, sin oplevelse af klimaskam således:

Hver dag er jeg meget bevidst om, at jeg ikke gør det godt nok, og at det er svært at gøre det godt nok, fordi samfundet har skabt en ramme, der reelt gør det umuligt at leve bæredygtigt. (Nielsen 2019)

Den studerende forstår sin klimaskam som en følelse af ikke at slå til og ikke præstere en klimarigtig levevis, fordi samfundet hindrer omstillingen til en mere bæredygtig livsstil. Med sin brug af dette klimakompositum udpeger hun en samfundsmæssig indretning, som forhindrer den enkelte i at leve bæredygtigt, dvs. som et individ, hvis handlekraft begrænses, men i *Femina*-artiklen “Sådan tackler du din klimaskam” fra 2019 ses i stedet et bud på en positiv udlægning af følelsen. I et uddrag herfra står der:

Har du følt **klimaskam** over ikke at leve lige så bæredygtigt, som du ellers gerne ville? Så er du langt fra alene. Stadig flere af os føler os ramt af **klimaskam**, når vi træffer valg, der ikke lever op til

vores egne bæredygtige idealer. Men skammen kan faktisk have en positiv effekt på vores eget liv og gøre os til mere bevidste forbrugere, mener en ekspert. En ny type af skam er de seneste par år kommet ind under huden på mange af os i takt med, at klimakrisen er blevet top-of-mind hos både medier, forbrugere og politikere: nemlig **klimaskam**. Skammen over ikke at handle efter egne bæredygtige principper. (Davidsen 2019)

I denne artikel positionerer journalisten sig i et fællesskab med læserne som et 'os' ("flere af" eller "mange af"), der gives muligheden for at få øget sin bevidsthed. *Klimaskam* identificeres her som en meget udbredt følelse af ikke at leve så bæredygtigt, som man egentlig gerne vil. Davidsen bruger *klimaskam* til at positionere dette 'os' som en gruppe borgere med potentiale for at blive endnu mere klimabevidste forbrugere, dvs. som handlekraftige individer. Dermed konstrueres følelsen af klimaskam som produktiv og positiv for samfundet. Beskrivelsen af oplevelsen af klimaskam varierer dog afhængig af afsenderen. I *Femina*-artiklen virker det som en effekt af at have svært ved helt at leve op til idealforestillingen om en bæredygtig livsstil, mens den studerendes oplevelse af klimaskam forstås som en følelse af daglig utilstrækkelighed.

De to forståelser af *klimaskam* er i høj grad relaterede, men oplevelsen af handlekraft er meget forskellig. Ergo kan de associationer, der knytter sig til ordet, ændre sig afhængig af, hvem der bruger det. Denne pointe understreges i en klumme, hvor *klimaskam* bruges med en negativ valør. Her nægter skribenten at føle skam over at vælge velfærd til og afviser dermed den interaktive positionering, som klimaskam-kompositummet kan bruges til. I et uddrag fra klummen "Så længe klimakampen påfører folk skam og frygt, vil jeg flyve langt og ofte i protest" i *Information* fra 2020, står der følgende:

Når man får at vide, at man skal være og opføre sig på en bestemt måde, er modstand en potentiel reaktion hos folk. Klimaaktivisternes dommedagsretorik sår således frø til både klimaangst og modmagt hos befolkningen. Angsten forplanter sig, men når befolkningen møder moraliserende og angstprovokerende klimare-

torik med modmagt, modarbejder aktivisterne i sidste ende deres egne gode intentioner. **Klimaskam** bør derfor ikke være et drivmiddel i klimakampen. Frygt og klimamoralisering redder ikke kloden. (Hansen 2020)

Hansen identificerer klimaskam som noget, klimaaktivister bruger strategisk til at moralisere og skabe frygt. Hans forståelse af følelsen er, at skam får den modsatte effekt af det, der foreslås i *Femina*-artiklen, altså at skam leder til angst og modløshed – og i sidste ende mindre handling fra befolkningen. Han positionerer sig i opposition til klimaaktivisterne ved at italesætte *klimaskam* som noget, de påfører andre med vilje.

I de valgte citater kan *klimaskam* forstået som nodalpunkt indholdsbestemmes af en ækvivalenskæde af følgende ord: *svært at gøre det godt nok, en ramme der gør det umuligt at leve bæredygtigt, ramt af, ikke lever op til, idealer, mere bevidst, dommedagsretorik, modmagt, moraliserende og angstprovokerende*, hvad der specificerer kompositummet som en betegnelse for at blive påført eller ramt af en følelse af utilstrækkelighed i forhold til idealer om bæredygtighed, men også viser, at denne utilstrækkelighedsfølelse afføder en voldsom kritik af dem, der efter den sidste skribents mening påfører andre klimaskam, jf. ordene *modmagt* og *moraliserende*. Dermed udpeges en medbetydning til ordet *skam*; det kan nemlig både bruges reflektivt ‘at skamme sig’ og rettet mod andre ‘at skamme nogen ud’. Den semantiske relation mellem leddene i *klimaskam* er dermed endnu mere kompleks end i *klimasorg*, for selv om det ikke er klimaet, der forårsager skammen, er der flere mulige afsendere og modtagere af følelsen klimaskam. Skammen kan være udløst af det enkelte menneskes manglende evne til at reducere egen klimabelastning, dvs. være rettet mod sig selv og med klimaet som middelbart objekt, når man skammer sig (jf. Levis relationsbetegnelse ABOUT), mens *skam* i form af udskamning er rettet mod andre mennesker som et disciplineringsredskab, der konstruerer det kollektive og politiske ansvar for klimaet som individuelt (Stage 2022). Det at erklære følelsen af klimaskam kan dog også være en positionering af sig selv “som beskytter af fællesskabet” (ibid.) og kan dermed betragtes som en konstruktion af sig selv som et handlende individ, dvs. et menneske, der i det mindste skammer sig over ingen handlekraft af have.

5 DISKUSSION

I denne artikel har vi vist, at brugen af klimakomposita i den offentlige debat er steget betydeligt i løbet af de sidste syv år og dermed følger samme tendens som mediernes fokus på klimanyheder. Kompositaene er alle sammensætninger med *klima*- som førsteled, men i vores gennemgang af de mest brugte danske klimakomposita kunne vi se, at det varierede om *klima* var subjekt eller objekt i kompositummet. I langt de fleste komposita er *klima* objekt for menneskenes handlinger, men i komposita som fx *klimaangst*, *klimasorg*, *klimakaos* og *klimatrussel* er klimaet den faktor, der forårsager noget dårligt for menneskene, hvad der er med til at konstituere klimaet som aktør og menneskene som sagesløse. Endelig konstrueres klimaet i *klimakollaps*, *klimaforandring* og *klimaændring* som noget, der agerer uden menneskets indblanding, hvad der er med til at fremhæve klimaets problemer som 'selvforskyldte', dvs. ikke-menneskeskabte. Umiddelbart ser det ikke ud til, at klimaet som enten objekt eller subjekt knytter sig til en bestemt diskurs, da vi ser begge konstruktioner brugt på tværs af forskellige positioner. Til gengæld er det tilfældet for de psykologiske klimakomposita, at klimaet konstrueres som subjekt, og det således er klimaet eller snarere klimaets tilstand, som påvirker mennesket. Dette kunne tyde på en igangværende diskursiv udvikling af ordet *klima* mod en underforstået betydning af noget problematisk og skæbnesvangert således at forstå, at ordet *klima* måske i nogle sammenhænge er på vej til at miste sin oprindelig objektive betydning som noget, der 'blot' har med vejrforhold at gøre. I vores optælling af 43 fremherskende klimakomposita ses en stærk tendens til at koble *klima* med noget, der peger på klimaet som problemfyldt eller nødlidende, fx *klimaproblem*, *klimakatastrofe*, *klimatrussel*, *klimamarch*, men det kræver en nærmere undersøgelse at påvise.

Et andet spørgsmål er, hvilken effekt brugen af psykologiserende klimakomposita har, og hvordan brugen af dem i bestemte diskurser påvirker sociale positioneringer i klimadebatten. I forrige afsnit bragte vi et citat fra en kronikør, der ikke vil påduttes klimaskam, når han rejser og spiser kød (Hansen 2020). Her ser vi et eksempel på, at det har en konsekvens, når en bestemt diskursiv praksis opleves som en interaktiv positionering, dvs. som en indirekte magtudøvelse gennem konstituering. I stedet for at være ligeglad siger kronikøren højlydt fra i den offentlige

debat og positionerer sig som modstander af *aktivisterne*, som han oplever, fremprovokerer *klimaangst* (se 4.2.2).

I eksemplet med den klimasørgende, som vil etablere en sorggruppe i kirkens rum, sættes sorgen i forbindelse med det manglende håb, og netop tilstedeværelsen eller fraværet af håb er kendte diskursive strategier i klimakommunikationen, hvor der tales om håb og frygt som kommunikative appeller (Witte 1992; Ettinger et al. 2021). Hvor den håbefulde retorik er karakteriseret ved at kommunikere ‘informeret optimisme’ og fokusere på muligheder og håb frem for risikoer og udfordringer (www.earthdecides.org/home), er frygtappellen i højere grad præget af apokalyptisk retorik (Swyngedouw 2013; de Graaf et al. 2024), samtidig med at frygten for en trussel stimuleres, så modtageren vil ændre adfærd (Ruiter et al. 2014). Begge appeller er effektfulde (Xue et al. 2016; Geiger et al. 2023). Vi har ikke fundet litteratur, som beskriver, hvordan de forskellige appeller og diskursive strategier kan påvirke yderligere polarisering. Når kronikøren skriver: “Når man får at vide, at man skal være og opføre sig på en bestemt måde, er modstand en potentiel reaktion hos folk” (Hansen 2020), forholder han sig direkte til afsenderne af den “angstprovokerende klimaretorik” (ibid.) og positionerer sig i modsætning til dem. Han giver udtryk for at opleve, at deres diskurs om klimaskam leder til en modstand som en direkte reaktion og peger således på, at en diskurs med frygtappeller sammensat med psykologiserende klimakomposita kan opleves som polariserende og bidrage til mere modstand fra sociale grupper, som ellers ikke ville have reageret.

Endelig kan man se sorg og skam som indadvendte, personlige følelser. Når disse ord kobles med *klima*-, bliver klimadebatten konstitueret som noget individualiseret, hvor ansvaret for at finde løsninger lægges på enkeltpersoner snarere end på samfundet som helhed. En konsekvens er måske en stigende følelse af personligt ansvar og skyld, der kan føre til handlingslammelse og social polarisering mellem dem, der kæmper for klimaet, og dem, der ikke gør. En nærmere undersøgelse af de øvrige psykologiserende klimakomposita kan være med til at belyse, hvilke konsekvenser det har for samfundet og for den enkelte, og hvorvidt der er en sammenhæng mellem psykologiseringen og en oplevelse af at have tabt klimakampen på forhånd, fx på grund af problemernes omfang,

manglende politisk handling og langsommelighed eller ineffektivitet, når det kommer til kollektive og systemiske løsninger.

6 KONKLUSION

I takt med de accelererende klimaudfordringer og deres tilstedeværelse i den offentlige debat bliver vores sprog et centralt redskab til at navigere i, forstå og positionere os i forhold til de komplekse udfordringer, vi står overfor. Dette kommer blandt andet til udtryk i udbredelsen og brugen af klimakomposita, altså sammensatte ord med *klima-* som forsteled. Gennem tilblivelsen af et kompositum transformeres ordet *klima* som en betegnelse for vejrforhold til begreber, der afspejler følelses- og handlingsmæssige måder at positionere sig på i forhold til klimaforandringerne. Gennem en analyse af komposita viser vi, at klimaet ofte er objekt for menneskenes handlinger, men i nogle tilfælde (fx *klimasorg*, *klimakrise*) er det klimaet, som påvirker mennesker, eller klimaet, som agerer uden menneskers indblanding (*klimaforandring*, *klimakollaps*).

I artiklen har vi vist, at brugen af klimakomposita i danske medier er steget markant siden 2018, og at denne tendens følger den generelle udvikling i intensiteten af dækningen af klimanyheder. Vi har inddelt de 43 mest trendende komposita i tre kategorier: *positive tiltag*, *diskursiv kamp mellem aktivisme og skepsis* og *psykologisering af følelser og tanker om klimaet*. Klimakompositaene bruges således til at understøtte forskellige diskurser og typer af engagement. Flere af kompositaene i den sidstnævnte kategori, de psykologiserende, er nye i det danske sprog. Det tyder på, at udviklingen i klimaforandringerne i stigende grad opleves som sygeliggørende. Gennem en nærlæsning af eksempler viser vi, at *klimasorg* anvendes til at positionere sig selv i en tilstand af håbløshed på vegne af klimaet, og i opposition til dem, der sætter deres lid til håb for at redde jorden. Vi viser også, at *klimaskam* bruges både af grupper, der anerkender følelsen, og af dem, der insisterer på ikke at føle skam (modsat *klimasorg*, som udelukkende bruges af dem, der føler den). Denne analyse viser dermed, at nogle klimakomposita kan fortolkes lokalt, så de stemmer overens med ens egen oplevelse og forståelse af klimaforandringernes alvor. Stigningen i klimakomposita afspejler den generelle diskursive udvikling, hvor klimaet fylder stadigt mere i den offentlige debat.

TAK

Vi vil gerne takke en anonym fagfælle samt Kristoffer Friis Bøegh og Jacob Thøgersen fra NyS-redaktionen for grundige og konstruktive kommentarer til en tidligere version af artiklen.

Kirstine Boas, ph.d.-stipendiat
Afdeling for Nordiske Studier, Aarhus Universitet
boas@cc.au.dk

Tina Thode Hougaard, lektor
Afdeling for Nordiske Studier, Aarhus Universitet
northh@cc.au.dk

LITTERATUR

- Andersen, M.H. 2020. Klimatosse, flyskam og overturisme. Om klimaord på nyordslisterne i Danmark, Norge og Sverige. *Nyt fra Sprognævnet* 2020/2. 6–9.
- Back, M.E. 2023. Klimakampen i sproget. *HumanioraNu*. <https://humanioranu.au.dk/klimakampen-i-sproget> (tilgået 28. april 2025).
- Biri, Y. 2022. Epistemic stance in the climate change debate: A comparison of proponents and sceptics on Twitter and Reddit. *Register Studies* 4(2), 232–262. DOI: 10.1075/rs.22005.bir.
- Cappelen, J. 2019. Tilbageblik: Vejret og klimaet i 2018. *Vejret* 159. 20–38.
- Clayton, S. 2020. Climate anxiety: Psychological responses to climate change. *Journal of Anxiety Disorders* 74. 1–7. DOI: 10.1016/j.janxdis.2020.102263.
- Coffey, Y., N. Bhullar, J. Durkin, M.S. Islam & K. Usher. 2021. Understanding eco-anxiety: A systematic scoping review of current literature and identified knowledge gaps. *The Journal of Climate Change and Health* 3. 1–6. DOI: 10.1016/j.joclim.2021.100047.
- Cunsolo, A., & N. Ellis. 2018. Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss. *Nature Climate Change* 8. 275–281. DOI: 10.1038/s41558-018-0092-2.
- Davidson, D.H. 2019. Sådan tackler du din klimaskam. *Femina*, 15. august 2019. <https://www.femina.dk/liv/selvudvikling/saadan-tackler-du-din-klimaskam> (tilgået 28. april 2025).

- de Graaf, J., M. Bal, J. de Wit & M. Stok. 2024. Climate change doom communication from a fear appeal perspective. *European Journal of Health Communication* 5(4). 26–50. DOI: 10.47368/ejhc.2024.402.
- du Bois, J.W. 2007. The Stance Triangle. I R. Englebretson (red.), *Stancetaking in Discourse: Subjectivity, Evaluation, Interaction*. 139–182. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. DOI: 10.1075/pbns.164.07du.
- Eskjær, M.F. 2019. Et tabt årti? Dansk klimadækning siden COP15. *Politik* 22(3). 7–25. DOI: 10.7146/politik.v22i3.117726.
- Eskjær, M. 2021. Miljø- og klimakommunikation. I M. Eskjær & M. Mortensen (red.), *Klassisk og Moderne Medieteorier*, 625–648. Hans Reitzels Forlag. <https://klassisk-kogmodernemedieteorier.digi.hansreitzel.dk/?id=161>
- Ettinger, J., P. Walton, J. Painter & T. DiBlasi. 2021. Climate of hope or doom and gloom? Testing the climate change hope vs. fear communications debate through online videos. *Climatic Change* 164(19). 18–19. DOI: 10.1007/s10584-021-02975-8.
- Geiger, N., T. Dwyer & J.K. Swim. 2023. Hopium or empowering hope? A meta-analysis of hope and climate engagement. *Frontiers in Psychology* 14. 1–19. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1139427.
- Golafshani, N. 2003. Understanding reliability and validity in qualitative research. *The Qualitative Report* 8(4). 597–607. DOI: 10.46743/2160-3715/2003.1870.
- Hanscomb, M.L. 2021. ”Kan kirken hjælpe, når klimaangst bliver til klimasorg?” *Kristeligt Dagblad*. 11. november 2021. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-og-tro/kan-kirken-hjaelpe-naar-klimaangst-bliver-til-klimasorg> (tilgået 28. april 2025).
- Hansen, A. 2018. *Environment, Media and Communication*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9781315625317.
- Hansen, C.L. 2020. Så længe klimakampen påfører folk skam og frygt, vil jeg flyve langt og ofte i protest. *Information*, 24. februar 2020. <https://www.information.dk/en/node/694296?page=1> (tilgået 28. april 2025).
- Hansen, E. & L. Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hansen, K.M & R. Stubager. 2021. *Klimavalget*. Djøf Forlag.
- Herring, C.S., N. Christidis, A. Hoell, M.P. Hoerling & A.P. Stott. 2020. Explaining extreme events of 2018 from a climate perspective. *Bulletin of the American Meteorological Society* 101(1). 1–140. DOI: 10.1175/BAMS-ExplainingExtreme-Events2018.1.

- Heritage, J., & G. Raymond. 2005. The terms of agreement: Indexing epistemic authority and subordination in talk-in-interaction. *Social Psychology Quarterly* 68(1). 15–38. DOI: 10.1177/019027250506800103.
- Infomedia. 2025. <https://infomedia.dk/> (tilgået 28. april 2025).
- Jarvad, P. 1999. Årtusindparat? Nye ord i 1990'erne i dansk – og norsk og svensk. *Sprog i Norden* 30(1). 51–66.
- Jessen, N.H., B.H. Lyngsøe, G.A. Sigurdardottir & S.R. Tophøj. 2023. Klimaforandringer og mental sundhed. *Ugeskrift for Læger* 185. 1–9.
- Jensen, H.S., J.M. Jensen, A.U. Thygesen & M.O. Pedersen. 2024. Digital methods in memory studies: A beginners' guide to scalable reading of Twitter data. *Memory Studies* 17(6). 1277–1295. DOI: 10.1177/17506980231197126.
- Jørgensen, M.W., & L. Phillips. 2013. *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Karlsson, S. 2006. *Positioneringsfraser i interaktion: Syntax, prosodi och funktion*. (Ph.d.-afhandling). Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Kiesling, S.F. 2019. The 'Gay Voice' and 'Brospeak': Towards a systematic model of stance. K. Hall, & R. Barrett (red.), *The Oxford Handbook of Language and Sexuality*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Klog på Sprog. 2023. *Klog på klimasprog*. DR Podcast. 10. november 2023 (tilgået 28. april 2025).
- Køneke, M. 1990. Surdejsskålen og oliefuglene. Om komposita og »bekvemmeligheds-komposition«. *Danske Studier* 85. 159–162.
- Levi, J. 1978. *The Syntax and Semantics of Complex Nominals*. New York: Academic Press, Inc.
- Lind, A.V., B.G. Hallsson. & T.A. Morton. 2023. Polarization within consensus? An audience segmentation model of politically dependent climate attitudes in Denmark. *Journal of Environmental Psychology* 89. 1–10. DOI: 10.1016/j.jenvp.2023.102054.
- Lindum, U. 2023. Klimahysteriet er gået amok, og politikerne himler op. *Aarhus Stiftstidende*. 11. januar 2023. <https://stiften.dk/debat/klimahysteriet-er-gaaet-amok-og-politikerne-himler-op> (tilgået 28. april 2025).
- Meier, F.M., & M. Eskjær. 2024. Analysis of textual complexity in Danish news articles on climate change. *Proceedings of DHNB 2024 Digital Humanities in the Nordic and Baltic countries 8th Conference*. 1–16. DOI: 10.5617/dhnbpub.11490.

- Mortensen, J. 2012. Epistemisk positionering i dansk talesprog. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 42. 62–91. <https://doi.org/10.7146/nys.v42i42.13674>
- Morton, T. 2013. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nielsen, M.K. 2019. Nu 'klimaskammer' vi os når vi flyver eller steger bøffer. *DR Nyheder*. 16. april 2019. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/nu-klimaskammer-vi-os-naar-vi-flyver-eller-steger-boeffer> (tilgået 28. april 2025).
- Nielsen, R.S., C. Gamborg & T.B. Lund. 2024. Eco-guilt and eco-shame in everyday life: an exploratory study of the experiences, triggers, and reactions. *Frontiers in Sustainability* 5. 1–15. DOI: 10.3389/frsus.2024.1357656.
- Richter, J. 2011. Magt og afmagt i individets liv. *Psyke & logos* 32. 418–431.
- Ruiter, R.A.C., L.T.E. Kessels, G.Y. Peters & G. Kok. 2014. Sixty years of fear appeal research: current state of the evidence. *International Journal of Psychology* 49(2). 63–70. DOI: 10.1002/ijop.12042.
- Stage, C. 2022. Elskam, kødskam og klimaskam – kan vi skamme os til en bedre verden? *Vide&Sans*, 17. oktober 2022. <https://vidogsans.dk/elskam-koedskam-og-klimaskam-kan-vi-skamme-os-til-en-bedre-verden/> (tilgået 28. april 2025).
- Swyngedouw, E. 2013. Apocalypse now! Fear and doomsday pleasures. *Capitalism Nature Socialism* 24 (1). 9–18. DOI: 10.1080/10455752.2012.759252.
- Szubert, A. 2010. Eksocentriske kompositas plads blandt andre typer af komposita. *Folia Scandinavica Posnaniensia* 11. 163–172.
- Togeby, Ole. 2003. *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Trøiborg, I. 2018. Klimadepressionen har ramt danskerne: Oprøret ulmer på Facebook. *Jyllands-Posten*. 12. november 2018. <https://jyllands-posten.dk/indland/ECE10990417/klimadepressionen-har-ramt-danskerne-oproeret-ulmer-paa-facebook/> (tilgået 28. april 2025).
- Witte, K. 1992. Putting the fear back into fear appeals: The extended parallel process model. *Communication Monographs* 59(4). 329–349. DOI: 10.1080/03637759209376276.
- Yeager, A. B. 2024. Collective shame in climate denial: An ecopsychological undertaking. *Ecopsychology* 16(1). 23–31. DOI: 10.1089/eco.2023.0002.
- Xue, W., Hine, D.W., Marks, A.D.G., Philips, W.J., Nunn, P. & Zhao, S. 2016. Combining threat and efficacy messaging to increase public engagement with climate change in Beijing, China. *Climatic Change* 137. 43–55. DOI: 10.1007/s10584-016-1678-1.

- Zhang, L., & Jocuns, A. 2023. A multimodal critical discourse analysis of stance-taking in English news reports on the environment. *Journal of Studies in the English Language* 18(2). 108–142.
- Øyen, M. 2021. Valgforskere afblæser generationskampen: Folketingsvalget var et klimavalg for både unge og ældre. *Altinget*, 24. juni 2021. <https://www.altinget.dk/energi/artikel/valgforskere-afblaeser-generationskampen-folketingsvalget-var-et-klimavalg-for-baade-unge-og-aeldre>

”Der vil være gode solchancer”: Positive vurderinger af tørt og varmt vejr midt i en klimakrise

SØREN BECK NIELSEN

ABSTRACT

Denne artikel undersøger sprogvidenskabeligt 1) om og hvordan TV-meteorologer foretager vurderinger i vejrudsigter, og 2) om bestemte vejrforhold vurderes positivt versus negativt. Undersøgelsen bygger på et korpus af 62 vejrudsigter fra maj 2024 sendt på DR og TV 2, nærmere bestemt én vejrudsigst fra hver dag i måneden på de to kanaler. Vurderinger forekommer hyppigt. Deres manifestationer kan beskrives på et spektrum: Nogle er eksplicitte og gør brug af attributive eller prædikative formuleringer, andre er mindre direkte og præsenterer vejrprognoser igennem vurderende kategorier, og endelig er nogle forskudte og implicitte idet TV-meteorologer omtaler vejrforhold neutralt, men kontrasterer denne omtale med en forudgående eller efterfølgende vurderende beskrivelse af et modsatrettet vejr-mæssigt perspektiv. Tendensen er klar: Varmt, tørt, solrigt og vindstille vejr vurderes positivt, mens koldt, vådt og blæsende vejr vurderes negativt, og programmerne afstår helt fra at afsøge mulige forbindelser mellem vejr og klima. På denne baggrund diskuterer artiklen hvordan vejrudsigter risikerer at normalisere stigende temperaturer og reproducere psykologisk distance til global opvarmning.

EMNEORD: vejrudsigst; klimaforandring; sprogvidenskab; vurdering; psykologisk distance

INDLEDNING

Forbindelsen mellem klima og vejr er kompleks. Meteorologisk defineres klima som gennemsnitsvejret over en længere årrække, typisk 30 år. Denne grænse udjævner naturlige vejrforholdsudsving i målinger, og er – sammenholdt med tusindvis af systematiske og præcise målinger på jordoverfladen – grunden til vi med sikkerhed ved at kloden bliver stadig varmere på grund af afbrænding af fossile brændsler (IPCC 2023).

Forbindelsen mellem vejr og klima er imidlertid lige så vigtig som kompleks. Man kan både gennem 'overfortolkning' og 'underfortolkning' af vejrforhold risikere et mangelfuldt billede af klimakrisen. En overfortolkning af de relativt kølige temperaturer lokalt i Danmark i sommeren 2024 kan fx skygge for erkendelsen af global opvarmning, og at 2024 globalt slog alle varmerekorde. En underfortolkning af den varme danske sensommer i 2024 kan skygge for erkendelsen af at varmen vittetlig var højst usædvanlig. Den 5. september kom temperaturerne i Danmark fx op på 30,2 grader, hvilket gjorde det til den varmeste septemberdag i 77 år. Således kan begge scenarier uheldigt bidrage til reproduktion af *psykologisk distance* til klimaforandring, dvs. oplevelsen af klimaforandring som noget fjernt, irrelevant, fremtidigt og usikkert (se Brügger 2020; MacDonald et al. 2015), som igen risikerer at demotivere incitament til klimahandling.

Den videnskabelige undersøgelse af forbindelsen mellem vejr og klima hører sædvanligvis hjemme inden for naturvidenskaberne. I denne artikel udføres den sprogvidenskabeligt gennem næranalyser af sprogbrug. Der er gode grunde til at vende sig mod sproget for at afsøge forbindelsen. Filosofer og psykologer gør opmærksom på at sproget som medium for kommunikation og understøttet tænkning bl.a. gør mennesker i stand til at bevæge sig fra at *leve i* til at *reflektere over tid* (Schutz 1967) og i det hele taget realisere *abstrakt* tænkning (Vygotsky 2018). Dette er der brug for hvis man skal erkende forbindelser mellem vejr og klima – ikke mindst forbindelser der undgår førortalte over- og underfortolkninger. Artiklens specifikke undersøgelsesgenstand er sproget i vejrudsigter. Vejrudsigten er udvalgt som et eksempel på en systematisk og eksponeret kommunikationsform med potentiale til at oplyse om og invitere til offentlig samtale om klimaforandring med bl.a. stigende temperaturer og flere ekstreme vejrhændelser til følge. Omvendt er der også den risiko at TV-meteorologer kun 'taler om vejret' og derved forbigår dets potentielle forbindelse til klimaet. Det er også værd at forholde sig til sprogbrugens vurderende potentiale, for hvis meteorologerne systematisk vurderer høje temperaturer positivt, risikerer de implicit at normalisere eller bagatellisere global opvarmning.

Hermed når vi til undersøgelsens primære ærinde. Tidligere forskning har gjort interessante empiriske iagttagelser om betydningen af

meteorologers og journalisters vurderende sprogbrug om bestemte vejrforhold (fx Meze-Hausken 2007; Sivle & Aamodt 2019). Men for at få et udtømmende billede mangler vi detaljerede og sammenhængende sprogvidenskabelige beskrivelser af hvilke sproglige ressourcer vurderinger konstitueres af. Dette forsøger artiklen at levere. Mere specifikt retter analysen sig mod at besvare to konkrete spørgsmål: 1) om og hvordan TV-meteorologer foretager vurderinger af vejrforhold; 2) om TV-meteorologerne i givet fald vurderer bestemte vejrforhold positivt versus negativt. Besvarelsen af disse to spørgsmål vil blive brugt til at diskutere i hvilket omfang og med hvilke mulige implikationer vejrudsigterne etablerer forbindelse mellem vejr og klima.

TIDLIGERE FORSKNING

Denne erkendelsesinteresse kalder på inddragelse af perspektiver fra litteratur om opfattelser af forbindelser mellem klima og vejr, sproglige vurderinger, og sproget i vejrudsigter.

Tidligere forskning har undersøgt hvorvidt anerkendelse af menneskeskabt global opvarmning påvirkes af vejrforhold. Vi bør her skelne mellem studier som forholder sig til individers *personlige* versus *medierede* erfaringer med vejr-situationer. Personlige erfaring med vejrforhold kan være en øjenåbner i forhold til at anerkende menneskeskabt klimaforandring. Dette gælder både for erfaring med ekstreme vejr-situationer (Sambrook et al. 2021) og mere moderat øget varme (Li, Johnson & Zaval 2011). Der er forsket mindre i hvilken rolle medierede erfaringer med vejrforhold spiller for klimaforståelse, fx gennem at lytte til/se vejrudsigter. Bloodhart et al. (2015) dokumenterer gennem et omfattende survey-studie at seere af TV-vejrudsigter – upåagtet politisk observans – er mere tilbøjelige til at anerkende global opvarmning når de lærer om dens udslag igennem dækning af ekstreme vejr-begivenheder. Et par år senere udførte Engblom et al. (2019) et opfølgende studie der fandt at størstedelen blandt en mindre population af interviewede TV-seere forholdt sig positive til muligheden for at modtage klimaoplysning integreret i vejrudsigterne. Sivle et al. (2021) rapporterer om positive responser på et forsøg hvor norske TV-meteorologer i højere grad end tidligere begyndte at integrere oplysning om klimaforandring i dækning af vejrforhold. Samlet peger studierne således på et stort potentiale som måske

kan indfries igennem denne genre, men som ikke altid prioriteres. Sidstnævnte demonstrerer Bødker og Simonsens (2024) danske undersøgelse af online nyhedsdækning af vejret på DR's og TV 2's hjemmeside fra 2005 til 2022: Undersøgelsen viser at forbindelse mellem vej og klima etableres sent (i perioden fra 2019) og gennemgående fylder meget lidt.

Der findes meget sprogforskning i vurderinger at læne sig opad. Emnet er bl.a. centralt inden for grene som *systemisk funktionel lingvistik* (Martin 2005), *genreanalyse* (Hyland 2005), *konversationsanalyse* (Pomerantz 1984), *interaktionel lingvistik* (Couper-Kuhlen & Selting 2018: 288 ff.) og *diskurspsykologi* (Wiggins & Potter 2003). En af de store udfordringer er at afgrænse hvad der konstituerer den sprogliggjorte vurdering. Genreanalytikere pointerer fx: "Almost any choice among related words is evaluative" (Zou & Hyland 2019: 723). Og sociologen Erving Goffman iagttager (1978: 813):

Indeed, it is impossible to utter a sentence without coloring the utterance with some kind of perceivable affect – even if (in special cases) only with the emotionally distinctive aura of affectlessness.

Der er dog hjælp at hente i faglitteraturen. Goodwin & Goodwin (1987) viser at turkonstruktionsenheder kan være designede specifikt til at udføre vurderende handlinger som fx "it was so good" udtalt af samtale-deltageren Dianne om en aspargestærte som en fælles bekendt har bagt. Elementet "so good" beskrives som 'vurderingssegmenter'. Det består af en adverbial forstærker ("so") og et semantisk vurderende prædikat ("good"). Desuden kan prosodiske virkemidler som fx forlængede lyde og enfatiske tryk understrege handlingen. Disse grammatiske, semantiske og prosodiske virkemidler omtaler Goodwin og Goodwin tilsammen som 'vurderingssignaler'. Analysen kan ikke overføres 1:1 til nærværende formål. Men dens måde at konkretisere, skabe gennemsigthed og opbryde i elementer bør tjene som inspiration.

Meteorologien er som andre specialiserede fagfelter fyldt med fagudtryk og jargon (se fx DMI's egen oversigt: <https://www.dmi.dk/wiki>). Desuden er vejrudsigter som andre medierede formater kulturhistorisk forankrede (Strauss & Orlove 2003). Dette kan komme til udtryk på en række områder, bl.a. i genre- og stilforskelle imellem fx formelle græske

versus uformelle og 'samtalende' britiske TV-vejrudsigter (Sifianou & Tzanne 1996), eller det kan komme til udtryk i fokus for vejromtale i dagblade afhængigt af regionale vejrsystemer som fx *Bergens Tidende* hvor højtryk dækkes som den glædelige undtagelse fra normen (Meze-Hausken 2007). Mere generelt ved vi fra diverse sprogteorier at sproglig betydning er situeret, og at samme udtryks mening derfor kan variere kraftigt i forskellige kontekster (Bakhtin 1986). Kunne dette så betyde at meteorologer udtrykker vurderinger på genrespecifikke måder? Eller at udtryk der i andre sammenhænge kommunikerer evaluering, benyttes faktisk og neutralt i vejrudsigter? Ultimativt er dette empiriske spørgsmål som analysen må søge at besvare. Men litteraturen kunne indikere det. Nu om dage bruges ordet 'laber' primært i betydningen 'seksuelt tiltrækkende'. Men i 1700-tallet refererede dette maritime udtryk til vindstyrke 2-vejrforhold, bl.a. noteret i logbøger fra vagtskibe i Øresund (Ernholtz 2015). Et mere moderne eksempel finder vi fra forskning i norsk meteorologi. Sivle & Aamodt (2019: 438) beretter at 'fair weather' ifølge *Meteorologisk Institut* i Norge teknisk refererer til tilstande hvor mindre end en fjerdedel af himlen er dækket af skyer. Dette betød fx at meteorologer typisk beskrev vejret hen over sommeren 2018 der bar præg af ekstremt højtryk, som 'fair weather' (i engelsk oversættelse, naturligvis). Og omvendt beskriver Sivle & Aamodt (2019: 438) at mulighed for regn konsekvent omtales som 'risk of rain' – upåagtet at det kan være noget som mange sukker efter som fx under hedeølgen i 2018. Litteraturen peger således på et semiotisk spændingsfelt imellem meteorologisk versus mere hverdagslig sprogbrug med potentielt vigtige implikationer.

DATA OG METODE

Undersøgelsen bygger på et korpus der består af én vejrudsigst fra hver dag i maj måned 2024 fra Danmarks to public service-fjernsynskanaler, DR og TV 2, dvs. i alt 62. Maj er udvalgt ud fra forestillingen om at den som typisk overgangsmåned fra forår til tidlig sommer kunne indebære vurderinger af vejret i forhold til seeres udendørsmuligheder. Vejrudsigterne fra DR er hentet fra TVA midt på dagen, og TV 2-vejrudsigterne stammer fra morgenudgaven af TV 2 News. Spredningen udover dagen er ikke et strategisk valg, men skyldes tilgængelighed i forbindelse med

dataindsamlingen. Et nærmere blik viste dog at de forskellige udgaver oftest følger samme overordnede format. De indledes typisk med en beskrivelse af de aktuelle vejrforhold. Derefter følger prognoser for resten af dagen og aftenen. På DR kommer derefter en hurtig gennemgang af morgendagens vejr. Begge programmer afsluttes typisk med en fem-døgnspgnose. Det hele afvikles på lidt over et minut. En lille forskel består i at TV2-vejrudsigterne starter 'lige på' mens de på DR integreres i den øvrige udsendelse ved at blive indledt med en udveksling mellem vært (VÆ) og TV-meteorolog (ME) (se Brouwer & Laursen 2003).

Vejrudsigternes organisering i forhold til placering i sendefloden er ud fra et mediemæssigt perspektiv særdeles interessant. Men det er ikke et forhold som dette studie vil gå så meget nærmere ind i. Til gengæld vil det i overensstemmelse med den sprogvitenskabelige erkendelsesinteresse gå i detaljer omkring sprogbrugen. Hertil er de 62 vejrudsigter transskriberede manuelt vha. softwareprogrammet *Childes Clan* og med brug af elementer fra den konversationsanalytiske notationsteknik som kan fange potentielle vurderingssignaler i form af fx emfatisk tryk, lydforlængelser eller variation i volumen, ledsagende kropslige handlinger som fx deiktiske peg på vejrkortet eller pragmatiske gestikulationer som pointerer et udsagns betydning, eller øvrige ledsagende multimodale ressourcer som fx skiftende farvekoder der afspejler temperaturforhold (se udskriftsnøgle nedenfor).

Undersøgelsens eksplorative sigte kalder på en kvalitativ tilgang med et multimodalt blik for betydningsfulde elementer som potentielt kan konstituere vurderingssignaler. Alle vejrudsigterne er analyserede ud fra dette formål. En kvantitativ undersøgelse af distribution af vurderinger over tid, eller en eksperimentel undersøgelse der validerer modtagerrespons, ville bestemt også være interessante. Men sådanne perspektiver må vente til en anden gang.

HVORDAN VURDERER TV-METEOROLOGER VEJRFORHOLD?

Analysen vil hurtigt demonstrere at det ikke er et spørgsmål *om* TV-meteorologer foretager vurderinger af vejrforhold, men *hvordan* de gør det. Dette betyder dog ikke at alt hvad der bliver sagt i vejrudsigter kan læses vurderende. Eksempel (1) illustrerer den objektive orientering som

kendetegner store dele af vejrudsigterne. Mere konkret viser uddraget åbningen af vejrudsigten den 6. maj på DR:

(1) DR 6. maj

01. VÆ: Og fra Stockholm videre til dig Michael Jarnvig og et
kig på vejret.
02. ME: .h Ja der har været nogle *byger *sådan lidt spredt
rundt omkring i
*ME skruer sin overkrop mod
vejrkort og vender sig derefter igen mod kameraet
*tegner halvcirkel på
kort langs 'Lillebælt'
03. formiddagstimerne *men der er ligesom en tendens til
at bygerne
*skruer igen overkrop mod kort og
tegner cirkel over 'Nordvestsjælland'
03. bliver mindre *og at de også øh forsvinder (...)
*trækker hånd baglæns og laver lille
kastebevægelse over det sydlige 'Sverige'

TV-meteorologen afstår her fra at vurdere vejrforholdene, både i beskrivelsen af de forudgående forhold i formiddagstimerne og i prognosen for de efterfølgende vejrforhold ud på dagen. Sprogligt kommer objektiviteten således til udtryk igennem fravær af vurdering. Nærmere bestemt kan vi iagttage et fravær af de former for sproglige vurderinger som analyserne nedenfor vil udfolde. Ganske kort er der tale om: 1) fravær af *eksplicit vurdering* i det indledende udsagn om bygerne, fx foranstillet adjektiv før substantivet ("nogle irriterende/velkomne byger"); 2) fravær af omtale af prognosen gennem *vurderende kategorier* som fx at "der er chance/risiko for at bygerne bliver mindre"; 3) fravær af *forskudt vurdering* som ellers kunne have været realiseret igennem kontrasten imellem eksemplets to udsagn hvis det ene udsagn havde indlejret en vurdering ("men der er heldigvis en tendens til at bygerne bliver mindre"). Hvis bare et af disse træk optrådte, ville udsagnet kunne læses vurderende (= regn er uønskeligt).

Multimodalt kommer objektiviteten til udtryk lydligt og kropsligt. Lydligt kan vi konstatere et relativt fravær af potentielle vurderingssignaler som fx markant stemmemodulering eller påfaldende subjektiv ud-

tale (se Edwards 2007). Kropsligt ses det igennem 'neutral' mimik uden fx smil eller panderynken (se Kaukomaa et al. 2015). Det ses også igennem brugen af gestikulation. Der er her tale om *afbildende* i stedet for *pragmatisk gestikulation*. Pragmatisk gestikulation manifesteres typisk gennem præsentation af åbne håndflader og bruges til at demonstrere hvordan et udsagn skal forstås (Kendon 2004). Hvis ME således havde rettet åbne håndflader mod kameraet og seerne i forbindelse med eksemplets andet udsagn – og måske tilføjet et bredt smil, så kunne udsagnet implicit læses som en positiv vurdering af at regnskyerne letter. Hvad TV-meteorologen faktisk gør her i stedet, er at tegne en cirkel svarende til omridset af Nordvestsjælland, så seere kan 'se' en linje der egentlig ikke figurer på kortet (jf. Streeck 2009: 137). Cirklen indekserer en koncentration af skyer der med den efterfølgende kastebevægelse opløses over Sverige.

Lad os sammenligne eksempel (1) med åbningen af vejrudsigten samme dag på TV 2:

(2) TV 2 6. maj

01. ME: en ny uge hvor der er øh rigtig gode chancer for
solskin også øh *tørvejr det
*ME vender sig mod kort
02. meste af tiden *dette her det er *de samlede
nedbørsmængder her frem til søndag
*peger på Europakort i 'Vesterhavet'
*ser tilbage mod
publikum og samler hænder foran sig
03. *der kan vi altså se .h *Danmark ligger altså lige i
smørhullet af .h tørvejr
*vender sig mod kort og peger igen på 'Vesterhavet'
*sænker arm og vender sig igen
mod publikum

I modsætning til det forudgående eksempel indlejrer denne vejrudsigt tydeligt vurderinger i sin prognose. Det første vurderingssegment finder vi i linje 1, hvor muligheden for solskin omtales som "rigtig gode chancer". Hverdagssprogligt konnoterer 'chance' typisk noget ønskeligt. Vi kan, jf. diskussionen ovenfor, ikke afvise at substantivet har en mere neutral betydning i 'meteorologsprog'. Men når "chancer" tilmed for-

Vejrudsigerne retter sig således somme tider mod at beskrive og forudsige vejret objektivt, og andre gange mod at vurdere det som noget seere kan glæde eller ærgre sig over. Der er dog ikke tale om enten/eller. Der er i stedet tale om mere eller mindre eksplicitte vurderinger. De følgende analyser vil behandle tre varianter af vurderingsformer der kan læses som et kontinuum fra klart eksplicitte til overvejende implicitte vurderinger.

Vejrudsigter er tydeligst evaluerende når vejret og/eller vejrprognosen omtales som "flot", "smukt", "kedeligt" eller "trist" etc. Vurderingen er dermed eksplicit. Den finder sted igennem indlejrede leksikalske valg der typisk optræder enten *attributivt* ("det er et flot vejr") eller *prædikativt* ("vejret er flot"). Begge dele forekommer ofte. Lørdag den 11. maj beskrev TV 2's meteorolog fx weekendens forestående vejr således:

01. ME: der *venter en rigtig flot weekend (...)
*slår arme ud og viser åbne håndflader

Perioden bar præg af et højtryk. Og DR kunne fredagen efter, dvs. seks dage senere, berette at også den kommende pinseweekend ville blive "flot":

01. VÆ: Så skal vi også høre om det med vejret især når pinsen
står for døren
02. hvordan ser det ud Helena?
03. (.)

lighed” med noget mere neutralt. Denne opfattelse kan sagtens påvirke receptionen, dvs. uanset om TV-meteorologer konsekvent omtaler muligheden for regn som en ”risiko” (jf. Sivle og Aamodt 2019), kan seere derfor høre det negativt vurderende i passager som denne:

(8) TV 2 23. maj

01. ME: og så *vil vi se i løbet af formiddagen der *begynder
at
*ME peger på markeret front på kort *ser på
kort
02. være *risiko for regn og byger .h (...)
*trækker hånd til sig og trækker sig tilbage

Hvordan seere modtager sådanne prognoser der omtales som ”risiko for regn” uden yderligere evaluerende sprogbrug, er umuligt at afgøre inden for rammerne af denne undersøgelse. Til gengæld er det let at tilbagevise at prognoser om regn konsekvent og derfor neutralt skulle omtales som ”risici”. I uddrag (9) omtaler TV-meteorologen det fx som en ”mulighed”:

(9) DR 20. maj

01. ME: (...) *der er mulighed for byger sådan her midt i
perioden
*ME ser på kort og udpeger de midterste dage på
femdøgnsillustration
02. *.h <ellers så ser det tørt og solrigt ud>.
*vender sig mod seere

Man kunne få tanken at prognosen omtales som en ”mulighed” snarere end ”risiko” fordi kategorien ”byger” refererer til sporadisk og mild regn. Men det kan så til gengæld tilbagevises ved at prognosen om byger somme tider omtales som en ”risiko”:

(10) TV 2 21. maj

01. ME: (...) *i morgen eftermiddag begynder der at være
risiko for byger over
*ME peger på skyer på vejrkort
02. Sønderjylland (...)

Variationen gør således at vi ikke umiddelbart kan oversætte de norske forhold til de danske (Sivle & Aamodt 2019): Der er variation mellem begreberne ”risiko” versus ”chance”, og de kan derfor have bevaret noget af deres værdimæssige konnotation. Hvis TV-meteorologen konsekvent benyttede fx ”chance”, ville det miste sin positive konnotation og derfor blive et neutralt ord til at omtale bestemte vejrforhold med. Men fordi der er variation, er der mulighed for at udtrykke en værdimæssig ladning.

Et dybere blik kan understøtte argumentet at de hverdagssprogligt sædvanligvis vurderende kategorier faktisk også bruges vurderende i vejrudsigterne. De to næste eksempler repræsenterer afslutninger på vejrudsigter henholdsvis den 23. og 27. maj. I det første omtaler TV-meteorologen en ”risiko for eftermiddagsbyger”, i det andet ”chancer for sol”. Vi ser imidlertid også i begge eksempler at de refleksivt farver kategorierne som vurderende igennem andre ledsagende, evaluerende udtryk.

(11) TV 2 23. maj

01. ME: .h *der er kun en dag lige her til at starte med sådan
udbredt regn (.)
*femdøgnskort popper op; ME vender sig mod det og
peger på det
02. fredag *lørdag ser superfint ud og sommerligt .h fra
søndag begynder der at
*vender sig tilbage mod seere
03. være risiko for (.) eftermiddagsbyger.

Her etablerer TV-meteorologen en kontrast imellem vejret fredag og lørdag som med en eksplicit, prædikativ vurdering ser ”superfint ud” og ”sommerligt”, og så søndagens vejr hvor der er ”risiko” for eftermiddagsbyger. Kontrasten indekserer således ”risiko” som noget negativt.

Vejrudsigten mandag den 27. maj afsluttes således:

(12) TV 2 27. maj

01. ME: .h *kigger vi fremad så må man sige at det går ned ad
bakke
*femdøgnskort popper op og ME vender sig mod det

02. *det er ustadigt og køligt her i de kommende
 dage men det bliver
 *vender sig tilbage mod seere
03. igen varmere frem mod næste weekend med bedre
 chancer for sol.

Her etablerer TV-meteorologen også en kontrast imellem de kommende dage med "ustadigt" og "køligt" vejr og så de efterfølgende dage op mod næste weekend der byder på "bedre chancer for sol". De første dages ustadige og kølige vejr vurderes tydeligt negativt gennem metaforen "ned ad bakke", og derfor må seere qua kontrasten forstå at de efterfølgende dages "bedre chancer" for sol er en positiv prognose.

FORSKUDT VURDERING

TV-meteorologer benytter sig også af de førømtalte forskudte vurderinger hvor en indledningsvis objektiv beskrivelse kontrasteres med et efterfølgende vurderende udsagn som retrospektivt og implicit evaluerer den første beskrivelse. Strukturen kan også være spejlvendt, så den starter med en vurderende beskrivelse og efterfølges af en kontrasterende objektiv beskrivelse.

Dette afsnit præsenterer tre overordnede varianter som kontrasten kan rette sig mod.

For det første kan kontrasten rette sig mod at vurdere et modsatrettet perspektiv ved samme vejrhold. Det kunne fx være at "der er vind men desværre ingen sol", eller "der er regn men heldigvis ingen vind". I ud-drag (13) handler det om et lavtryk. Et lavt skydække beskrives således:

(13) TV 2 10. maj

01. ME: (...) det er .h lukket godt til med lave skyer der er
 trukket ind fra vest men
02. heldigvis øh tørvejr .h

TV-meteorologen benytter en *beholdermetafor* til at forklare hvordan de lave skyer "lukker godt til" over landets overflade. Beskrivelsen er billedlig, men tilsyneladende neutral. Den gøres dog retrospektivt vurderende når TV-meteorologen kort efter kontrasterer med et "men" og adverbialt vurderer at skydækket "heldigvis" ikke indebærer regn.

For det andet kan kontrasten rette sig mod regional variation. Det kunne fx handle om at der er ”kølig luft de fleste steder men dejligt lunt vejr ved vestvendte kyster”. I uddrag (14) zoomer TV-meteorologen lokalt ind på de aktuelle vejrforhold på Bornholm:

(14) DR 25. maj

01. ME: (...) Bornholm der er det helt overskyet også *med .h
tåge på .h øst og
*ME teg-
ner halvcirkel over det østlige og nordlige 'Bornholm'
02. *nordkysten .h mens *mod sydvest ved Rønne der er det
helt fint vejr .h
*ser på kort *vender sig tilbage mod seere

De regionale forhold etableres sprogligt med referencer til Bornholms ”øst- og nordkyst” versus ”sydvest mod Rønne” og kropsligt ved at TV-meteorologen tegner en linje som deler øen i to. Også her benytter TV-meteorologen først objektive kategorier om østkystens vejrforhold, dvs. ”overskyet” og med ”tåge”. Men med den efterfølgende forskudte vurdering af vestkystens forhold som ”helt fint” vejr gøres der retrospektivt klart at østkystens vejrforhold altså ikke kvalificerer til sådan en positiv vurdering.

For det tredje kan kontrasten indfinde sig i forbindelse med prognoser. Den kan således rette sig mod en tidlig udvikling i form af et kommende vejrskifte. Det kunne fx være at der var ”regn og blæst men med flot opklaring på vej”. I uddrag (15) fra d. 31. maj gør TV-meteorologen brug af den spejlvendte struktur som indledes med et vurderende udsagn:

(15) DR 31. maj

01. ME: .h femdøgnsprognozen *viser altså også at søndag ser
*femdøgnskort toner frem og ME
vender sig mod det
02. det altså ret fornuftigt *ud .h
*peger på angivelsen 24° ud
fra søndag
03. der *ligger vi også på d- nogenlunde niveau *men i
næste uge
*vender sig tilbage mod seere *vender
sig tilbage mod kort

04. *begynder vinden at friske noget op
 *peger på angivelsen 19° under tirsdag
05. *og har altså noget lavere temperaturer med.
 *vender sig tilbage mod seere

Søndagens vejr vurderes prædikativt til at se "fornuftigt ud". Dette kan naturligvis dække over meget. Men ved samtidigt i linje 02 at pege specifikt på kortets temperaturangivelse (snarere end fx de ovenstående sol- og vindsymboler) gør TV-meteorologen det klart at de henviser til den høje varme. Dette understreges yderligere af at TV-meteorologen efter det kontrasterende "men" i linje 03 igen peger specifikt på temperaturangivelsen, her knyttet til tirsdagen, og kort efter forklarer at den tiltagende blæst medfører "lavere temperaturer". Opsummeret vurderer TV-meteorologen altså eksplicit ugens indledende høje temperaturer positivt, og implicit ugens efterfølgende lave temperaturer negativt.

VURDERER TV-METEOROLOGER BESTEMTE VEJRFORHOLD POSITIVT VERSUS NEGATIVT?

Efter at have afdækket hvordan TV-meteorologer mere eller mindre eksplicit vurderer vejrforhold, kan vi nu vende os mod hvilke vejrforhold der vurderes positivt versus negativt. Flere af de hidtidige uddrag giver klare ledetråde: Regn vurderes negativt i uddrag (8), (10) og (11); tørvejr og sol vurderes positivt i uddrag (2), (12) og (14); og varme vurderes positivt i (15).

I uddrag (3) forudsagde meteorologen: "der venter en rigtig flot weekend". Hvis vi udvider uddraget en smule, kan (3) føjes til listen over positive vurderinger af tørvejr og sol, og den åbner op for en yderligere kategori, nemlig at hård blæst vurderes negativt. Udvidelsen giver også indblik i hvordan TV-meteorologer sprogligt integrerer udfoldelser af kriterier for vurderinger:

(3, udvidet) TV 2 11. maj

01. ME: der *venter en rigtig flot weekend med masser af
 solskin
 *slår arme ud og viser åbne håndflader
02. og heller ikke særligt meget vind .h

Der er tale om en præpositionel udvidelse som udfolder en *forbindelse* mellem en "flot weekend" og "solskin" og "ikke særligt med vind", dvs. at seere erfarer at sol og vindstille vejr konstituerer "en flot weekend".

I uddrag (16) finder vi to eksplicitte vurderinger, en attributiv ("en fin dag") og en prædikativ ("det ser pænt ud"), med tilsvarende udfoldelse der tydeliggør at de positive vurderinger dækker over tørt, varmt og vindstille vejr:

(16) DR 6. maj

01. ME: *så forsvinder skyerne *nok også i hvert fald i (.)
 det {meste af landet
 *ME ser på kort og 'skubber' skydække ud mod vest med
 sin hånd
 *vender sig mod seere
02. *.h sådan at alle får en fin dag i morgen .h
 *vender sig mod kort og peger på 'Østjylland'
03. *og temperaturer op til cirka femten grader og ikke
 ret meget
 *laver 'slag' ind over landet
04. vind *så det ser faktisk pænt ud for i morgen.
 *vender sig mod seere

I linje 01-02 konstruerer TV-meteorologen først en *årsagssammenhæng* mellem at skyerne forsvinder og at alle derfor får en "fin dag", og dernæst i linje 03-04 en *sammenhæng* mellem relativt høje temperaturer og vindstille forhold og at det således "ser pænt ud".

Uddrag (17) illustrerer hvorledes udfoldelse af hvad evalueringer af vejrforhold bygger på, også integreres i de forskudte vurderinger. Eksemplet indledes med at en udsendt reporter (RE) på årets Skivemøde beretter om "dejligt vejr". Som udsendt i felten kan reporteren udtale sig autoritativt om vejret (jf. Raymond 2000). Det kan TV-værten i studiet ikke, og desuden kommer værten sekventielt ind i en *anden position* i forhold til reporteren, hvilket ifølge samtaleforskning indebærer en lidt lavere grad af berettigelse til at foretage vurderinger (Heritage & Raymond 2005). Så værten nedtoner epistemisk vurderingen vha. verbet 'se' når de dernæst gennem et deklarativt interrogativ beder TV-meteorologen forholde sig til at vejret "ser næsten perfekt" ud:

(17) DR 24. maj

01. RE: (...) der er masser af god stemning og rigtig godt vejr i Vestjylland.
((klip til TV-studie))
02. VÆ: ja det ser næsten perfekt ud til Skivemødet det vejr der Simon.
03. ME: *ja der er vist ikke ret meget at klage over=der er nok nogen der kunne tænke
*slår begge hænder ud
04. sig *lidt mere varme men vinden den er nærmest ikke eksisterende der (...)
*slår begge hænder ud

Dette bekræfter TV-meteorologen med det indledende ”ja” og den efterfølgende ytring som verbalt udfolder hvad bekræftelsen dækker over. Udfoldelsen rummer dog et lille ”men”, nemlig at varmen ikke er så høj som man måske kunne ønske sig. Til gengæld kontrasteres dette forhold med faktoren at vinden ”er nærmest ikke eksisterende”, hvilket fastslår dette forhold som et kriterium der kvalificerer til at konstituere at vejret er ”næsten perfekt”.

Billedet er entydigt. TV-meteorologer vurderer stort set konsekvent tørt, solrigt, varmt og vindstille vejr positivt og overskyet, vådt, koldt og blæsende vejr negativt. Den eneste undtagelse fra denne tendens i undersøgelsens data knytter sig til tørkeperioden i midten af maj måned hvor regn et par gange omtales som noget ønskeligt, fx den 22. maj:

(18) TV 2 22. maj

01. ME: .h til gengæld så mangler vi regn og det er der altså ikke så meget af i
02. prognoserne nu men der er håb for at der kan komme nogle enkelte dråber
03. det begynder så småt at være tørt derude .h

Her oplyser TV-meteorologen altså om behovet for regn og omtaler muligheden for dette vejrhold med den positivt vurderende kategori ”håb”. Faktisk faldt der regn dagen efter. Men som vejrrudsigten fra den 23. maj viser, vurderes denne regn alligevel negativt når det kommer til stykket. Først som en ”risiko” i linje 03:

(19,1) TV 2 23. maj

- 01..ME: *lunt (.) derude en øh tolv til seksten grader
*ME vender mod kort der viser morgenvejr med
overvejende sol og peger tværs over kortet
02. *her fra morgenstunden=*lidt
*vender sig mod seere *kort skifter til at vise
formiddagsvejr med højere temperaturer og flere mørke
skyer
03. blæsende fra øst og så vil vi se i løbet af *formid-
dagen der begynder at

*peger på
regnskyer på kort
03. være risiko for regn og byger .h

Man kunne indvende at fraværet af andre vurderende elementer af regn end omtalen af den som en "risiko", gør evalueringen uklar. Men vejr-udsigstens afrunding der udfolder femdøgnsprognosen, tegner et tydeligt billede:

(19,2) TV 2 23. maj

01. ME: .h *der er kun en dag lige her til at starte med
*ugeprognosen kommer op på kort
02. sådan *udbredt regn (.)
*ME vender sig mod kort
03. *fredag lørdag ser superfint ud og *sommerligt
*peger på fredag der viser sol med spredte skyer
*peger på lørdag der
viser sol med spredte skyer
04. .h fra *søndag begynder der at være risiko for (.)
eftermiddagsbyger.
*peger på søndag der viser blandet vejr, og
vender sig tilbage mod seere

På trods af tørkeforholdene (jf. (18)) vurderes højtrykket fredag-lørdag altså eksplicit positivt som "superfint" og "sommerligt", og denne beskrivelse kontrasteres med prognosen for de efterfølgende dage der omtales gennem den. Man kunne måske tænke sig at den generelle tendens til at vurdere tørt, varmt og vindstille vejr positivt ville blive sat på pause under meget tørre perioder. Men uddraget viser at det ikke lader til at være tilfældet. Det ville dog kræve flere data at underbygge denne påstand.

DISKUSSION

Klimakrisen er ikke bare det prototypiske eksempel på et *wicked problem* med komplekse årsager, usikre og selvforstærkende konsekvenser og yderst udfordrende løsninger som forårsager nye problemer (Meistrup & Klitmøller 2020). Det er også en krise som kan være vanskelig forstå – og at ikke mindst forstå at man står midt i. Man får let psykologisk distance til krisen, særligt i Danmark og andre lande i det Globale Nord, hvor den globale opvarmning relativt set rammer med formindsket styrke, og hvor man i langt højere grad er forskånet for ekstreme vejrbegebenheder (MacDonald et al. 2015). Analogien til frøen der kan koges ihjel ved at putte den i langsomt opvarmende vand som den vænner sig til, er nærliggende. Det er her man kunne argumentere for at vejrudsigter som public service har et særligt ansvar for at oplyse om udviklingen i menneskeskabte klimaforandringer snarere end at normalisere global opvarmning og måske endda glæde sig over potentielle manifestationer af den.

Som artiklens analyser har demonstreret, er dette ikke vejrudsigternes sigte. Sådan et fokus ville bl.a. indebære at skulle forholde sig til en betydeligt bredere tidshorisont end de fem døgn som vejrudsigterne omhandler. Mere grundlæggende ville det dog indebære et skifte i hvilke handlinger vejrudsigterne understøtter, og hermed er vi helt inde i kernen af vejrudsigter som genre. Moderne genreforskning betoner nemlig at genrer bør analyseres *pragmatisk*, dvs. i forhold til hvilke handlinger de systematisk udfører (Miller 1984). Vejrudsigter har haft mange forskellige udtryk i de ca. 150 år de i Danmark har været bragt i aviser, radio, fjernsyn og senest på nettet og via apps, og man finder bl.a. prognoser målrettet landbrug og søfart. Men sådanne specifikke sigter har hverken DR's eller TV 2's vejrudsigter naturligvis. I stedet fremstår de som generiske og 'lette' indslag der følger efter sportsdækning eller reportager fra kulturelle begebenheder og dermed *afrunder* nyhederne på langt mindre alvorlig måde end gennem dækning af nyheder og politik. Det så vi fx i forbindelse med uddrag (7):

(7) DR 2. maj

01. VÆ: og så lad os se om sommervejret fortsætter Simon Brix.

02. ME: *ja jeg er da enig at dronning Marys øh *observering
 *Spredter hænder, åbne håndflader *ser og peger
 på kort
03. *det kunne næppe være bedre vejr (...)
 *ser tilbage mod seere

En af de tydeligste måder hvorpå en genres pragmatiske perspektiver manifesteres, er gennem konkrete handlingsanvisninger, fx når manualer henvender sig direkte til modtageren og beskriver hvordan og i hvilken rækkefølge noget skal samles. Somme tider finder vi konkrete handlingsanvisninger indlejret i vejrudsigter. Cirka et halvt minut efter (7) i DR-vejrudsigten fra 2. maj udleder TV-meteorologen fx implikationer af dette vejr der ”næppe kunne være bedre”:

(7. udvidet) DR 2. maj

04. ME: en tør dag og en tør aften hvor at *UV-indekset
 altså også er oppe på omkring de
 *ME peger på
 markeret UV-indeks på kort
05. her fire komma *fire så der er igen god grund til
 at huske ikke bare solbriller
 *vender sig mod seere og slår ud
 med arme
06. men altså også solcreme .h

TV-meteorologen hjælper gennem det enfatiske tryk på ”fire” som ledsages af pragmatisk gestikulation, seere der kan være ubekendte med UV-indeksets måleenheder, med at forstå at tallet er højt. Og de bruger dette tal som en anledning til at minde om at bruge solcreme. Det samme gør TV-meteorologen i uddrag (20):

(20) TV 2 14. maj

01. ME: *UV-indekset er altså oppe omkring de fem her et par
 timer
 *ME peger på markeret UV-indeks på kort
02. efter *frokosttid så husk solcreme hvis I skal ud .h
 *vender sig tilbage mod seere

I sådanne passager skaber TV-meteorologer *engagement* med seere gennem enten indirekte (som i (7)) eller direkte (som i (20)) henvendelser til seere med handlingsanvisninger (jf. Hyland 2006: 176-177). Der er dog ikke mange forekomster af sådanne passager, og man kan diskutere hvorvidt de alle egentlig er anvisende, fx uddrag (21):

(21) DR 22. maj

01. ME: (...) sommervejr til os så det er kun lige i morgen
torsdag hvor du
02. skal bytte parasollen ud med en paraply.

Her bliver modstillingen mellem parasol versus paraply vist mere brugt til at eksemplificere et vejrskifte end til at anviser hvordan seere skal navigere i forholdene.

Nedslagene illustrerer at handlingsanvisende passager i vejrudsigter har en sporadisk karakter. Det bekræfter at vejrudsigter primært fremstår som lette og afrundende indslag der overvejende lader fortolkninger af prognosernes implikationer være op til seerne selv. Det kunne fx være hvilke planer man relevant kan lægge for den næste dag, hvilken beklædning man bør overveje etc. Én af de større implikationer der komplet forbigås, er hvordan vejrets konkretiseringer interagerer med global opvarmning og klimaforandring. TV-meteorologerne taler vitterligt kun om vejret. Man kan indvende at dette er meningen fordi interaktionen mellem vejr og klima behandles grundigt i andre sammenhænge, fx i det årligt sendte program Årets vejr på DR som netop fordyber sig i dette fokus.

Men omvendt kan man mene at fravalget i de daglige programmer reproducerer en 'underfortolkning' af forbindelse og forsømmer dermed at levere værdifulde input til klimasamtalen, måske med potentiale til at reducere danskeres psykologiske distance til klimaforandring (Roepstorff 2022). Særligt når varmt vejr i den grad fortsætter med at blive positivt vurderet.

KONKLUSION

Denne artikel kan gennem sprogvidenskabelige analyser af vejrudsigter slå fast at vejr og klima *ikke* italesættes som at stå i forbindelse

med hinanden, i hvert fald ikke i vejrudsigter på DR og TV2 hen over maj 2024 som studiet har koncentreret sig om. Hvad vejrudsigter derimod klart forbinder, er bestemte vejrforhold med bestemte vurderinger. Mønsteret er tydeligt: Varmt, tørt, solrigt og vindstille vejr vurderes positivt, mens koldt, vådt, regnfuldt og blæsende vejr vurderes negativt.

Artiklen har først og fremmest koncentreret sig om *hvordan* sådanne vurderinger realiseres fordi dette perspektiv har manglet i tidligere forskning. Nogle vurderinger er direkte og eksplicitte. De gør brug af attributive eller prædikative formuleringer, fx ”et flot vejr” versus ”vejret er flot”. Andre vurderinger er mindre direkte og præsenterer vejrprognoser igennem vurderende kategorier, fx ”risiko for regn” eller ”chance for sol”. Endelig er nogle vurderinger indirekte og forskudte. De realiseres nemlig gennem en modsætning mellem objektive beskrivelser af bestemte vejrforhold som kontrasteres med vurderende omtale af fx et modsatrettet perspektiv ved samme vejr-situation, et element der relaterer sig til regional variation, eller en prognose for et kommende vejrskifte. Kontrasten gør således at varmt, tørt, vindstille solskinsvejr også implicit fremstilles positivt, mens koldt, vådt og blæsende vejr tilsvarende indirekte vurderes negativt.

Det er ikke påstanden at denne beskrevne systematik udtømmende fanger alle måder hvorpå meteorologer sprogligt og kropsligt vurderer vejrforhold. Som nævnt gør prominente sprogteoretikere os opmærksomme på at evalueringer kan udtrykkes på ekstremt subtile måder. Og dette endda uden at tage højde for at modtagere – i dette tilfælde en meget bred population af TV-seere med forskellige erfaringer, planer og interesser – formodentlig ofte kan udlede ganske forskellige ståsteder fra samme udlægninger. Denne artikel har kun forholdt sig til vurderinger af vejrforhold i vejrudsigternes dækning af maj måned i 2024. Men en klar fordel ved den beskrevne systematik er at den kan appliceres og skaleres i videre forskning hvis man skulle ønske det. Det kunne fx være interessant at undersøge hvordan vurderinger distribueres over tid, i relation til længerevarende usædvanlige vejrperioder, i forbindelse med usædvanligt varme dage etc.

Søren Beck Nielsen, lektor
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet
sbnielsen@hum.ku.dk

UDSKRIFTSNØGLE

(.)	Stilhed under 0.2 sekund
(0.5)	Stilhed mål i sekund
=	Ytret helt uden stilhed
:	Forlænget lyd
<u>VERSALER</u>	Emfatisk tryk
<Ord>	Langsom tale
>Ord<	Hurtig tale
.h	Indånding
Or-	Selvfærdighed
*	Beskrivelse af kropslig handling
↑Ord	Stigende intonation
Punktum.	Faldende prosodi
Spørgsmålstegn?	Stigende prosodi
Komma	Jævn prosodi

REFERENCER

- Bakhtin, M. 1986. *Speech genres and other late essays*. Austin: Texas University Press.
- Bloodhart, B., E. Maibach, T. Myers & X. Zhao. 2015. Local Climate Experts: The Influence of Local TV Weather Information on Climate Change Perceptions. *PLoS ONE* 10(11). e0141526. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0141526>
- Brouwer, C.E. & D. Laursen. 2003. Helt hen i vejret – interaktionen mellem vært og meteorolog i nyhedsudsendelser på DR1 og TV2. P. Widell & M. Kunøe (red.), *9. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. 117–128. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Brügger, A. 2020. Understanding the psychological distance of climate change: The limitations of construal level theory and suggestions for alternative theoretical perspectives. *Global Environmental Change*. 60. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.102023>

- Bødker, H. & S. Simonsen. 2024. Danish public service online weather from 2005 to 2022: From meteorological data and information to leisurely commonality. *Media, Culture & Society* 46(3). 591–606. DOI: <https://doi.org/10.1177/01634437231209425>
- Couper-Kuhlen, E. & S. Selting. 2018. *Interactional linguistics. Studying language in social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edwards, D. 2007. Managing subjectivity in talk. A. Hepburn & S. Wiggins (red.), *Discursive research in practice. New approaches to psychology and interaction*, 31–49. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ernholtz, J. 2015. *De varme år: Analyse af vejret i Danmark 1791–95 baseret på bonde-dagbøger og logbøger fra vagtskibe i det vestlige Øresund*. Eget forlag.
- Engblom, A., K. Timm, R. Mazzone, D. Perkins, T. Myers & D. Maibach. 2019. Local TV news viewer reactions to weathercasters reporting the local impacts of climate change. *Weather, Climate and Society* 11(2). 331–335. DOI: <https://doi.org/10.1175/WCAS-D-18-0066.1>
- Folkman Pedersen, H. 2015. *Jamen som svarindleder efter hv-spørgsmål. Skrifter om samtalegrammatik* 2(2). 1–18.
- Goffman, E. 1978. Response Cries. *Language* 54(4). 787–815. DOI: <https://doi.org/10.2307/413235>
- Goodwin, C. & M.H. Goodwin. 1987. Concurrent operations on talk. Notes on the interactive organization of assessments. *IPrA Paper in Pragmatics* 1(1). 1–55. DOI: <https://doi.org/10.1075/iprapip.1.1.01goo>
- Heritage, J. & G. Raymond. 2005. The terms of agreement: Indexing epistemic authority and subordination in talk-in-interaction. *Social Psychology Quarterly* 68(1). 15–38. DOI: <https://doi.org/10.1177/01902725050680010>
- Hyland, K. 2005. Stance and engagement. A model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies* 7(2). 173–192. DOI: <https://doi.org/10.1177/146144560505050>
- IPCC (2023). *Climate change 2023: Synthesis report*. Contribution of working groups I, II and III to the sixth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland. 35–115. DOI: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.
- Kaukomaa, T., A. Peräkylä & J. Ruusuvuori. 2015. How listeners use facial expression to shift the emotional stance of the speaker's utterance. *Research on Language and Social Interaction* 48(3). 319–341. DOI: <https://doi.org/10.1080/08351813.2015.1058607>

- Kendon, A. 2004. *Gesture. Visible action as utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Li, Y., E.J. Johnson & L. Zaval. 2011. Local warming: daily temperature change influences belief in global warming. *Psychol Sci* 22(4). 454-9. DOI: 10.1177/0956797611400913. Epub 2011 Mar 3. PMID: 21372325.
- MacDonald, R.I., H.Y. Chai & B.R. Newell. 2015. Personal experience and the 'psychological distance' of climate change: An integrative review. *Journal of Environmental Psychology* 44. 109–118. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2015.10.003>
- Martin, J. R. 2005. *The language of evaluation. Appraisal in English*. New York: Palgrave.
- Meistrup, L.I., & J. Klitmøller. 2020. Klimakrisen som et wicked problem – en kritik af klimainterventioner. *Psyke & Logos* 41(2). 93–110. DOI: <https://doi.org/10.7146/pl.v41i2.127509>
- Meze-Hausken, E. 2007. Seasons in the sun - weather and climate front-page news stories in Europe's rainiest city, Bergen, Norway. *International journal of biometeorology* 52. 17–31. DOI: 10.1007/s00484-006-0064-5
- Miller, C. 1984. Genre as social action. *Quarterly Journal of Speech* 70(2). 151–167.
- Pomerantz, A. 1984. Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. M. Atkinson & J. Heritage (red.), *Structures of social action: Studies in Conversation Analysis*, 57–101. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raymond, G. 2000. The voice of authority: The local accomplishment of authoritative discourse in live news broadcasts. *Discourse Studies* 2(3). 354–379. DOI: <https://doi.org/10.1177/146144560000200300>
- Roepstorff, S. 2022. *Klimapsykologi. Hvorfor vi holder klimakrisen ud i strakt arm og den forbundethed, der venter, når vi begynder at handle*. København: People's Press.
- Sambrook K, E.K. Konstantinidis, S. Russel & Y. Okan. 2021. The role of personal experience and prior beliefs in shaping climate change perception: A narrative review. *Frontiers in Psychology* 12. 669911. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.669911>.
- Schutz A. 1967. *The phenomenology of the social world*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Sifianou, M. & A. Tzanne. 1996. Lovely day, isn't it?': Weather forecasts in their socio-cultural context. *Proceedings of the 1st International Conference on Discourse Analysis*. 357–366. Lisbon: Edições Colibri.

- Sivle, A.D., A.C. Berger, M.L.F. Sveinsson, H.O. Hygen & J. Jeuring. 2021. The benefits of using TV-meteorologists as climate change communicators. EMS Annual Meeting 2021, online, 6–10 September 2021, EMS2021-130. DOI: <https://doi.org/10.5194/ems2021-130>, 2021.
- Sivle, A.D. & T. Aamodt. 2019. A dialogue-based weather forecast: Adapting language to end-users to improve communication. *Weather* 74, 436–441. DOI: <https://doi.org/10.1002/wea.3439>.
- Strauss, S. & B.S. Orlove (red.). 2003. *Weather, climate, culture*. London: Routledge.
- Streeck, J. 2009. *Gesturcraft. The manufacture of meaning*. Amsterdam: John Benjamins.
- Vygotsky, L. 2018 [1934]. *Tænkning og sprog*. København: Akademisk forlag.
- Wiggins, S. & J. Potter. 2017. Discursive psychology. C. Willig & W.S. Rogers (red.), *The Sage handbook of qualitative research in psychology*, 93–109. London: SAGE Publications Ltd.
- Zou, H. & K. Hyland. 2019. Reworking research: Interactions in academic articles and blogs. *Discourse Studies* 21(6), 713–733. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461445619866698>

Danske lukkelyde: Perception, stemthed, fortis-lenis og lydskrift

NINA GRØNNUM

ABSTRACT

Det centrale tema i den debat om lydskriften af dansk der nyligt har fundet vej til *Nydanske Sprogstudier* og *Danske Studier*, kan indkredses til et spørgsmål om hvorvidt og i hvilket omfang valget af lydskrifts symboler kan og skal overholde principperne i *The Handbook of the International Phonetic Association*. Debatten suppleres her med en nærmere omtale af tre væsentlige forhold.

(i) Dansk (b d g) er inhærent ustemte, men lyder ikke som (p t k) i andre sprog. (ii) Den fraværende stemthed kan tydeliggøres med et diakritisk tegn, [̚] eller [̚̚], altså [b̚ d̚ g̚], eftersom tegnet ikke kun bruges om inhærent stemte lukkelyde der afstemmes af de lydlige omgivelser, men også for lyde der er inhærent ustemte. (iii) Forskning internationalt dokumenterer at artikulationsstyrke (fortis og lenis) har artikulatoriske og akustiske korrelater som så vidt vides undtagelsesløst ledsager stemthedsforskelle i lukkelyde og hæmmelyde, men ikke vice-versa – eftersom fortis-lenis forskellen kan optræde uden ledsagende stemthedsforskel. Det betyder at [p t k] i IPA's lydskriftalfabet *de facto* ikke bare identificerer ustemte, men også fortes lukkelyde. Sammen med konstateringen af den auditive forskel gør det /p t k/ hhv. [p t k] uegnede som fonemskrift hhv. lydskrift af lukkelydene i fx *bille*, *dille*, *gilde*.

EMNEORD: lukkelyde; perception; stemthed; fortis-lenis; lydskrift

1 INDLEDNING

Lydskrift af dansk med det internationale lydskriftalfabet (*International Phonetic Alphabet*, IPA¹) kom i fokus i begyndelsen af tyvetyverne med Ruben Schachtenhaufens forslag til en ny praksis (2022, 2023a, 2023b) og den kritik forslaget mødte hos Grønnum (2023, 2024b) og Juul (2024). Hertil kom Puggaard-Rodes (2024) omfattende redegørelse specifikt for notationen af lukkelyde, såvel dansk som internationalt. Det er netop i særlig grad de danske *lukkelyde* der skiller sig ud i Schachtenhaufens no-

1 IPA er også – lidt forvirrende – forkortelsen for foreningen, The International Phonetic Association.

tationspraksis. Han foreslår således – med tilslutning fra Puggaard-Rode (2024) – at lukkelydene i fx *bille*, *dille*, *gilde* noteres med grundsymbolerne [p t k], altså ['pilə 'tilə 'kilə], snarere end [b d g], altså ['bilə 'dilə 'gilə], som har været dansk praksis hidtil i brugen af IPA's grundsymboler.

Læsere af *Nydanske Sprogstudier* og *Danske Studier* der har fulgt debatten fra begyndelsen, må tro at emnet allerede er udtømmende behandlet i de ret omfattende indlæg i de to tidsskrifter. Der er imidlertid tre momenter i diskussionen som ikke er fyldestgørende redegjort for. Det gælder *perceptionen*, altså høreindtrykket (afsnit 3). Det gælder betydningen af *den lille bolle* der i den hidtil gældende praksis i *fintmærkende* notation føjes til (b d g), som i ['bilə 'd̥ilə 'g̥ilə], for at tydeliggøre at de – i modsætning til (b d g) i mange andre sprog – ikke er stemte (afsnit 4). Og det gælder forståelsen af begrebet *artikulationsstyrke* (*fortis* versus *lenis*, afsnit 5).

Det centrale tema i den herskende diskussion om lukkelydenes repræsentation kan koges ned til et spørgsmål om hvorvidt og i hvilken grad man i valget af lydskriftsymboler skal følge forskrifterne i *The Handbook of the International Phonetic Association* (1999; herefter kaldet *Håndbogen*). Hvordan skal man forstå disse forskrifter og de bagved liggende antagelser (afsnit 6)? Og hvilke konsekvenser har det for lydskriften af danske lukkelyde (afsnit 7)?

For ikke overalt at skulle tage stilling til om notationen er fonemskrift eller lydskrift – hhv. detaljeringsgraden i lydskriften – hvor det ikke er relevant, refererer jeg (ligesom Puggaard-Rode 2024) til de tre lukkelyde i *bille*, *dille*, *gilde* som (b d g) i det følgende, og de modsvarende lukkelyde i fx *penne*, *tænde*, *kende* som (p t k).

2 FORUDSÆTNINGER

Af hensyn til nye læsere følger her en kort redegørelse for de fundamentale forudsætninger for al lydskriftpraksis. Rischel (1990) er en erkendelsesteoretisk redegørelse for hvad fonetisk repræsentation er, herunder særligt forholdet mellem (konkret) lydskrift og (abstrakt) fonemskrift. En elementær fremstilling af forskellen på lyde og fonemer med udgangspunkt i dansk findes i Grønnum (2024a). Hvor forskellen er relevant i denne fremstilling, sættes fonemskrift i skråklammer, /*ø*/, lydskrift i firkantede parenteser, [ø].

De færreste skriftfæstede sprog har en fuldkommen lydret ortografi. Det gælder i særdeleshed dansk (se Becker-Christensen 2021). Når man har brug for på tryk at meddele sig umisforståeligt om dansk udtale, må man bruge lydskrift – hvad enten det er i ordbøger, i parlører, i lærebøger om dansk såvel som fremmedsprog eller i sprogvidenskabelige afhandlinger. I arbejdet med ikke-skriftfæstede sprog eller sprog der slet ikke er beskrevet sprogvidenskabeligt, har man selvsagt ikke andre muligheder. Men uanset formålet eller sproget må lydskriften altid ledsages af noter der præciserer hvilken lydværdi symbolerne tillægges og hvilke forenklinger der er indført for at lette såvel arbejdet med at lydskrive som læseligheden efterfølgende. Sådan udtrykker Holger Juul det:

Sagen er at en transskription altid består både af symboler (lydskrifttegn) og af konventioner for hvordan man skal fortolke disse symboler (jf. IPA 1999, Appendiks 1, princip nr. 7). Det er en misforståelse at tro at man, når man bruger international lydskrift, blot skal kende de universelle lydværdier for tegnene i det fonetiske alfabet [...]. (Juul 2024: 107; referencen i citatet er til International Phonetic Association 1999, dvs. *Håndbogen*, s. 159–160.)

Hvis lydskriften er rettet mod dansktalende og heller ikke udtrykkeligt skal bruges komparativt – i sammenligning med udtalen af andre sprog – er detaljeret oplysning om symbolernes lydværdi ikke nødvendig. I ordbøger kan det afhandles en gang for alle i indledende noter. I onlineudgaven af *Den Danske Ordbog (DDO)* er der således en liste over samtlige umodificerede lydskriftsymboler der forekommer i den forenkledte lydskrift i ordbogsopslagene, sammen med nøgleord til deres forståelse. Oversigten viser desuden en mere nøjagtig IPA-notation.² I ordbogsopslagene er lukkelydene lydsrevet [b d g] hhv. [p t k]. I indledningens oversigt over den mere nøjagtige lydskrift repræsenteres de som [b̥ d̥ ɡ̊] hhv. [p̥ t̥ ɡ̊]. Petersen et al.s lærebog, *Udtalt – En introduktion til dansk fonetik*, følger i alt væsentligt samme konvention som DDO fordi modificerende diakritiske tegn ”gør lydskriften besværlig i det daglige” (2022: 22).

2 <https://ordnet.dk/ddo/artiklernes-opbygning/udtale>

Mere fintmærkende notation bruger man i stort set alle andre sammenhænge. For det første i alment orienterende bøger der lægger vægt på at sammenligninger af udtalen på tværs af sprog kan aflæses direkte i notationen, som fx i Basbøll (2005) og Grønnum (2005, 2007, 2024c). For det andet i alle sammenhænge hvor fokus er på variation i udtalen af dansk. Det gælder i sammenhængende tale – som i korpus *DanPass* (Grønnum 2009), i beskrivelsen af dialektale og regionale forskelle, generationsbestemte forskelle, socialt betingede forskelle, stillagsbestemte forskelle o.a. Bemærk at impressionistisk, ikke-normbaseret fintmærkende lydskrift i sådanne undersøgelser er en færdighed, en disciplin der kræver grundig træning og øvelse i lydopfattelse og transskription.

Lydskrift foregår normalt ikke i et sprogvidenskabeligt tomrum, dvs. uden viden om det sprog man lydskriver. Undtagelsen er de indledende faser af arbejdet med sprog der ikke hidtil er beskrevet. Men hånd i hånd med lydskriften af det materiale man får frem ved at udspørge sprogbrugere, går en løbende vurdering af det lydlige system, og det kan føre til gradvise justeringer og praktiske forenklinger af lydskriften efterhånden som arbejdet skrider frem. Lad for eksemplets skyld dansk være et hidtil ubeskrevet eksotisk sprog som nu er kommet under behandling af en engelsk fonetiker. Hun har – efter mange timers møjsommeligt arbejde med mere eller mindre interesserede og til tider utålmodige danske meddelere – udarbejdet lange lister med distinkt udtalte ord i detaljeret fintmærkende lydskrift sammen med deres omtrentlige engelske betydning. I mange ord i materialet forekommer et ustemt [ɫ] som i fx [bɫus] 'plus' (*plus*) og [ɣɫəmə] 'squeeze' (*klemme*). Der er også et stemt [l] i materialet i samme lydlige kontekst, som i [bɫus] 'flare' (*blus*) og [ɣɫəmə] 'forget' (*glemme*). Det ser altså ud til at når ustemt [ɫ] i dansk erstattes med stemt [l], ændrer ordet betydning, som i [bɫus] 'plus' (*plus*) versus [bɫus] 'flare' (*blus*). Det gør umiddelbart [l] og [ɫ] til forskellige fonemer, /l/ og /ɫ/. Imidlertid viser det sig senere i analysearbejdet at der er forskellige begrænsninger forbundet med det ustemte [ɫ]. Der er ikke registreret noget ord der begynder med den lyd: [ɫ] forekommer kun efter [b] og [ɣ]. Ligeledes er der tilsyneladende en begrænsning i lukkelydenes forekomst: der er ikke fundet aspirerede lukkelyde foran hverken [l] eller [ɫ], kun [b] og [ɣ]. Men bortset fra det er aspirerede lukkelyde meget hyppigt forekommende i begyndelsen af ord. Den skarpsindige fonetiker konkluderer at ustemt [ɫ] er udtalen af /l/

efter de aspirerede /p/ og /k/³ hvor [l] artikuleres samtidig med – og derfor bliver ustemt af – aspirationen (den h-lyd der følger efter den eksplosionsstøj som afstedkommes af lukkets opløsning). Så er det ikke mærkeligt at ustemt [l] ikke findes i begyndelsen af ord, eftersom det er resultatet af koartikulation med en foregående aspireret lukkelyd. I tilgift er også en tilsyneladende begrænsning i lukkelydenes forekomst elimineret idet fx sekvensen [b̥l] er manifestationen af /pl/, ikke */b̥l/, og i en ikke-fintmærkende (også kaldet *grov*) lydskrift kan fx [b̥lus] og [b̥lus] erstattes af [blus] og [plus] – identisk med fonemnotationen, /blus/ hhv. /plus/.

Helt samme overvejelser kan gøres gældende om den danske r-lyd. Der er ustemt [ʁ] i fx ['b̥ʁi:sə] *prise* og stemt [ʁ] i ['b̥ʁi:sə] *brise* som i grov notation – uden diakritiske tegn – kan gengives med ['pʁi:sə] hhv. ['bʁi:sə] og i fonemskrift /'pri:sə/ hhv. /'bri:sə/ hvor det uvulære [ʁ] noteres med et typografisk almindeligt forekommende /r/.

Analyse og lydskrift af dansk foregår naturligvis ikke i et sprogviden-skabeligt tomrum – tværtimod. Dansk er i mange henseender velbeskrevet, og der er i moderne tid foretaget adskillige fysiologiske og akustiske undersøgelser af det danske lydinventar – inkl. lukkelydene – som man kan trække på når man overvejer hvordan man mest hensigtsmæssigt lydskriver dansk. I det følgende drejer det sig om lydskrift af lukkelydene i den normative distinkte udtale af danske enkeltord i såvel grov som mere fintmærkende lydskrift.

3 KAN MAN HØRE OM EN LUKKELYD ER STÆRKT ELLER SVAGT ARTIKULERET?

I dansk er såvel (b d g) som (p t k) ustemte, og de er alle svagt artikulerede (lenes⁴) sammenlignet med tilsvarende lukkelyde i en række andre sprog. Den svagere artikulation behøver man tilmed ikke de instrumentelle undersøgelser der refereres i afsnit 5.1, for at konstatere. Det kan man *høre*. Den auditive forskel har imidlertid været underbetonet i den diskussion der startede med Schachtenhaufens (2022) forslag til ny lydskriftpraksis hvor de ustemte og uaspirerede danske (b d g) noteres med samme lydskriftsymbol som ustemte og uaspirerede (p t k) i andre

3 // forekommer ikke efter /t/ og /d/ (i forlyd).

4 Lenes og fortes er pluralis af lenis og fortis.

sprog, altså [p t k]. Men der er ingen mangel på – også relativt velkendte – sprog med (p t k) som man kan sammenligne danske (b d g) med og konstatere at de ikke lyder ens.

Forskellen er tydelig i forlyd af betonedede stavelser hvor alle konsonanter, alt andet lige, er mest distinkte. Her kan man desuden ikke affeje eller bortforklare en hørbar forskel med at der bare er tale om en forskel i varighed, dvs. længere fortès (p t k) i fx romanske sprog og kortere lenes (b d g) i dansk. Den forskel i varighed kan man nemlig ikke høre efter en pause eftersom man ikke kan høre hvornår lukket begynder. Når det – som her – drejer sig om at vise at dansk (b d g) ikke lyder som uaspireret (p t k) i andre sprog (som Schachtenhaufens lydskrift kunne få en til at tro), egner de germanske sprog sig dårligt til en sammenligning fordi (p t k) er aspirerede initialt i betonedede stavelser i fx engelsk og tysk. Derfor er det – når man ikke vil bringe mindre velkendte og fjernere sprog i spil – i reglen ustemte fortès (p t k) i fransk man trækker af stalden som sammenligningsgrundlag når man skal illustrere den svagere artikulation af danske ustemte lenes (b d g). Men andre romanske sprog er ligeså velegnede. Takket være internettet og Google Translate⁵ kan man nu med tryk på et par taster (og bedst med høretelefoner) lytte på catalansk spansk *pollo, para; todo, tinta; copa, cara*; italiensk *pera, pane; tar, tosse; cosa, casta*; canadisk fransk *par, peur; tort, tarte; corps, casse*; europæisk portugisisk *pera, poro; tenho, toro; cara, curo*. Man behøver ikke være meget trænet i lydopfattelse for at høre at lukkelydene i begyndelsen af disse ord lyder anderledes – kraftigere, tydeligere, mere energiske o.l. – end dansk (b d g).

Konstateringen af en lydlig forskel på dansk (b d g) og (p t k) i fx fransk er ikke ny, se Fischer-Jørgensen (1969: 64; min kursivering): ”Moreover, I was puzzled [...] by the difficulty of giving a precise phonetic description of the difference between French ptk and Danish (voiceless) bdg, which are *obviously different from a perceptual point of view* (Danish bdg are not accepted as good French ptk), and which seem to differ only in respect of tenseness (fortis-lenis).”

Afsnit 5 gør nærmere rede for de artikulatoriske og akustiske egenskaber ved lukke- og hæmmelyde der gør dem auditivt mere eller mindre kraftigt artikulerede.

5 <https://translate.google.com>

4 AFSTEMT ELLER USTEMT

Oversigten over IPA’s konsonantsymboler i figur 1⁶ klassificerer konsonanterne efter deres artikulationssted (vandret) og deres artikulationsmåde (lodret). Derudover skelnes kun egenskaberne ustemt (venstrestillet) og stemt (højrestillet) for obstruenternes (lukke og hæmmelydenes) vedkommende.

FIGUR 1: IPA’S OVERSIGT OVER KONSONANTSYMBOLER

CONSONANTS (PULMONIC)												
	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal	
Plosive	p b		t d			ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ	
Nasal	m	ɱ	n			ɳ	ɲ	ŋ	ɴ			
Trill	ʙ		r						ʀ			
Tap or Flap		ⱱ	ɾ			ɽ						
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ	
Lateral fricative			ɬ ɮ									
Approximant		ʋ	ɹ			ɻ	j	ɰ				
Lateral approximant			l			ɭ	ʎ	ʟ				

Symbols to the right in a cell are voiced, to the left are voiceless. Shaded areas denote articulations judged impossible.

Yderligere egenskaber tilføjes med diakritika. Aspiration vises med [ʰ] (ustemt) eller [ʱ] (stemt). Ustemte obstruenter der bliver stemte af de lydlige omgivelser, forsynes med [̚] som i fransk [ʁyʃ da'beɪ̚] *ruche d'abeille* 'bikube,' og stemte obstruenter der bliver ustemte af omgivelserne, tilføjes en lille bolle [̚] som i fransk [yn 'ʁəʔ̚ 'kuʁt] *une robe courte* 'en kort kjole' (se *Håndbogen* s. 24). Den beskrivelse af den lille bolles rolle har givet anledning til en misforståelse således at bollen kun skal anvendes på lyde der egentlig er stemte, men som de lydlige omgivelser påvirker og gør ustemte. Således Puggaard-Rode (2024: 188):

Som beskrevet i afsnit 2.2 er [p t k] IPA-symbolerne for ustemte lukkelyde. [b d ɡ] er symbolerne for stemte lukkelyde, og det diakritiske tegn [̚] angiver at en lyd er *afstemt*. Altså angiver [b̚ d̚ ɡ̚] – på temmelig selvmodsigende vis – afstemte stemte lukkelyde. [...] Brugen af symbolerne [b̚ d̚ ɡ̚] ses af og til på sprog hvor lukkelydene overvejende er stemte mellem vokaler, men afstemmes efter en pause på grund

6 www.internationalphoneticassociation.org/content/ipa-chart

af den aerodynamiske stemthedsbegrænsning (fx østrigsk-tysk, jf. Moosmüller & Ringen 2004). Det er altså *ikke* tilfældet på dansk. (b d g) kan ikke siges at være stemte lyde som afstemmes under visse omstændigheder; de er aktivt ustemte lyde. Det er altså et argument for notationen [p t k] efter IPA's retningslinjer.

Den lille bolle bruges imidlertid ikke kun til at notere lyde der er proto-typisk stemte, men som afstemmes under givne betingelser. Den bruges også til at notere inhærent ustemte nasaler og lateraler der står i kontrast til modsvarende stemte konsonanter. Burmesisk har således såvel stemte som ustemte nasalkonsonanter således at fx /na/ betyder 'at være syg' og /ṇa/ betyder 'næse' (Watkins 2001: 292). Dansk (b d g) er heller ikke *af*stemte, de er *u*stemte (som bemærket af Puggaard-Rode i citatet ovenfor; se nærmere afsnit 5.2). I IPA's skema over diakritiske tegn kaldes bollen da heller ikke 'devoiced' (*af*stemt) men 'voiceless' (*u*stemt); se figur 2 øverst til venstre.

FIGUR 2: IPAS OVERSIGT OVER DIAKRITISKE TEGN

DIACRITICS
Diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. ṽ

◦ Voiceless	ṇ ḍ	.. Breathy voiced	ḅ ḇ	ṽ Dental	ṽ ṽ
ṽ Voiced	ṣ ṭ	~ Creaky voiced	ḅ ḇ	ṽ Apital	ṽ ṽ
ḥ Aspirated	ṭḥ ḍḥ	ṽ Linguolabial	ṽ ṽ	ṽ Laminar	ṽ ṽ
ṽ More rounded	ṽ	ṽ Labialized	ṽṽ ḍṽ	ṽ Nasalized	ṽ
ṽ Less rounded	ṽ	ṽ Palatalized	ṽ ḍṽ	ṽ Nasal release	ṽṽ
ṽ Advanced	ṽ	ṽ Velarized	ṽṽ ḍṽṽ	ṽ Lateral release	ṽṽ
ṽ Retracted	ṽ	ṽ Pharyngealized	ṽṽ ḍṽṽ	ṽ No audible release	ṽṽ
ṽ Centralized	ṽ	ṽ Velarized or pharyngealized	ṽ		
ṽ Mid-centralized	ṽ	ṽ Raised	ṽ (ṽ = voiced alveolar fricative)		
ṽ Syllabic	ṽ	ṽ Lowered	ṽ (ṽ = voiced bilabial approximant)		
ṽ Non-syllabic	ṽ	ṽ Advanced Tongue Root	ṽ		
ṽ Rhoticity	ṽ	ṽ Retracted Tongue Root	ṽ		

Et i denne sammenhæng centralt udsagn er følgende:

It is a moot point whether [k̟] and [g] refer to phonetically identical sounds, and likewise [s] and [z̟]. It is possible that the distinction between [k] and [g] or between [s] and [z] can involve dimensions independent of vocal cord vibration, such as tenseness versus laxness of articulation [...] (*Håndbogen*, s. 15–16).

Det er ikke bare muligt, men også dokumenteret i en snes sprog som beskrevet i afsnit 5.1.

5 FORTIS-LENIS OG STEMTHED

Fortis og lenis betyder 'stærk' hhv. 'svag' og henviser i reglen til de øvre taleorganer, ikke til respiratorisk energi, dvs. presset fra lungerne. Kraftigere innervation af musklerne som udvirker større artikulatorisk energi, har en række konsekvenser, her illustreret med [p] (som i fx fransk *peur* 'angst') over for [b] (som i fx fransk *beurre* 'smør'). Som følge af den kraftigere innervation af læbemusklen (orbicularis oris) i [p] versus [b] konstaterer man: (i) bevægelsen ind i lukkefasen foregår hurtigere; (ii) derved forkortes en evt. foregående vokal lidt; (iii) presset mellem læberne er større; (iv) kontaktfladen mellem læberne er derfor større; (v) lukket varer derfor lidt længere; (vi) det opløses hurtigere; og (vii) eksplosionsstøjen er kraftigere. Hæmmelyde har ingen lukkefase, men passagen på artikulationsstedet i fx [s] over for [z] (som i engelsk [si:l] 'seal' *sæl* over for [zi:l] 'zeal' *iver*) er snævrere og hæmmelydsstøjen derfor kraftigere. Flere forhold lader sig nemt undersøge akustisk, men registrering af muskelaktivitet og organpres stiller større krav, ikke mindst til forsøgspersonerne i undersøgelsen.

5.1 Fortis-lenis internationalt

Fortis-lenis har været diskuteret og fortolket forskelligt i den righoldige litteratur der nu strækker sig over mere end hundrede år, ofte som blot et ledsagefænomen til forskelle i stemthed og/eller aspiration. Puggaard-Rode (2024) er bl.a. en meget omfattende og grundig litteraturgennemgang. Det samme var – for sin tid – Fischer-Jørgensen (1969), ligesom Jaeger (1983) er nyttig for den der vil udforske fortis-lenis nærmere.

Litteraturgennemgangen nedenfor gør ikke krav på at være udtømmende, men den er repræsentativ og tilstrækkelig til at underbygge min påstand om hvordan en adækvat lydskrift, mere eller mindre finmærkende, af danske lukkelyde ser ud. Der var allerede da *Håndbogen* udkom i 1999, adskillige undersøgelser der viste at artikulationsstyrke – fortis versus lenis – er en selvstændig artikulatorisk dimension i lukkelyde og hæmmelyde, uafhængig af stemthed og aspiration, og de viste at der er tale om andet og mere end blot en forskel i varighed mellem længere (fortes) hhv. kortere (lenes) lyde. Siden udgivelsen af *Håndbogen* er flere undersøgelser kommet til.

Koreansk er særegent ved sine tre forskellige typer ustemte lukkelyde: *uaspirerede fortes*, *uaspirerede lenes* og *aspirerede*, men *ingen stemte* lukkelydsfonemer. De fysiologiske, akustiske og auditive undersøgelser rapporteret i Kim (1965), Han & Weitzman (1970), Hardcastle (1973), Hirose et al. (1974), Kagaya (1974), Debrock (1977), Cho (1995) og Cho et al. (2002) viste at fortes og lenes koreanske lukkelyde har forskellig muskulær spænding i taleorganerne – fra struben til læberne. Forskellen sætter desuden spor i *den følgende vokal*, en forskel Ladefoged (1973: 76) omtaler som en svag grad af laryngalisering. Det betyder at i begyndelsen af ord efter en pause, hvor man ikke kan afgøre om lukkefasen i en lukkelyd er længere eller kortere, fungerer forskellen i stemmekvalitet i den følgende vokal som perceptuelt kendemærke for den foranstående lukkelyds fortis eller lenis karakter.

Fischer-Jørgensens (1969) omfattende fysiologiske, akustiske og perceptuelle undersøgelse af *fransk* /p t k/ og /b d g/ viste signifikante forskelle i organpres (p > b), lukkets varighed (p > b), varighed af foranstående vokal (b > p), intensitet i eksplosionsstøjen (p > b), hurtigere stigning i følgende vokals intensitet (p > b) og mindre omfattende transitioner i førsteformanten (p < b).

Butcher (2004) er en aerodynamisk og akustisk undersøgelse af intervokaliske bilabiale lukkelyde i syv sprog: to australske sprog, *burarra* og *murrinh-patha*, og *javanesiske*, *luganda*, *fransk*, *engelsk* og *italiensk*. Han fandt at lukkets varighed og intraoralt tryk er de væsentligste faktorer i differentieringen af lukkelydene, men trykket er en funktion af større eller mindre afstand mellem stemmelæberne i lukkefasen og ikke direkte et resultat af større pres fra lungerne.

Kohler (1982) formulerede fortis-lenis forholdet som en forskel i artikulatorisk energi i hele talekanalen fra struben til læberne.

Kohler & van Dommelen (1986, 1987) fandt at forskelle i grundtonen og stemmekvaliteten kendetegner fortis og lenis i *tyske* lukkelyde.

I *schweizertysk* er begge lukkelydsserier, (p t k) og (b d g), ustemte og uaspirerede og kun adskilt af fortis versus lenis. Fulop (1993, 1994) fandt at formanterne i den øvre del af spektret i vokaler efter fortes konsonanter var klarere og havde større intensitet end efter lenes konsonanter sådan at identifikationen er sikret i en stilling hvor man ikke auditivt kan afgøre lukkets varighed (ligesom også i koreansk; se ovenfor).

Stahlke (2003) anfører at en fortis-lenis analyse kan forklare flere af de forskelle man iagttager mellem obstruenterne i *engelsk*, end forskellen ustemt-stemt kan redegøre for.

Malécot (1970) fandt at fortis-lenis i *amerikansk engelske* konsonanter udtrykkes forskelligt i forskellige kontekster af konsonantens hhv. den foregående vokals varighed.

Smith (1997) er en aerodynamisk og elektroglossografisk undersøgelse af *amerikansk engelsk* /z/ og /s/. Hun fandt at når /z/ afstemmes, er det ikke desto mindre forskelligt fra /s/ på grund af den kortere varighed og svagere hæmmelydsstøj. Dvs. lenis-egenskaben opretholdes.

Botma & Smith (2006) undersøgte *cama* (Elfenbenskysten) som har en (usædvanlig) fireleddet modsætning i lukkelyde med fortes stemte, fortes ustemte, lenes stemte og lenes ustemte lukkelyde. Lenis lukkelydene artikuleres med mindre energi, og de har kortere varighed. De ustemte lenes lukkelyde kan blive stemte, og finalt kan de optræde uden eksplosion og kan forekomme implosive (det vil sige luft strømmer ind i munden ved lukkets opløsning, ikke ud).

Lau-Preechathammarach (2021) undersøgte de akustiske korrelater til initialt /T K/ versus /t k/ i *dunan* (Ryukyu-øerne), en kontrast der vekselvis kaldes en varighedsforskel hhv. fortis-lenis. Kontrasten realiseres ikke kun i lukkets varighed og aspiration, men også af grundtonen, amplituden og forskelle i *spectral tilt*⁷ ind i den følgende vokal.

McKinney (1991) viste at transitionerne i andenformanten (F2) til vokaler fra fortes palataliserede konsonanter i *tyap* (Nigeria) og *jju* (Ni-

7 Et udtryk for hvor meget intensiteten aftager fra lavere til højere frekvenser i stemmelæbernes komplekse svingning.

geria) begyndte ved en højere frekvens sammenlignet med tilsvarende lenes konsonanter. Og transitionen fra fortes labialiserede konsonanter begyndte ved lavere F1 og F2 end fra modsvarende lenes konsonanter. Det vil sige at konsonanterne også her kan identificeres i en stilling hvor varighed er sat ud af spillet.

Nellis & Hollenbach (1980) viste at fortes lukkelyde i *Cajonos zapotec* (Oaxaca, Mexico) altid er ustemte og aldrig svækkes. Lenes lukkelyde svækkes ofte til hæmmelyde. De afstemmes også af og til, men artikuleres altid med mindre artikulatorisk styrke end modsvarende fortes lukkelyde. Fortes affrikater, sibilanter og frikativer er altid ustemte og har kraftigere friktionsstøj end deres lenes modsvarigheder, en støj der sikrer deres identifikation også i stillinger hvor lenes konsonanterne afstemmes.

5.2 Stemthed og aspiration i danske lukkelyde

Det første empiriske, instrumentelle vidnesbyrd om ustemt (b d g) i dansk må være Otto Jespersens i *En sprogmands levned* hvor han beretter om et besøg i 1894 hos den berømte franske fonetiker og dialektolog, Jean-Pierre Rousselot:

Mere end av Rousselot lærte jeg av den amerikanske forsker Raymond Weeks, der også var en ivrig instrumental-fonetiker og selv hade konstrueret flere sindrige apparater. [...] Han undersøgte instrumentalt mine danske [b, d, g] og fandt at de i modsætning til de franske ingen stemmesvingninger frembød. (Jespersen 1938: 83)

Siden Otto Jespersens lille undersøgelse er flere og mere omfattende eksperimenter kommet til, såvel akustiske som fysiologiske: Fischer-Jørgensen (1954, 1968, 1969), Fischer-Jørgensen & Hirose 1974; Frøkjær-Jensen et al. (1971); Hutter (1984, 1985). Resultaterne efterlader ingen tvivl om at dansk (b d g) er lige så ustemte som (p t k), og den eneste forskel mellem dem er det der sker – eller ikke sker – *efter* lukket: Stimmelæbesvingningerne starter umiddelbart efter lukkets opløsning i (b d g) hvad enten konsonanten følges af en vokal eller en sonorant konsonant, som i [ɸað ɸlað ɸa ɸkaŋʔ ɸæʔl ʔɸnæ:v] *bad, blad; da, dreng; gal, gnave*. Men efter opløsningen af mundlukket i (p t k) er stimmelæberne

stadig åbne sådan at luften fra lungerne passerer uden at sætte dem i svingning. Det betyder at efter lukkets opløsning og den eksplosionsstøj det afstedkommer, kommer der et pust, en h-lyd, *aspiration*. I moderne standard dansk /t/ sker opløsningen af lukket så langsomt at passagen på artikulationsstedet i begyndelsen er snæver nok til støjdannelse, *af-frikation*. Det er særligt værd at bemærke at den fraværende stemthed i (b d g) med al sandsynlighed er en aktiv gestus. Hutter (1984: 293) udtrykker det således: "However, I tend towards the view that devoicing in these stops is not only a passive process [...] but that some additional mechanism is directly involved in the devoicing process." Ustemtheden er tilsyneladende heller ikke forbeholdt den distinkte udtale – hyppigt af isolerede ord – som kendetegner de forskellige, ofte vanskelige fysiologiske (elektromyografiske, glottografiske, fiberoptiske) undersøgelser. Puggaard-Rode et al. (2022) finder nemlig heller ikke stemthed i (b d g) i spontan sammenhængende tale i korpus DanPASS (Grønnum 2009).

5.3 *Fortis og lenis i danske lukkelyde*

Som sagt i indledningen finder jeg at fremstillingen af fortis versus lenis i dansk i de seneste artikler om lydskrift ikke har taget tilstrækkeligt hensyn til hvad særligt Eli Fischer-Jørgensens empiriske, instrumentelle undersøgelser frembragte. Derfor bringer jeg nedenfor ret udførlige citater fra hendes to – i denne sammenhæng – centrale undersøgelser. (Fremhævelserne i kursiv har jeg tilføjet.)

Fischer-Jørgensen (1969)

Side 64: The problem from which I started was the difficulty of describing tenseness and aspiration as belonging to the same feature, e.g. the difficulty of describing the phonetic differences between ptk and bdg as belonging to the same opposition in French and Danish, as required by Jakobson-Fant-Halle (1952, p. 38). Moreover I was puzzled by the tenseness difference in the narrower sense of the word, e.g. by the difficulty of giving a precise phonetic description of the difference between French ptk and Danish (voiceless) bdg, which are *obviously different from a perceptual point of view* (Danish bdg are not accepted as good French ptk), and which seem to differ only in respect of tenseness (fortis-lenis).

Side 82: Delattre (1968) sets up 6 acoustic cues which determine the identification of stops as ptk rather than bdg; (a) a longer hold (closure period), (b) shorter preceding vowel, (c) a cutback in the first-formant transition (i.e. later start – or weak start – of F1 compared to higher formants), (d) a stronger turbulent noise in the explosion, (e) absence of “voice bar”, (f) sometimes aspiration. He does not give any ranking of these six factors.

Side 91: The obvious differences found finally in French are in good agreement with the observations of P. Simon (1967), who has found that X-ray films point to a more energetic closing movement of French p than of b, and also with the electro-myographic analysis carried out by Öhman et al. (1966), showing a stronger muscular activity at the implosion of p than at the implosion of b (cp. also Harris et al. (1965)).

Side 104: In normal speech the supraglottal pressure can be reduced by an enlargement of the cavities. This mechanism has been observed for Bengali voiced stops by Senn (1935), for Dutch by Slis (1967), for English by Perkell (1965a and 1965b), and it can also be observed in the X-ray pictures of Russian stops by H. Konesz-na and Zawadowski (1956). The enlargement is normally achieved by an expansion of the pharynx or a lowering of the larynx. This allows voicing to continue in bdg. If the supraglottal air pressure is very much reduced, the stop may become implosive. In Gujarati implosive stops occur as free variants of voiced stops.

Side 105: Danish bdg do not display any expansion, but *they are not tense consonants*. I think the expansion is due to muscular activity and that it has the purpose of making voicing possible, i.e. that it is part of the mechanism of voicing.⁸ The reduction of the pressure is a means to an end.

The longer duration of the closure period in e.g. French ptk is normally considered as belonging to the tenseness feature, and the

8 Udsagnet havde været lettere at forstå med en indføjet parentes: “I think the expansion (when it occurs in French bdg) is due [...]”.

shortening of the preceding vowel as a consequence of the force of the consonant [e.g. Delattre 1966 [1939], 1966 [1940], 1966 [1941]]. This seems plausible, since the difference is particularly stable in languages which have a clear difference in organic pressure too, e.g. French, Swiss German, and Korean. Cp. also that Danish *b* has both stronger lip pressure and longer closure duration than *p*.

Fischer-Jørgensen (1968: 152)

[5°c] Il peut être question de force dans le sens traditionnel de ce terme, c.-à-d. de la force articulatoire des organes supérieurs. Dans ce cas les fortes se distinguent des douces par la durée plus longue de l'occlusion, par la pression plus forte des organes formant l'occlusion et probablement par la séparation plus rapide des organes à l'explosion. Il est possible que la durée plus longue de l'occlusion amène aussi un débit d'air un peu plus grand et une durée légèrement plus longue de la phase ouverte. Dans ce sens *ptk* et *bdg* français se distinguent comme des fortes et des douces.

6° On s'est pourtant aussi servi des termes dans un sens plus large, comprenant l'opposition entre consonnes aspirées et inaspirées [...]. Roman Jakobson, par exemple, considère l'opposition entre *ptk* et *bdg* tant en français qu'en danois comme une opposition de "tense" et "lax". Or, *ptk* danois ne sont pas des consonnes fortes dans le sens mentionné sous 5c. Ils ont une durée de l'occlusion plus brève et une pression des organes plus faible que *bdg*, et il n'y a pas de signes non plus d'un mouvement plus rapide des organes. *Ils sont seulement forts dans le sens qu'ils ont une phase fricative ou aspirée plus longue et plus forte que bdg.*

([5°c] Der kan være tale om styrke i traditionel forstand, dvs. artikulationsstyrke i de øvre taleorganer. I så fald adskiller fortes sig fra lenes ved det længerevarende lukke, ved større pres i de organer der danner lukket, og sandsynligvis ved den hurtigere åbning af organerne ved eksplosionen. Det er muligt at det længerevarende lukke også medfører en lidt større luftstrøm og en lidt længere varighed af den åbne fase. I den forstand adskiller fransk *ptk* og *bdg* sig som fortes og lenes.

6° Man har imidlertid også brugt termerne i en videre forstand,

omfattende modsætningen mellem aspirerede og uaspirerede konsonanter [...]. Roman Jakobson, for eksempel, regner modsætningen mellem *ptk* og *bdg* i såvel fransk som dansk for en modsætning mellem ”tense” og ”lax.” Men *dansk ptk er ikke fortas konsonanter i den betydning der omtales under 5c*. Lukkets varighed er kortere og organpresset svagere end i *bdg*, og der er heller ikke tegn på en hurtigere organbevægelse. *De er kun fortas i den forstand at de har en frikativ eller aspireret fase der er længere og kraftigere end bdg.*)

Kort sagt: dansk (b d g) lyder ikke som fransk (p t k); dansk (b d g) er stærkere end dansk (p t k) når man betragter lukkets varighed, men (p t k) er stærkere end (b d g) hvis man betragter aspirationen som en del af (p t k); men uanset de indbyrdes forskelle mellem dansk (b d g) og (p t k) er ingen af dem fortas, begge serier er udtrykkeligt lenes.

5.4 Lukkelydenes fonetiske egenskaber – konklusion

I sprog der har to serier lukkelyde, (p t k) og (b d g), er – i det store flertal – stemthed den distinktive forskel. I mange – men langt fra alle – sprog er de ustemte (p t k) tillige aspirerede. I en række sprog er det dokumenteret at stemthedsforskellen ledsages af en fortis-lenis forskel. Men der er mindst et sprog, schweizertysk, hvor lukkelydene hverken er stemte eller aspirerede, dvs. fortis-lenis er det eneste der adskiller (p t k) og (b d g). Og der er mindst et sprog, dansk, uden forskel i såvel stemthed som fortis-lenis – således at danske lukkelyde kun adskilles ved aspiration.

Jeg kender ikke beskrivelser af sprog med ustemte og stemte lukkelyde om hvilke det utvetydigt siges at fortis og lenis *ingen* rolle spiller. Det samme gør – med lidt andre ord – også Fischer-Jørgensen gældende (1972: 59): ”Tenseness alone seems to be relevant in Swiss German stops, and aspiration alone in Danish stops, but I am not sure that the voicing opposition can be found without a concomitant difference of fortis versus lenis.” På den baggrund er det oplagt at lade IPA’s symboler [p t k] og [b d g] betyde *ikke bare ustemt hhv. stemt, men også fortis hhv. lenis* og benytte dem med den karakteristik.

Der planlægges en ny IPA-konvention i 2029, og der skal formodentlig også *Håndbogen* revideres. Jeg håber redaktørerne vil sørge for at gøre det utvetydigt klart at symbolerne for ustemte hhv. stemte obstruenter

generelt implicerer fortis hhv. lenis. Således vil der ikke være tvivl om at notationerne [b̥ d̥ ɡ̊ z̊] er kategorisk forskellige fra [p t k s ʃ]. Og skulle der i fremtiden dukke redegørelser for sprog op hvor en stemthedsforskel i (p t k) og (b d ɡ) *ikke* ledsages af fortis-lenis, kan noter til lydskriften gøre klart hvordan det forholder sig.

6 HÅNDBOGENS FORSKRIFTER

The Handbook of the International Phonetic Association har tre dele: (i) en indledende tekst; (ii) illustrationer af IPA i brug i 29 sprog – genoptrykt fra foreningens tidsskrift *Journal of the International Phonetic Association*; (iii) fem appendikser.

6.1 Den indledende tekst

Håndbogens indledende tekst (Part 1: 3–38) er formuleret i overensstemmelse med foreningens principper (*Principles of the International Phonetic Association*) som de blev vedtaget på en konvention i Kiel i 1989 (International Phonetic Association 1989, Appendix 1: 159–160).

Principperne 1, 2 og 3 gengives her summarisk på dansk, mens de i denne sammenhæng centrale principper, 4–7, citeres i deres helhed med fremhævelser som i kilden.

1. Alfabetet er designet til at dække praktiske lingvistiske behov.
2. Alfabetet er beregnet som et sæt af symboler til at repræsentere alle de mulige lyde i verdens sprog. Det anvender et sæt fonetiske kategorier der beskriver hvordan hver lyd frembringes. Disse kategorier definerer et antal naturlige klasser af lyde der opererer i fonologiske regler og historiske lydforandringer.
3. Alfabetets symboler skal være typografisk hensigtsmæssige.
4. The construction and use of the IPA are guided by the following principles:
 - (a) When two sounds occurring in a given language are employed for distinguishing one word from another, they should wherever possible be represented by two distinct symbols without diacritics. Ordinary roman letters should be used as far as is practicable, but recourse must be had to other symbols when the roman alphabet is inadequate.

- (b) When two sounds are very similar and not known to be employed in any language for distinguishing meanings of utterances, they should, as a rule, be represented by the same symbol. Separate symbols or diacritics may, however, be used to distinguish such sounds when necessary.
 - (c) It is not possible to dispense entirely with diacritics. The International Phonetic Association recommends that their use be limited as far as possible to the following cases:
 - (i) For denoting length, stress and pitch.
 - (ii) For representing minute shades of sounds.
 - (iii) When the introduction of a single diacritic obviates the necessity for designing a number of new symbols (as, for instance, in the representation of nasalized vowels).
5. The use of symbols in representing the sounds of a particular language is usually guided by the principles of phonological contrast. All languages use a limited number of vowels and consonants that are able to distinguish word meanings: the contrast between English **m** and **n** is used to distinguish the words *met* and *net*, and these two sounds should therefore be represented by different symbols. The three **k**-sounds of the English words *keep*, *cart*, *cool* can be heard and felt to be different, but from the linguistic or phonological point of view the differences are not distinctive and all may be represented by the same [k] symbol. The same applies to the French **k**-sounds in *qui*, *cas*, *cou*, though these differ phonetically from the corresponding English ones.
 6. The Association recommends that a phonetic transcription should be enclosed in square brackets []. A transcription that notes only phonological contrasts may be enclosed in slanted lines or slashes / /.
 7. A transcription always consists of a set of symbols and a set of conventions for their interpretation. Furthermore, the IPA consists of symbols and diacritics whose meaning cannot be learned entirely from written descriptions of the phonetic categories involved. The Association strongly recommends that anyone intending to use the symbols should receive training in

order to learn how to produce and recognize the corresponding sounds with a reasonable degree of accuracy.

Særligt værd at bemærke er princip 4(a) med kravet om så vidt muligt at bruge symboler fra det latinske alfabet uden diakritiske tegn. Det giver talere af sprog der skrives med samme alfabet, en indlysende fordel i brugen af lydskriften: de har allerede en association mellem lyd og symbol – som det fremgår implicit af følgende passage (*Håndbogen* s. 18):

When a symbol is said to be suitable for the representation of sounds in two languages, it does not necessarily mean that the sounds in the two languages are identical. Thus [p] is shown as being suitable for the transcription of *pea* in English, and also for *pis* in French; similarly [b] is shown as being suitable for the transcription of *bee* in English, and also for *bis* in French; but the corresponding sounds are not the same in the two languages. The IPA has resources for denoting the differences, if it is necessary to do so [...]; but at a more general level of description the symbols can be used to represent the sounds in either language.

Man kunne have tilføjet lignende eksempler fra dansk, fx *pil* og *bil*, der i henhold til ovenstående ligeledes kan transskriberes med [p] hhv. [b] uden diakritika.

6.2 Illustrationer af IPA i brug

Siden 1990 er mere end to hundrede artikler der illustrerer brugen af alfabetet på lige så mange sprog, offentliggjort i foreningens tidsskrift.⁹ Dem har jeg finkæmmet for oplysninger om lukkelydene. Tyve sprog har kun en serie lukkelyde som uden undtagelse er ustemte. Syvogtredive sprog har mere end en serie lukkelyde, overvejende i kategorierne [p t k] og [b d g], men uden i teksten at oplyse noget om manifestationen. Seks artikler blandt de resterende illustrationer siger udtrykkeligt at den ene serie er fortis, den anden lenis. Foruden koreansk (Lee 1993) er der standard britisk engelsk (Roach 2004), castiliansk spansk (Marti-

9 Illustrations of the IPA hhv. *Journal of the International Phonetic Association*.

nez-Celdrán et al. 2003), Zürich tysk (Fleischer & Schmid 2006), Tilquiapan zapotec (Merrill 2008) og Isthmus zapotec (Pickett et al. 2010). Endelig er der dansk hvor begge serier lukkelyde er ustemte og lenes og udelukkende adskilles ved aspiration (Grønnum 1998).

For så vidt som redaktørerne af IPA-illustrationerne reviderer indsendte manuskripter før offentliggørelsen, må man konkludere at de i hvert fald ikke har fundet anledning til at gribe ind over for den antagelse om fortis-lenis som fonetisk realitet der kommer til udtryk i flere artikler og heller ikke over for lydskriften der gør [p t k] og [b d ɡ] til notation af forskellige lyde. Som redegjort for i slutningen af afsnit 4 ovenfor er *Håndbogens* tekst (side 15–16) på den ene side forbeholden over for den fonetiske realitet af fortis og lenis og inkluderer ikke egenskaben i karakteristikkene af konsonanterne i IPA-skemaet. På den anden side anerkendes fortis-lenis *de facto* i illustrationerne af brugen af alfabetet i foreningens tidsskrift.

7. LYDSKRIFT AF DANSKE LUKKELYDE

Som sagt i afsnit 2 bør lydskriften og detaljeringsgraden passe til formålet og være rettet mod potentielle læsere. Den skal i videst mulige omfang bruge det latinske alfabets bogstaver, og i ikke-fintmærkende (grov) lydskrift skal man så vidt muligt undgå diakritiske tegn.

7.1 Lydskrift med IPA som hidtil praktiseret

Tabel 1 viser hvordan de seks danske lukkelyde gengives i IPA i fonemskrift og i lydskrift i tre detaljeringsgrader hos bl.a. Basbøll (2005) og Grønnum (1998, 2005, 2007).

TABEL 1: LYDSKRIFT AF DANSKE LUKKELYDE

ortografi	fonemskrift	grov lydskrift	halvfin lydskrift	fin lydskrift
<i>pande</i>	'panə	'panə	'pʰanə	'bʰanə
<i>bande</i>	'banə	'banə	'bʰanə	'ḃanə
<i>tælle</i>	'telə	'telə	'tʰelə	'ṭselə
<i>delle</i>	'delə	'delə	'ḑelə	'ḑelə
<i>kasse</i>	'kasə	'kasə	'kʰasə	'ḡbasə
<i>gasse</i>	'gasə	'gasə	'ḡasə	'ḡasə

I *fonemskrift* skal forskellige fonemer noteres forskelligt, men IPA's forskrifter kræver *ikke* at deres nærmere fonetiske egenskaber fremgår direkte af notationen. Det opfyldes af /p b t d k g/.

Grov lydskrift adskiller sig for lukkelydenes vedkommende ikke fra fonemskriften.

Halvfin lydskrift er et pragmatisk *kompromis* mellem to modsatrettede hensyn, nøjagtighed og (let-)læselighed. Den er ikke helt nøjagtig, afspejler altså ikke alle de relevante fonetiske egenskaber ved lukkelydene, men den er intuitivt let at læse. Således gengives aspirationen i /p t k/ (affrikation i /t/) og ustemtheden i /b d g/. For så vidt som IPA's symboler [b d g] *de facto* gengiver lenes lukkelyde (se slutningen af afsnit 6.2 ovenfor), kan man også aflæse lenis-karakteren af dansk /b d g/; men ikke i de ligeså lenes danske /p t k/. Notationen har imidlertid den fordel at grundsymbolerne har umiddelbare lydlige associationer og gør lydskriften intuitivt forståelig for danske læsere. Og hvis man synes de diakritiske tegn forstyrrer læsningen, kan man se bort fra dem uden at ordene her mister deres identitet. [p^hlus] *plus* og [b^lus] *blus* ændrer ikke betydning hvis man fjerner de diakritiske tegn (som i grov lydskrift).

Affrikationen i /t/ i halvfin lydskrift kræver en kommentar: det lille hævede [̺] er ikke indeholdt blandt de diakritiske tegn i IPA's oversigt (se figur 2).¹⁰ Men andre symboler bruges på lignende måde til at modificere grundsymboler, således [h] = aspiration, [w] = læberunding, [ɹ] = palatalisering, [ɰ] = velarisering, [ɣ] = faryngalisering, [ɭ] = lateral opløsning af lukke, [n̥] = nasal opløsning af lukke. Jeg ser ingen grund til ikke at bruge [̺] på samme måde. Det kan ikke misforstås, og med [t̺] får affrikationen af /t/ samme status i lydsystemet som aspirationen i /p/ og /k/, dvs. som en egenskab ved lukkelyden. Argumentet er endnu et eksempel på hvordan fonologien, kategoriseringen af lydstoffet, er med til at forme lydskriften – ligesom eksemplet med ustemt [ɫ] i afsnit 2.

Fin lydskrift gengiver alle de fonetiske egenskaber der kendetegner danske lukkelyde, aspiration (affrikation), ustemthed og lenis. Den bru-

10 En affrikat er en tæt forbindelse af en lukkelyd og en hæmmelyd med samme – eller om trent samme – artikulationssted. IPA noterer affrikater med bindebue, som i schweizertysk [kx̯ɔmpf̥] *kampf* 'kamp' eller italiensk [d̪zio] *zio* 'onkel.' Skellet mellem affrikat og affrikeret lukkelyd er et spørgsmål om fonologisk tolkning og om lydets funktion i konsonantsystemet som helhed.

ges primært til – i indledende noter – at vise hvordan man skal forstå forenklingerne i grov og halvfîn lydskrift, men i udforskningen af udtalevariation i forskellige sammenhænge bruges fîn lydskrift mere aktivt; se afsnit 2.

7.2 *Schachtenhaufens alternativ*

Schachtenhaufen (2022, 2023b) kalder sin lydskrift 'bred' og betragter det som synonymt med fonemskrift.¹¹ Han gengiver lukkelydene i fx *bille*, *dille*, *gilde* med /p t k/, fordi de er uaspirerede og ustemte, og det er netop sådan, og kun sådan, [p t k] kategoriseres i IPA's lydskriftskema. Det tilslutter Puggaard-Rode (2024) sig. Lukkelydene i *penne*, *tænde*, *kende* gengiver Schachtenhaufen med /p^h ts k^h/.¹² Det sidste er kun bemærkelsesværdigt for så vidt som fonemskrift bør undgå diakritika, men det er ikke muligt hvis grundsymbolerne /p t k/ allerede er i brug til de uaspirerede lukkelyde i *bille*, *dille*, *gilde*.

Der er flere problemer med de to forfatters fremstillinger. For det første tilsidesættes den forskning der viser at fortis-lenis er en fonetisk realitet med målelige artikulatoriske og akustiske korrelater i adskillige sprog, bare ikke i dansk hvor alle lukkelydene snarest er lenes.¹³ Og når ingen endnu har vist at stemthedsforskel kan eksistere *uden* forskel i artikulationsstyrke, går jeg ud fra at i alle de sprog i *Håndbogens* illustrationer der har stemte og ustemte lukkelyde, er de også implicit lenes ([b d g]) og forties ([p t k]). Det betyder at dansk er 'odd man out,' og i international sammenhæng, i sammenligningen med andre sprog, er det rimeligt at det også fremgår af lydskriften. I så fald er [p t k] ikke en adækvat repræsentation af dansk (b d g). Der er desuden intet forkert ved den halvfine lydskrifts notation [b̥ d̥ g̥], for den lille bolle betyder ikke kun *af*stemt – hvad der ville antyde at konsonanten er underliggende stemt. Bollen under/over [b̥ d̥ g̥] kan lige så vel angive *inhærent*

11 Det er ikke uproblematisk, se Grønnum (2023a) og Puggaard-Rode (2024: 194–197).

12 Puggaard-Rode skriver ikke /ts/, men /t^h/ fordi affrikationen funktionelt er på linje med aspirationen i de to andre lukkelyde (2024: 190–193) – i tråd med mit argument ovenfor vedrørende [tʰ].

13 Desuden er dansk særegent ved at modsætningen /p t k/ ~ /b d g/ kun er virksom initialt i stavelser med fuldvokal. Finalt kan man ikke adskille ordbetydninger ved at skifte fx uaspireret [b̥] ud med aspireret [p^h]. Således ændrer fx [k^hʌp̥] ikke betydning ved at blive udtalt [k^hʌp^h] – det er den samme *kop* der er tale om.

ustemte lyde – sådan som den også bruges for fx *ustemte* nasaler i burmesisk.

For det andet, og i medfør af ovenstående, giver [p t k] brugt om dansk (b d g) et falsk indtryk af lighed med de tilsvarende lukkelyde i fx engelsk og fransk. Skal englændere og franskmænd (og mange andre modersmålstalende) udtale dansk [pi:ʔl] og [ˈku:lə] i Schachtenhaufens notation, vil de med største sandsynlighed blive misforstået og hørt som om de siger *pil* og *kugle* – ikke *bil* og *gule*.

For det tredje er notationen af lukkelydene i *bille*, *dille*, *gilde* med [p t k] lige så kontraintuitiv for danskere. Danskeres umiddelbare gengivelse af [pi:ʔl] og [ˈku:lə] vil også være *pil* og *kugle* for *absolut initialt* (dvs. ikke efter *s*) associerer vi bogstaverne *p*, *t*, *k* med aspirerede lukkelyde. *Absolut initialt* er et nødvendigt forbehold for efter /s/ – såvel som foran svagtryks-e og i udlyd – repræsenterer bogstaverne *p*, *t*, *k* ikke aspirerede, men uaspirerede lukkelyde – som i *spand* [sɔ̃ʔn], *stå* [sd̥ɔ:ʔ]; *loppe* [ˈlɔ̃pə], *lokke* [ˈlɔ̃gə]; *skræk* [sg̊ɔ̃k], *vat* [vɔ̃d]. Modsætninger mellem skrift og lyd slipper man imidlertid ikke for, uanset hvilken lydskrift af (p t k b d g) man vælger: *lapper* og *labber* udtales jo ens: [ˈlɔ̃pə] – ligesom *tygge* og *tykke*: [ˈtsyg̊ə] hhv. *bumpe* og *bombe*: [ˈbɔ̃mpə]. Man må med andre ord under alle omstændigheder acceptere at forholdet mellem lyd og bogstav ikke er entydigt. Det giver selvfølgelig også anledning til usikkerhed om stavningen. Således ligger der på Peter Bangs Vej 64 på Frederiksberg (København) en kiosk hvis navn står med store bogstaver på facaden: WINDSOR KIOSGEN.

8. AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

I den hensigt at vise at IPA's symboler [p t k] ikke er egnede til at repræsentere lukkelydene i *bille*, *dille*, *gilde* har jeg behandlet forskellige aspekter ved dansk (b d g) og (p t k): auditive og lydskrifttekniske forhold såvel som empiriske (akustiske og fysiologiske) undersøgelser af dansk og flere andre sprog.

- (i) Dansk (b d g) er inhærent *ustemte*, men lyder ikke som en del andre (fx romanske) sprogs *ustemte*, uaspirerede [p t k].
- (ii) Den fraværende stemthed kan tydeliggøres med et diakritisk tegn, altså [b̥ d̥ g̥], eftersom tegnet ikke kun bruges om stem-

te lyde der *afstemmes* under givne betingelser, men også om lyde der er prototypisk, inhærent *ustemte*.

- (iii) Dansk og international forskning dokumenterer at *fortis* og *lenis* har artikulatoriske og akustiske korrelater i en række (såvel nærmere som fjernere) sprog som – så vidt vides – undtagelsesløst ledsager stemthedsforskellen i obstruenter (dvs. lukkelyde og hæmmelyde), men ikke vice-versa – eftersom fortis-lenis forskellen kan optræde uden ledsagende stemthedsforskel. Det indebærer at IPA's [p t k] *de facto* ikke bare identificerer ustemte, men også *fortes* lukkelyde, og [b d g] identificerer ikke bare stemte, men også *lenes* lukkelyde. Sammen med konstateringen af den auditive forskel på dansk (b d g) og romanske sprogs (ustemte uaspirerede) [p t k] gør det [p t k] uegnede som gengivelse af lukkelydene i *bille*, *dille*, *gilde*.

Før man omsætter disse facts til praksis, dvs. lydskrift af danske lukkelyde, må man vide hvad lydskriften skal bruges til og hvem den retter sig imod for det bestemmer hvor mange eller få fonetiske detaljer om udtalen der skal kunne aflæses direkte i notationen eller relegeres til beskrivelse i ledsagende noter.

Fonemnotation kræver kun at betydningsadskillende segmenter notes forskelligt, så vidt muligt uden diakritika og ikke nødvendigvis med angivelse af segmenternes præcise fonetiske egenskaber. Det opfyldes utvetydigt med /p t k b d g/ som i /pus/ *puds*, /bus/ *bus*; /'tu:ə/ *tue*, /'du:ə/ *due*; /'ku:lə/ *kugle*, /'gu:lə/ *gule*. Her er ingen diakritika, og *symbolerne er umiddelbart og intuitivt læsbare og forståelige* for danske sprogbrugere.

Grov lydskrift af dansk er for så vidt angår lukkelydene ikke forskellig fra fonemskriftens symboler: [pus] *puds*, [bus] *bus*; ['tu:ə] *tue*, ['du:ə] *due*; ['ku:lə] *kugle*, ['gu:lə] *gule*; men fx /r/ s to positionsbestemte varianter, konsonantisk [ʀ] (foran vokal i stavelsen) og halvvokalisk [ɐ] (efter vokal i stavelsen), gengives i grov lydskrift – som i fx ['ʀamə] *ramme* (/ramə/) og ['ɐɹmə] *orme* (/ormə/). Nærmere fonetiske detaljer beskrives i ledsagende noter.

For så vidt som IPA's [p t k] *de facto* ikke bare identificerer ustemte, men også *fortes* lukkelyde, og [b d g] repræsenterer ikke bare stemte, men

også *lenes* lukkelyde, må man i *fin lydskrift* – som principielt gengiver alle lydenes væsentlige fonetiske egenskaber – notere *alle seks ustemte og lenes* danske lukkelyde med grundsymbolerne [b d g], modificeret med diakritika der markerer aspiration/affrikation og ustemthed således: [b^hus] *puds*, [bus] *bus*; [d^ʰu:ə] *tue*, [d̥u:ə] *due*; [g^hu:lə] *kugle*, [g̥u:lə] *gule*.

I *fin lydskrift* går danske sprogbrugerens umiddelbare association mellem lydskriftsymbol og lyd imidlertid fløjten, som i [b^hus] *puds*, [d^ʰu:ə] *tue*, [g^hu:lə] *kugle*. Hvis forbindelsen skal bevares, må man indgå et kompromis mellem eksplicit og læsbar notation: *Halvfin lydskrift* anvender således både IPA's (ustemt, uaspireret, fortes) [p t k] og (stemt, uaspireret, lenes) [b d g]. Diakritika tydeliggør aspirationen/affrikationen i (p t k) og ustemtheden i (b d g): [p^hus] *puds*, [bus] *bus*; [t^ʰu:ə] *tue*, [d̥u:ə] *due*; [k^hu:lə] *kugle*, [g̥u:lə] *gule*. Lenis-egenskaben ved dansk (b d g) er implicit i IPA's [b d g] og således også i [b̥ d̥ g̥], mens de ligeledes lenes aspirerede/affrikerede danske lukkelyde i *halvfin lydskrift*, [p^h t^s k^h], må ekspliciteres som lenes i ledsagende noter.

Hvis ingen af disse ret veletablerede konventioner passer til ens formål, står det naturligvis enhver frit for at lave sin egen praksis, bare man siger udtrykkeligt hvordan lydskriftsymbolerne i givet fald skal forstås. Hvis det ikke er i IPA's bogstav, er det i hvert fald i IPA's ånd.

TAK til Holger Juul for nyttige forslag til forbedringer af tekstens struktur.

Nina Grønnum, lektor emeritus

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet
ninag@hum.ku.dk

LITTERATUR

- Basbøll, H. 2005. *The Phonology of Danish*. Oxford: Oxford University Press.
- Becker-Christensen, C. 2021. *Dansk Retskrivning. Bogstav – Lyd – Bogstav. En grafemisk beskrivelse af dansk ortografi*. Dansk Sprognævn's Skrifter 51. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Botma, B. & N. Smith. 2006. A dependency account of the fortis-lenis contrast in Cama. *Linguistics in the Netherlands 2006*. 5–27. DOI: 10.1075/avt.23.05bot.

- Butcher, A. 2004. 'Fortis/lenis' revisited one more time: the aerodynamics of some oral stop contrasts in three continents. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 18:6–8. 547–557. DOI: 10.1080/02699200410001703565.
- Cho, T. 1995. Korean stops and affricates: acoustic and perceptual characteristics of the following vowel. *Journal of the Acoustical Society of America* 98(5). 2891 [Abstract]. DOI: 10.1121/1.414305.
- Cho, T., S.-A. Jun & P. Ladefoged. 2002. Acoustic and aerodynamic correlates of Korean stops and fricatives. *Journal of Phonetics* 30. 193–228. DOI: 10.006/jpho.2001.0153.
- DanPASS = *Danish Phonetically Annotated Spontaneous Speech*. Se Grønnum (2009). <https://danpass.hum.ku.dk>.
- DDO = *Den Danske Ordbog*. <https://ordnet.dk>.
- Debrock, M. 1977. An acoustic correlate of the force of articulation. *Journal of Phonetics* 5. 61–80. DOI: 10.1016/S0095-4470(19)31114-3.
- Delattre, P. 1966 [1939]. Durée vocalique et consonnes subséquentes. *Studies in French and Comparative Phonetics*. Genoptryk. Berlin: De Gruyter. 130–132.
- Delattre, P. 1966 [1940]. Anticipation in the sequence: Vowel and consonant-group. *Studies in French and Comparative Phonetics*. Genoptryk. Berlin: De Gruyter. 122–127.
- Delattre, P. 1966 [1941]. La force d'articulation consonantique en français. *Studies in French and Comparative Phonetics*. Genoptryk. Berlin: De Gruyter. 111–120.
- Delattre, P. 1968. From acoustic cues to distinctive features. *Phonetica* 18. 198–230.
- Fischer-Jørgensen, E. 1954. Acoustic analysis of stop consonants. *Le Maître Phonétique*. 32 (69) Supplement: Miscellanea Phonetica II. 42–59.
- Fischer-Jørgensen, E. 1968. Les occlusives françaises et danoises d'un sujet bilingue. *Word* 24(1–3). 112–153. DOI: 10.1080/00437956.1968.11435519.
- Fischer-Jørgensen, E. 1969. Voicing, tenseness and aspiration in stop consonants, with special reference to French and Danish. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 3. 63–114. DOI: 10.7146/aripuc.v3i.130755.
- Fischer-Jørgensen, E. 1972. Kinesthetic judgement of effort in the production of stop consonants. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 6. 59–74.
- Fischer-Jørgensen, E. & H. Hirose 1974. A preliminary electromyographic study of labial and laryngeal muscles in Danish stop consonant production. *Haskins Laboratories. Status Report on Speech Research* 39/40. 230–253.

- Fleischer, J. & S. Schmid. 2006. Zürich German. *Illustrations of the IPA. Journal of the International Phonetic Association* 36/2. 243–253. DOI: 10.1017/S0025100306002441.
- Frøkjær-Jensen, B., C. Ludvigsen & J. Rischel. 1971. A glottographic study of some Danish consonants. L.L. Hammerich, R. Jakobson & E. Zwirner (red.), *Form and substance. Phonetic and linguistic papers presented to Eli Fischer-Jørgensen*, 123–140. Odense: Akademisk Forlag.
- Fulop, S.A. 1993. Acoustic correlates of the fortis/lenis contrast in Swiss German plosives. *The Journal of the Acoustical Society of America* 94(3). 1866. DOI: 10.1121/1.407609.
- Fulop, S.A. 1994. Acoustic correlates of the fortis/lenis contrast in Swiss German plosives. *Calgary Working Papers in Linguistics* 16. 55–63. DOI: 10.1121/1.407609.
- Grønnum, N. 1998. Illustrations of the IPA. Danish. *Journal of the International Phonetic Association* 28(1/2). 99–105. DOI: 10.1017/S0025100300006290.
- Grønnum, N. 2005. *Fonetik og fonologi. Almen og dansk*. 3. udg. København: Akademisk Forlag.
- Grønnum, N. 2007. *Rødgrød med fløde. En lille bog om dansk fonetik*. København: Akademisk Forlag.
- Grønnum, N. 2009. A Danish phonetically annotated spontaneous speech corpus (DanPASS). *Speech Communication* 5(7). 594–603. DOI: 10.1016/j.specom.2008.11.002.
- Grønnum, N. 2023. Anmeldelse af Schachtenhaufen: Ny dansk fonetik. *Nydanske Sprogstudier* 63. 182–203. DOI: 10.7146/nys.v1i63.137564.
- Grønnum, N. 2024a. Kontrast og komplementaritet i dansk fonologi. *Danske studier 2024*. 77–101 (Universitets-Jubilæets danske samfund 610). Tarm: Syddansk Universitetsforlag.
- Grønnum, N. 2024b. Controversial issues in the *Handbook of the IPA. Phonetica* 81(6). 645–660. DOI: 10.1515/phon-2024-0028.
- Grønnum, N. 2024c. *Stød in Danish proper names – in standard Danish pronunciation*. Scientia Danica, Series H, Humanistica 8, vol. 24. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Han, M.S. & R.S. Weitzman. 1970. Acoustic features of Korean /P, T, K/, /p, t, k/ and /p^h, t^h, k^h/. *Phonetica* 22. 112–128. DOI: org/10.1159/000259311.
- Hardcastle, W.J. 1973. Some observations of the tense-lax distinction in initial stops in Korean. *Journal of Phonetics* 1, 263–271. DOI: 10.1016/S0095-4470(19)31390-7.

- Harris, K.S., G. Lysaught & M.M. Schvey. 1965. Some Aspects of the Production of Oral and Nasal Labial Stops. *Haskins Laboratories. Status Report on Speech Research* 2.1. Også i *Language and Speech* 8. 1965. 135–147. DOI: 10.1177/002383096500800301.
- Hirose, H., C.Y. Lee & T. Ushijima. 1974. Laryngeal control in Korean stop production, *Journal of Phonetics* 2, 145–152. DOI: 10.1016/S0095-4470(19)31189-1.
- Hutter, B. 1984. Vocal fold adjustments in Danish voiceless obstruent production. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 18. 293–385. DOI: 10.7146/aripuc.v18i.
- Hutter, B. 1985. Vocal fold adjustments in aspirated and unaspirated stops in Danish. *Phonetica* 42(1). 1–24. DOI: 10.1159/000261734.
- International Phonetic Association. 1989. Report on the 1989 Kiel Convention. *Journal of the International Phonetic Association* 19(2). 67–80. DOI: 10.1017/S0025100300003868.
- International Phonetic Association. 1999. *Handbook of the International Phonetic Association. A guide to the use of the International Phonetic Alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9780511807954.
- Jaeger, J.J. 1983. The fortis/lenis question. Evidence from Zapotec and Jawoń. *Journal of Phonetics* 11(2). 177–189. DOI: 10.1016/S0095-4470(19)30814-9.
- Jakobson, R., G. Fant & M. Halle. 1952. Preliminaries to speech analysis: The distinctive features and their correlates. *Technical Report* no. 13. Massachusetts Institute of Technology. Også publiceret af MIT Press 1961.
- Jespersen, O. 1938. *En sprogmands levede*. København: Gyldendal.
- Juul, H. 2024. Lydskrivning af dansk med det internationale fonetiske alfabet. *Danske Studier 2024* (Universitets-Jubilæets danske Samfund 610). 103–113. Tarm: Syddansk Universitetsforlag.
- Kagaya, R. 1974. A fiberoptic and acoustic study of the Korean stops, affricates and fricatives. *Journal of Phonetics* 2(2), 161–180. DOI: 10.1016/S0095-4470(19)31191-X.
- Kim, C.-W. 1965. On the autonomy of the tensing feature in stop classification (with special reference to Korean stops). *Word* 21(3). 339–359. DOI: 10.1080/00437956.1965.11435434.
- Kohler, K.J. 1982. F0 in the production of lenis and fortis plosives. *Phonetica* 39(4–5). 199–218. DOI: 10.1159/000261663.

- Kohler, K.J. & W.A. van Dommelen. 1986. Prosodic effects on lenis/fortis perception: Preplosive F₀ and LPC synthesis. *Phonetica* 43(1–3). 70–75. DOI: 10.1159/000261761.
- Kohler, K.J. & W.A. van Dommelen. 1987. The effects of voice quality on the perception of lenis/fortis stops. *Journal of Phonetics* 15. 365–381. DOI: 10.1016/S0095-4470(19)30587-X.
- Koneczna, H. & W. Zawadowski. 1956. Obrazy rentgenograficzne głosek rosyjskich. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ladefoged, P. 1973. The features of the larynx. *Journal of Phonetics* 1(1). 73–83. DOI: 10.1016/S0095-4470(19)31376-2.
- Lau-Preechathammarach, R.T. 2021. Voice quality differences in Dunan: Links between gemination and fortis-lenis contrasts. *Journal of the Acoustical Society of America* 150(4). A68. DOI: 10.1121/10.0007646.
- Lee, H.B. 1993. Korean. *Illustrations of the IPA. Journal of the International Phonetic Association* 23(1). 28–31. DOI: 10.1017/S0025100300004758.
- Malécot, A. 1970. The lenis-fortis opposition: Its physiological parameters. *Journal of the Acoustical Society of America* 47. 1588–1592. DOI: 10.1121/1.1912092.
- Martinez-Celdrán, E., A.M. Fernández-Planas & J. Carrera-Sabaté. 2003. Castilian Spanish. *Illustrations of the IPA. Journal of the International Phonetic Association* 33(2). 255–259. DOI: 10.1017/S0025100303001373.
- McKinney, N.P. 1991. Acoustical characteristics of fortis and lenis consonants in Tyap and Jju. *Journal of the Acoustical Society of America* 90. 2311–2312. DOI: 10.1121/1.401022.
- Merrill, E.D. 2008. Tilquiapan Zapotec. *Illustrations of the IPA. Journal of the International Phonetic Association* 38(1). 107–114. DOI: 10.1017/S0025100308003344.
- Moosmüller, S. & C.O. Ringen. 2004. Voice and aspiration in Austrian German plosives. *Folia Linguistica* 38(1–2). 43–62. DOI: 10.1515/flin.2004.38.1-2.43.
- Nellis, D.G. & B.E. Hollenbach. 1980. Fortis versus lenis in Cajonos Zapotec phonology. *International Journal of American Linguistics* 46(2). 92–105. DOI: 10.1086/465639.
- Öhman, S., R. Leanderson & A. Persson. 1966. EMG studies of facial muscles activity in speech II, *Speech Transmission Laboratory, Stockholm. Quarterly Progress and Status Report* 1. 1–5.
- Perkell, J. 1965a. Studies of the dynamics of speech production, *MIT Quarterly Progress Report* 76, 253–257.

- Perkell, J. 1965b. Cineradiographic studies of speech: Implications of a detailed analysis of certain articulatory movements. *Congrès International d'Acoustique*, Liège, Paper A J2.
- Petersen, J.H., H. Juul, N. Pharao & M. Maegaard. 2022. *Udtalt. En introduktion til dansk fonetik*. København: Samfundslitteratur.
- Pickett, V.B., M.V. Villalobos & S.A. Marlett. 2010. Isthmus (Juchitán) Zapotec. *Illustrations of the IPA. Journal of the International Phonetic Association* 40(3). 365–372. DOI: 10.1017/S0025100310000174.
- Puggaard-Rode, R. 2024. International og dansk praksis i notationen af lukkelyde. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 66. 180–215. DOI: 10.7146/nys.v1i66.145000.
- Puggaard-Rode, R., C.S. Horslund & H. Jørgensen. 2022. The rarity of intervocalic voicing of stops in Danish spontaneous speech. *Laboratory Phonology: Journal of the Association for Laboratory Phonology* 13(1). 11. 1–47. DOI: 10.16995/lab-phon.6449.
- Rischel, J. 1990. What is phonetic representation? *Journal of Phonetics* 18 (3). 395–410. DOI: 10.1016/S0095-4470(19)30381-X.
- Roach, P. 2004. British English: Received Pronunciation. *Illustrations of the IPA. Journal of the International Phonetic Association* 34(2), 239–245. DOI: 10.1017/S0025100304001768.
- Schachtenhaufen, R. 2022. *Ny dansk fonetik*. København: Books on demand.
- Schachtenhaufen, R. 2023a. Replik. Ny dansk fonetik og IPA. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 64. 211–227. DOI: 10.7146/nys.v1i64.141694.
- Schachtenhaufen, R. 2023b. Utilpasset IPA. *Danske Studier* 2023. 21–63.
- Senn, A.C. 1935. An experimental study of Bengali occlusives. *Proceedings of the II International Congress of Phonetic Sciences*. 184–193.
- Simon, P. 1961. Les consonnes françaises et leurs variations dans la chaîne parlée d'après des films radiologiques. *Proceedings of the IV International Congress of Phonetic Sciences*, Helsinki. 241–249.
- Slis, I. H. 1967. What causes the voiced-voiceless distinction? *IPO Annual Progress Report* 2. 71–76.
- Smith, C.L. 1997. The devoicing of /z/ in American English: effects of local and prosodic context. *Journal of Phonetics* 25. 471–500. DOI: 10.1006/jpho.1997.0053.
- Stahlke, H.F. W. 2003. Fortis and lenis obstruents in English, *WORD* 54(2). 191–216, DOI: 10.1080/00437956.2003.12068832.
- Watkins J.W. 2001. Burmese. *Journal of the International Phonetic Association* 31(2). 291–295. DOI: 10.1017/S0025100301002122.

Anmeldelse af Dorte Lønsmann, Kamilla Kraft, Janus Mortensen & Jacob Thøgersen: *Engelsk i Danmark: What's the story?* Aarhus Universitetsforlag. 2024. (123 sider)

Bogen er tilgængelig på: <https://unipress.dk/udgivelser/e/engelsk-i-danmark/>

PETER BAKKER

Hvordan står det til med engelsk i Danmark? Det er emnet for denne bog, skrevet af fire forskere fra tre forskellige institutter på Københavns Universitet.

BAGGRUND

Dorte Lønsmann er lektor i engelsk, Kamilla Kraft er adjunkt, som beskæftiger sig med sociolingvistik og flersprogethed, Janus Mortensen er professor ved Center for Internationalisering og Parallelsproglighed og Jacob Thøgersen er lektor ved Nordiske Studier og Sprogvidenskab. Et stærkt, multidisciplinært team. Det er ikke overraskende, at de fik støtte til et fireårigt forskningsprojekt fra 2021 til 2025 med overskriften *English and Globalisation in Denmark: A Changing Sociolinguistic Landscape*¹. Ironisk nok er det umuligt at finde en dansksproget titel på projektet uden for bogen, men i bogen kan man finde en dansk version af titlen: *Engelsk og Globalisering i Danmark: Et sociolingvistisk landskab i forandring*. Akronymet ENIDA virker på begge sprog. Det er Danmarks Frie Forskningsfond, der har sponsoreret projektet.

Normalt slutter et projekt med en bog, som først udkommer efter projektet er afrundet, men dette dreamteam producerede allerede året før projektets afslutning denne monografi. Det skal dog bemærkes, at bogen ikke er projektets slutrapport, men en populariserende sammen-

1 https://engerom.ku.dk/english/research/centres_projects/english-and-globalisation-in-denmark/

fatning af de resultater, der blev produceret i projektets første år. Det er et prisværdigt initiativ, som bør inspirere andre forskningsprogrammer, især dem der handler om det danske sprog og Danmark.

Projektet har allerede affødt en del videnskabelige publikationer. De tre seniorforskere har lagt ud med en artikel om spørgsmålet, om hvorvidt engelsk stadig er et fremmedsprog i Danmark (Lønsmann, Mortensen & Thøgersen 2022), et spørgsmål, som også behandles i deres nye bog. Janus Mortensen har skrevet om engelsk på danske gymnasier (Mortensen 2024), især i hvilke genrer og hvordan elever blander dansk og engelsk. Thøgersen (2023) skrev om nyere udviklinger af engelsk i Danmark i de sidste to årtier. Thøgersen har også allieret sig med en garvet forsker i området, Bent Preisler. Preisler skrev i slutningen af det sidste århundrede en bog om danskere og det engelske sprog (Preisler 1999), hvor han konkluderede, at danskere egentlig ikke er så gode til engelsk, som de selv tror, at der er en god del danskere, der ikke kan engelsk, eller som kun kan det mest basale, og at der ikke synes at være en fare for, at det danske sprog vil blive erstattet af engelsk eller blive oversvømmet med engelske låneord. Den ældre (Preisler døde i 2023 i en alder af 78 år) og den yngre forsker har skrevet to artikler sammen. I Thøgersen & Preisler (2023) prøver de at sammenligne deres resultater fra de to måletidspunkter i dette tidsskrift, *NyS*, med mere end 25 års mellemrum. Året efter publicerede de en artikel på engelsk om dansk og engelsk og politiske holdninger (Thøgersen & Preisler 2024). Men også inden projektet startede har seniorforskerne skrevet om emnet, bl.a. Lønsmann (2009) om spredning af engelsk i Danmark og Thøgersen om danskernes sprogholdninger om engelsk (Thøgersen 2010).

Derudover har de også skrevet en del publikationer i mere populariserende tidsskrifter som *Sprog og Samfund*, som publiceres af Modersmåls-Selskabet, *Anglo Files*, et tidsskrift for engelskundervisere i Danmark, og *Sprogforum*, et tidsskrift for sprogpædagogik og andet-/fremmedsprogsforskning.

Indtil for 10 eller 20 år siden var truslen fra engelsk et emne, som førte til diskussioner i de trykte medier og radio og endda til debatter i Folketinget. Sidenhen har det været forholdsvis roligt, og det er som om, den bekymring næsten er forsvundet. I marts og april 2025 blev der

dog præsenteret to lovforslag, først af Dansk Folkeparti og derefter af konservative folketingsmedlemmer, som opfordrer regeringen til at lave en dansk sproglov bl.a. for at modvirke engelsk og arabisk(!) indflydelse på dansk. Måske er der ellers en sammenhæng mellem manglen på interesse for emnet og manglen på interesse for sprogene generelt: færre vælger et sprogstudium (kun almen lingvistik vokser), og færre unge er interesserede i at lære fremmedsprog udover engelsk. Aviser skriver sjældent om sprog længere. Man møder nogle gange akademikere, der ikke behersker andre sprog end dansk og engelsk, og nogle er ovenikøbet stolte af det. Bogen tager diskussionen op igen.

BOGENS INDHOLD

Bogens struktur er klar. Forordet (s. 9–11) behandler motivationen for at kortlægge engelsks fremgang i Danmark over de sidste 100 år men især de sidste 20–30 år, og forfatterne motiverer de brugte metoder til dataindsamling. Det indledende kapitel (s. 13–25) beskriver ENIDA-projektets baggrund, og forfatterne beskriver deres fokus på skolerne, medierne og arbejdsmarkedet. De skriver klart og tydeligt, at deres udgangspunkt ikke er ”enten-eller men både-og”, når de taler om dansk og engelsk i Danmark, hvilket ikke er overraskende fra forskere tilknyttet et center, som blev oprettet for at være realistisk og acceptere eksistensen og vigtigheden af begge sprog i landet. Kapitel 2 (s. 27–43) handler om, hvordan engelsk, oprindeligt et ubetydeligt sprog talt på en ø i udkan-ten af Europa side om side med flere andre indfødte sprog, er blevet til, hvad det er nu: et defaultvalg i internationale kontekster, i videnskab, erhvervslivet, computerspil, musik osv. Man skal ikke glemme, at det engelske sprog, eller dets talere, har udryddet en del indfødte sprog, især i Nordamerika og Australien, nogle gange kombineret med folkemord. Kapitlet beskriver også internationale organisationer som FN (eller skal man sige UN?) og EU. Ca. 500 millioner mennesker i verden taler engelsk som modersmål, mens man skønner, at yderligere 1 milliard mennesker har lært engelsk som andetsprog. Da verdensbefolkningen er på 8 milliarder personer, vil det sige, at en femtedel af verdens befolkning har kendskab til engelsk. Kapitel 3 (s. 45–63) handler om brugen af engelsk i Danmark, og hvordan forfatterne har samlet deres data. De har brugt et spørgeskema, som blev besvaret af 854 tilfældigt udvalgte

danskere. Der er en klar tendens i resultaterne, til at jo yngre man er, jo mere bruger man engelsk. En tredjedel af dem mellem 16 og 35 bruger engelsk til dagligt, men kun 5 % af dem over 65. Takket være den tidligere lignende undersøgelse af Bent Preisler, kan de sammenligne disse resultater med dem fra 1995, afreporteret i Preisler (1999). Alle aldersgrupper bruger mere engelsk i dag end i 1995, men man hører mindre engelsk, sandsynligt på grund af fremgang af skriftlige sociale medier og mere dansksproget musik. Kapitel 4 (s. 65–79) handler om, hvor gode danskerne egentlig er til engelsk. Hvis man siger ”Can I borrow the toilet” er alle ord engelske, men alle folk udenfor Danmark ville tro, at man vil skrue toilet løs og tage det med og returnere det efter nogle dage. I internationale tests om engelsk klarer danskere sig godt, som regel i top fem blandt ikke-engelsksprogede lande. Til gengæld er kun et mindretal af danskere i stand til at læse en bog eller skrive et brev på engelsk. Jo højere uddannelsesniveaut, jo bedre ens sprogkunderskaber, og det er ikke overraskende. Kapitel 5 (s. 81–98) handler om, hvad engelsk betyder for danskere. Forfatterne har interviewet folk fra forskellige dele af landet, og fra forskellige sociale baggrunde, fx landmænd, undervisere, kontormedarbejdere og studerende. Man har brugt gruppeinterviews af bestemte samfundsgrupper. Det er en metode, som kan give gode resultater, da respondenterne reagerer på hinanden, og de er mere trygge med kollegaer end med en ukendt fra universitetet. Resultaterne viser en stor vifte af engelskkunderskaber og præferencer, som stort set viser de samme tendenser, som kom frem i spørgeskemaerne. Der findes dog også både ældre og børnehavebørn, der bruger engelsk. Forfatterne beretter også om andre, der bruger meget engelsk i deres dansk: ”Man fighter en uphill battle (...). Det er cool, det jeg laver, okay!”, eller fagtermer fra engelsksprogede computerspil: ”Man kan købe og sælge de her skins, og man kan åbne de her lootboxes”. Der er nogle, der byder det engelske sprog velkommen, mens andre udtrykker bekymring. Nogle klager over sælgere i butikker eller ansatte på plejehjem, der ikke taler dansk, eller om skilte ”SALE, SALE” i butiksvinduer. Andre, bl.a. landmænd, kan kun få folk fra udlandet til at rense staldene, og der er en forventning, om at man skal tale engelsk med dem, uanset hvor de kommer fra.

Det sidste kapitel (s. 99–114) handler om fremtiden. Engelsk er uden tvivl kommet for at blive som det vigtigste fremmedsprog i Danmark.

Forfatterne vurderer at engelsk *de facto* har opnået status som mere end et fremmedsprog, og næsten et hverdagssprog eller et officielt andet-sprog, og derfor er blevet uomgængeligt i nutidens Danmark. Man kan observere stigende brug af engelsk på universitetsuddannelser, mere engelsk i medierne, på sociale medier og i underholdning, man bemærker at flere og flere butikker får navne på dette fremmedsprog. Det lille mindretal, der slet ikke kan engelsk, kan nogle gange ikke læse beskeder, menuer eller brugsanvisninger. Der arbejder nu 300.000 udenlandske lønmodtagere i Danmark, og det er 10 % af den erhvervsaktive befolkning. Langt de fleste lærer vel dansk. Forfatterne har uden tvivl ret i, at engelsk spiller en vigtig rolle i samfundet, og det er sandsynligt, at fremgangen fortsætter, medmindre de nuværende politiske udviklinger fører til en radikal ændring af holdningen til engelsk. Dele af befolkningen er allerede begyndt at undgå amerikanske varer i butikken, og lokale varer markeres.

I bogen findes der også i en del kortere tekster i farvede blokke med anekdotiske oplysninger fra forfatternes egne liv: Mortensens mor begyndte at lære engelsk efter hun gik på pension, Thøgersen får mange pakker fra pakketjenesten, og ofte foregår den mundtlige kommunikation nødvendigvis på engelsk, når han henter pakkerne. Lønsmanns teenagesøn sender tekstbeskeder til hende, som er krydret med engelsk udtryk som "let's go". I andre blokke fortæller forskerne lidt om, hvordan og hvorfor man har valgt bestemte metoder, og hvordan man udfører ens forskning bedst muligt.

Bogen slutter med kilder til hvert kapitel. Omkring halvdelen af kilderne er, ikke overraskende, skrevet af medlemmer af forfattergruppen. Det er nyttigt for dem, der vil vide mere. Det er dog iøjnefaldende, at en del kilder om emnet engelsk i Danmark mangler. Når vi begrænser os til relevante bøger (der er også mange artikler), kan man tænke på fx Lund (1989), Sørensen (1995), Davidsen-Nielsen, Hansen og Jarvad (1999), Jarvad (2001) og Madsen (2008), som ikke nævnes. På den anden side er formålet med bogen at præsentere deres egne resultater, og det kan derfor forsvares. Det er ikke en bibliografi, og bogen kan ikke være en fyldestgørende oversigt. Niels Davidsen-Nielsens historiske bidrag til *Dansk Sproghistorie* (Davidsen-Nielsen 2021) kunne også nævnes som eksempel på en tekst, der ikke findes i kildelisten.

VURDERING

Bogen er velskrevet, tilgængelig, klar, og den er beundringsværdigt passende i stil og indhold til det almene publikum. Layoutet er roligt og behageligt. Jeg har læst denne informative bog med glæde. Bogen er baseret på empirisk forskning, udført med forskellige metoder, naturligvis især lavet af bogens forfattere selv. De bruger forskellige metoder, som inkluderer kvantitative undersøgelser (spørgeskemaer), kvalitative (interviews med repræsentanter af forskellige grupper), og feltarbejde i virksomheder. Det er også positivt, at bogen holder sig til fakta og undersøgelsesresultater, og beskedne meninger ventileres, uden at det bliver hysterisk eller bange for det engelske sprog. Budskabet er, at både dansk og engelsk har en rolle i det danske samfund, og det er vel et realistisk syn.

På den anden side kan politiske udviklinger ændre sig, og hvis USA ændres til et diktatur (hvis ikke det allerede er tilfældet, når landet nu regeres med dekretter uden et kontrollerende retssystem), og de har erobret Panama, Canada, Gaza, Kalaallit Nunaat og muligvis andre lande med mange *a*-er i deres navn, kunne det føre til en nedgang i brugen af engelsk i videnskab, ligesom da Hitlers trang til at erobre andre lande førte til et fald i det tyske sprogs popularitet. USA's højeste leder er i hvert fald klart i gang med et angreb mod forskningen i verdens største økonomi, med nedskæringer i støtte til statsejede universiteter, og selv de private universiteter skal danse efter djævlens hånd. Egentligt kunne 2025 være et godt tidspunkt at starte en verdensomspændende boykot af engelsk.

Bogen er næsten uden fejl. Der har dog ikke eksisteret et land ved navn "Holland" siden 1795. Landet hedder officielt Nederland(ene), og sproget nederlandsk, også i nabolandet Belgien taler man bl.a. "nederlandsk".

DOMÆNETAB?

For omkring 25 til 15 år siden var der en diskussion i det danske samfund, som også sprogforskere deltog i, som drejede sig om en bekymring over det danske sprog. Man iagttog en tendens, til at især unge brugte mange engelske ord i deres dansk, og at der var nogle domæner, fx højere uddannelser, erhvervslivet og medier, hvor man brugte det engelske sprog i undervisning, i intern kommunikation eller som officielt virksomheds-

sprog (Lønsmann 2017). Empiriske undersøgelser viste derimod, at det ikke var så slemt, som politikere og det store publikum troede. Pia Jarvad (2001) undersøgte alle samfundslag, og hendes resultater var også betryggende: også i virksomheder med engelsk som koncernsprog taler man dansk med hinanden. Mia Madsen viste, at fysikere er nødt til at skrive deres specialiserede artikler på et sprog så alle specialiserede kollegaer verden over kunne læse dem, men de taler altid dansk med danske kollegaer, og de skriver studieböger på dansk (Madsen 2008). Man talte næppe om domænegevinster, men det burde man måske gøre, for nu bliver dansk også brugt på internet, i skriftlige telefonbeskeder, i sociale medier osv. I mange år blev der også publiceret et stigende antal böger på dansk. Det eneste domænetab, som jeg har oplevet, er at mit universitet tvinger mine danske studerende på kandidatuddannelse til at skrive alle deres eksamener på engelsk, og så skriver de ikke altid godt engelsk, og jeg kan bare ikke forstå, hvorfor jeg og en dansk censor skal eksaminere dansktalende studerende på det officielle sprog i Malta og Irland.

ER DANSKERE GODE TIL DANSK?

Hvis man stoler på europæiske sammenlignende undersøgelser, taler 91 % af danskere engelsk godt nok til at kunne føre en samtale på engelsk. Ifølge en undersøgelse fra 2019, indtager Danmark sammen med Nederlandene og de andre skandinaviske lande de første fem pladser med "meget høj kompetence" i engelsk (mellem 65 og 70 % på en kvalitets-skala 1-100). På den anden side kan man også spørge *hvor* gode folk er til engelsk. Alle tal i bogen viser en klar fremgang i engelskkundskaber fra 1995 til 2020, en stigning på 10 til 20 % afhængigt af hvilken færdighed. På den anden side kan man også se, hvad folk *ikke* kan: 63 % af danskere siger, at de ikke kan skrive et brev på dansk (det laveste tal blandt de forskellige færdigheder i det engelske sprog), og 38 % kan ikke vise vejen til bussen. Det er betragtelige negative tal, og virksomheder må gerne tage hensyn til disse mennesker.

Et andet spørgsmål er hvor 'korrekt' danskernes engelsk er. På universiteterne er der en del ansatte, hvis engelsk ikke adskiller sig fra sproget fra mennesker, der taler det som modersmål. Til gengæld er der temmelig mange, også blandt topforskere, der laver kongruensfejl, eller som udtaler ord underligt eller lægger trykket forkert. Det kan være ligegyldigt,

så længe man kan forstå hinanden, og de ikke overfører det til skriftsprog. Man kan fint komme fra lande med engelskkundskaber i verdens top fem og blive generalsekretær i NATO med en markant accent. Folk har lavet bøger med engelske ytringer fra virksomhedsledere og politikere med pinlige fejl i det engelske (en nyudnævnt kvindelig minister: "I am having my first period", en international forretningsmand: "I thank you from the bottom of my heart, and also from my wife's bottom", etc.). Den slags fejl står ikke i vejen for ens karriere.

VIDENSKABELIGE PUBLIKATIONER

Der er et forståeligt pres fra universiteterne på forskere for at publicere deres forskningsresultater *internationalt*, og dette ord kan kun oversættes som *engelsk*: publikationer på kinesisk og spansk, som begge har flere modersmålstalere end engelsk, synes ikke at nå ud til mange mennesker. Hindi, portugisisk og bengali tales tilsammen som modersmål af 830 millioner, nærmest dobbelt så mange som engelsk.

Mange danskere (men også mange andre europæere) tror, at kendskab til to sprog er tilstrækkeligt for at gå rundt i verden: ens eget sprog og engelsk. Når de kommer lidt udenfor de slagne veje i udlandet eller i udkantsdanmark, opdager de, at de fleste jordbeboere ikke taler eller forstår engelsk. Og hvem får skylden? De andre! Det er en skam, at de andre ikke er i stand til at tale engelsk.

Antallet af publikationer på engelsk skrevet af danske forskere er vokset kraftigt i de seneste år, men det viser sig, at det næppe er på bekostning af publikationer på dansk, som også er vokset. Der er dog en nedgang i brugen af sprog som fransk (husk at man besluttede at bruge fransk da man oprettede *Cercle Linguistique de Copenhague* med deres publikationsserie *Travaux du Cercle de Linguistique Copenhague* i 1931, og ikke tysk eller engelsk. Nu kalder man det man sædvanligvis *Lingvistikredsen*).

Der er ingen grund til bekymring (endnu), for at engelsk vil overtage dansk i Danmark. Bortset fra to unge danskere, jeg kendte, der valgte at tale amerikansk med hinanden på diskoteket for at score danske piger, taler danskere deres sprog med hinanden. Det bliver først bekymrende, når dem, der taler dansk, begynder at bruge et fremmedsprog indbyrdes, som mange indfødte i verden har oplevet.

IN THE MEANTIME, IN THE NETHERLANDS

I Nederlandene er der mere grund til bekymring om det nederlandske sprogs overlevelse. Allerede i 2019 publicerede forlaget Wereldbibliotheek en antologi med en titel, der var halvt på engelsk halvt på nederlandsk: *Against English. Pleidooi voor het Nederlands*, eller: *Imod engelsk. Bøn for det Nederlandske sprog* (Jensen et al. 2019). Året før var jeg selv gæsteforsker i to måneder på et nederlandsk universitet, og når jeg kom ind i universitetsbygningen hver morgen, kunne jeg se hvilke fag, der undervistes i hvilke lokaler. Samtlige fag annonceredes kun på engelsk. Al undervisning skulle foregå på engelsk, inklusive *Dutch Studies*. Det var ikke et krav, at man kunne nederlandsk, og man læste nederlandske og belgiske romaner i engelske oversættelser. Internationalisering og globalisering i det ekstreme. En kollega på et andet nederlandsk universitet syntes, at det var latterligt, at hun blev pålagt at skulle undervise på engelsk, så hun splittede sit hold op i to hold af 40 studerende: et hold for udvekslingsstuderende og et for dem, der kunne forstå nederlandsk. Mon det var det eneste universitetskursus på nederlandsk dette år? Samme år fik danske universiteter i øvrigt at vide, at antallet af engelsksprogede kurser skulle reduceres, under pres af visse dansksindede politiske partier.

Bogen *Against English* (Jensen et al. 2019) er skræmmende læsning. Forfattere, akademikere, journalister, forskere udtrykker deres bekymring. Det er iøjnefaldende, at næsten halvdelen af bidragsydere til bogen faktisk er indvandrere, der har lært sproget som andetsprog og forelskede sig i det, eller tosprogede børn af indvandrere fra middelhavsområdet. Den første af de fire redaktører har i øvrigt danske rødder, og den sidste er forlægger og (ifølge bogen) grundlægger af *L'Association internationale des éditeurs contre l'impérialisme culturel angloaméricain*. Blandt bidragsydere finder man også en del skribenter, der beskæftiger sig professionelt med andre europæiske sprog som italiensk, spansk og tysk, som også føler sig truet af det engelske. I nederlandske storbyer er der stor chance for, at man bliver tiltalt på engelsk på værtshuse, i butikker og på gaden, også af de indfødte i landet. Sådan ser det ikke ud i Danmark.

SLUT

Ja, engelsk er et vigtigt sprog i Danmark, men man skal også tage i betragtning, at det kun er officielt sprog i to af de 27 EU-lande (lige-

som dansk, der er officielt sprog i Danmark og officielt mindretalssprog i Tyskland). Begge lande, hvor engelsk er officielt sprog, er marginale østater i udkanten af Europa, og i begge lande anerkender man engelsk ved siden af deres nationalsprog. De to lande er Irland og Malta. Der er seks millioner mennesker, der har engelsk som officielt sprog, hvilket er lidt over én procent af de 447 millioner EU-borgere. Tysk tales af flere mennesker, og også albansk er et officielt eller anerkendt sprog i flere EU-lande end engelsk er.

Peter Bakker, lektor

Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet

linpb@cc.au.dk

REFERENCER

- Davidson-Nielsen, N. 2021. Engelsk. E. Hjorth, H.G. Jacobsen, B. Jørgensen, B. Jacobsen, M.K. Jørgensen & L.K. Fahl (red.), *Dansk Sproghistorie*, bind 5, 245–255. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Davidson-Nielsen, N., E. Hansen & P. Jarvad (red.). 1999. *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question: Engelsk indflydelse på dansk*. Dansk Sprognævns Skrifter 28. København: Gyldendal.
- Jarvad, P. 2001. *Det danske sprogs status i 1990'erne med særligt henblik på domænetab*. Dansk Sprognævns skrifter 32. København: Dansk Sprognævn.
- Jensen, L., N. Pas, D. Rovers & K. van Gulik (red.). 2019. *Against English: pleidooi voor het Nederlands*. Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- Lønsmann, D. 2009. From subculture to mainstream: The spread of English in Denmark. *Journal of Pragmatics* 41. 1139–1151. DOI: 10.1016/j.pragma.2008.11.003.
- Lønsmann, D. 2017. Embrace it or resist it? Employees' reception of corporate language policies. *International Journal of Cross Cultural Management* 17. 101–123. DOI: 10.1177/1470595817694658.
- Lønsmann, D., J. Mortensen & J. Thøgersen. 2022. Er engelsk stadig et fremmedsprog i Danmark? Et spørgsmål om kollektiv sproglig identitet. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 61. 126–179. DOI: 10.7146/nys.v1i61.132242.
- Lund, J. 1989. *Okay?: Amerikansk påvirkning af dansk sprog*. København: Dansk lærerforening.

- Madsen, M. 2008. *Der vil altid være brug for dansk: en undersøgelse af 11 naturvidenskabelige forskeres grunde til at vælge henholdsvis dansk og engelsk i deres arbejde*. Københavnerstudier i tosprogethed 48. København: Københavns Universitet, Humanistisk Fakultet.
- Mortensen, J. 2024. Engelsk som lingua franca i de gymnasiale uddannelser: translanguaging og teksttyper. A. Holmen & H. Thise (red.), *Flere sprog i ungdomsuddannelserne: translanguaging i praksis*, 143–155. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Preisler, B. 1999. *Danskerne og det engelske sprog*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Sørensen, K. 1995. *Engelsk i dansk - er det et must?* Munksgaards sprogserie. København: Munksgaard.
- Thøgersen, J. 2010. Coming to terms with English in Denmark: Discursive constructions of a language contact situation. *International Journal of Applied Linguistics* 20. 291–326. DOI: 10.1111/j.1473-4192.2009.00249.x
- Thøgersen, J. 2023. Danskerne og det engelske sprog i 1990'erne og 2020'erne. K. Boas, I.S. Hansen, T.T. Hougaard & E.L. Toft (red.), *MUDS - Møde om Udforskningen af Dansk Sprog* 19, 343–359.
- Thøgersen, J. & B. Preisler. 2023. Danskerne og det engelske sprog – dengang og nu. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 64. 8–50. DOI: 10.7146/nys.v1i64.141688.
- Thøgersen, J. & B. Preisler. 2024. Globalisation, attitudes towards English and party-political affiliation: The case of Denmark. *Scandinavian Studies in Language* 15. 1–52. DOI: 10.7146/sss.v15i1.146764.

Climate sorrow or climate shame? Climate compounds as part of a social positioning in Danish media

KIRSTINE BOAS AND TINA THODE HOUGAARD

Since 2018, the coverage of climate news has risen in the Danish media coverage. The use of compounds with *climate* as the first word follows the same pattern. We suggest calling these *climate compounds*. In this paper, we identify the most used climate compounds, and we categorise them: *positive actions*, *discursive battle between activism and scepticism* and, lastly, *psychologizing feelings and thoughts about the climate*. The latter proves interesting, as new compounds have emerged recently here. Examples of these are *climate sorrow* and *climate shame*. We find that the use of *climate worries* decreases while *climate anxiety* takes over. Close readings of these compounds show that *climate sorrow* is used to position oneself as being in a state of hopelessness on behalf of the climate and in an opposition to those who rely on hope to save the earth. We show that *climate shame* is used by groups who recognize the feeling and by those who don't (contrary to *climate sorrow*, which is only used by those who feel it). This analysis thus shows that climate compounds can be locally interpreted to align with one's own experience and understanding of the seriousness of climate change.

KEYWORDS: climate discourse; media; mental health; compound

”Chances of sunshine will be good”: Positive evaluations of dry and warm weather in the midst of a climate crisis

SØREN BECK NIELSEN

This article investigates linguistically 1) if and how TV meteorologists assess weather conditions in weather forecasts, and 2) whether certain weather conditions are evaluated positively versus negatively. The study is based on a corpus of 62 weather forecasts from May 2024 broadcast on DR and TV2, specifically one weather forecast from each day of the month on the two channels. Assessments occur frequently. Their manifestations can be described on a spectrum: some are explicit and make use of attributive or predicative formulations, others are less direct and present weather forecasts through evaluative categories, and finally some are distanced and implicit as TV meteorologists mention weather conditions neutrally but contrast this mention with a preceding or following evaluative description of an opposing weather perspective. The trend is clear: hot, dry, sunny and windless weather is evaluated positively, while cold, wet and windy weather is assessed negatively, and the programmes refrain from exploring possible links between weather and climate. Against this background, the article discusses how weather forecasts risk normalising rising temperatures and reproducing psychological distance to global warming.

KEYWORDS: weather report; climate change; linguistics; evaluation; psychological distance

Danish stop consonants: perception, voicing, fortis-lenis and transcription

NINA GRØNNUM

The central theme in the recent debate in *Nydanske Sprogstudier* and *Danske Studier* about the transcription of Danish can be narrowed down to whether and to what extent the choice of phonetic symbols could and should comply with the principles of *The Handbook of the International Phonetic Association*. The debate is supplemented here with a closer look at three pertinent topics. (i) Danish (b d g) are inherently voiceless, but do not sound like (p t k) in other languages. (ii) The absence of voicing can be made explicit with a diacritic, [◌̥], i.e. [b̥ d̥ g̥], since it is not restricted to *devoicing* by the phonetic context but employed also for inherently *unvoiced* sounds. (iii) Research internationally shows that articulatory strength has articulatory and acoustic correlates that seem to invariably accompany voicing differences in obstruents, but not vice-versa – since differences in fortis-lenis may exist without accompanying voicing differences. The implication is that [p t k] in the IPA *de facto* identifies not only voiceless, but also fortis consonants. Together with the auditory difference it makes /p t k/ and [p t k] unsuitable as representations of the initial stops in e.g. *bille*, *dille*, *gilde* 'beetle, craze, party.'

KEYWORDS: stop consonants; perception; voicing; fortis-lenis; phonetic transcription

NyS 69 - Temanummer

Tegn og tegnsætning

I 2024 fik vi en ny udgave af *Retskrivningsordbogen* og dermed en offentlig debat af de nye ord der er optaget i *Retskrivningsordbogen*, og en opdatering af retskrivningsreglerne. I den anledning vil vi gerne sætte fokus på en ofte overset del af skriftsproget, nemlig de tegn der optræder mellem ord(dele) og sætninger, og principperne for brug af dem.

Temaet for NyS 69 bliver *Tegn og tegnsætning*. *Tegn* refererer her til en række af symboler der manifesterer sig i en tekst, mens *tegnsetning* refererer til brugen af disse tegn. Ved tegn forstås både de tegn der er retskrivningsregler for, fx kommaer, bindestreger, koloner og apostroffer, og de tegn som retskrivningsreglerne ikke behandler, fx smileys, emojis, hashtags (#), underscores og asterisker. Blanktegn (mellemrum) tæller også som tegn, som dog kun kommer til udtryk i sammenspil med andre symboler. Tal og bogstaver falder derimod udenfor tegnbegrebet sådan som det anvendes her.

Tekster – og dermed tegn – spiller en stor rolle i vores hverdag. Tegn bliver brugt i næsten alle slags tekster, og de kan både markere grammatiske forhold, fx ved at afgrænse sætninger, og ikkegrammatiske forhold, fx brugen af tøveprikker (*Jeg kan ikke komme alligevel ...*), brugen af asterisker (*Du *skal* komme og H*n kommer ikke i morgen*) og brugen af parenteser inde i ord (*(led)sætninger* og *ledsætning(er)*).

Redaktionen inviterer både til empiriske og mere teoretisk funderede bidrag, og de kan både anlægge et synkront og diakront perspektiv. Bidragene kan omhandle emner indenfor mange forskellige felter og fagområder og besvare spørgsmål af forskellig karakter, fx:

- **Tegnets kommunikative funktion:** Hvilken rolle spiller tegn som smileys og emojis i kommunikationen? Hvilke rolle spiller tegnsætning for opfattelsen af tekstens afsender? Det siges at semikolon er kendt som et tegn der markerer afsenderen som dannet eller gammeldags, og at punktum kan markere vrede eller aggression hos afsenderen af tekstbeskeder. Passer dette med empirien?

- **Retskrivning:** Er tegnsætningsreglerne i *Retskrivningsordbogen* formuleret tilstrækkeligt klart? Hvad er forholdet mellem tegnsætning i praksis og det tegnsætningsreglerne foreskriver? Er tegnsætningsreglerne dækkende?
- **Undervisning:** Mange sprogbrugere, herunder elever, har vanskeligheder med at sætte kommaet korrekt – men hvad med punktummet? Er der lige så mange problemer med at sætte punktum, og hvordan skal man undervise i det? Hvilke metoder skal man i det hele taget bruge når man underviser i tegnsætning, og kan AI være til hjælp?
- **Eksperimentallingvistik:** Gør brugen af startkomma det nemmere at læse og forstå en tekst, eller er der flere fordele vundet ved at undlade startkomma? Hjælper det læsningen hvis man undlader både start- og slutkomma, som man fx gør på engelsk? Hvilke effekter har det på læsningen at man sætter eller undlader bindestreger i komplekse forbindelser som *en ud af kroppen-oplevelse* vs. *en-ud-af-kroppen-oplevelse*?
- **Tegnets grammatik:** Nogle tegn kan uden videre forekomme sammen, fx et udråbstegn og en tankestreg: *Det var – heldigvis! – nemt klaret*. Andre tegn kan derimod ikke forekomme sammen, fx komma og tankestreg: **Det var, heldigvis!, nemt klaret*. Hvilke tegngrammatiske regler findes der, og hvor kommer de fra?
- **Tværsproglige studier:** Hvilke tegnsætningsmæssige ligheder og forskelle er der mellem dansk og andre sprog? Hvordan bliver fx strukturer med kolon oversat til dansk; bruges der også kolon?

Forslag, dvs. abstracts, til artikler på mellem 300 og 500 ord indsendes til nys.red@dsn.dk senest d. 1. september 2025. Forslagene kan være forfattet på dansk, norsk og svensk. Filerne bedes navngivet som følger: NyS69_Temanummer[forfatternavn]. En mailadresse bedes tilføjet nederst i forslaget. Forslagene bliver bedømt i redaktionen, og alle forfattere bliver kontaktet. De forslag der udvælges til eventuel publicering i temanummeret, gennemgår den sædvanlige redaktionsprocedure for artikler til NyS, herunder bedømmelse af en anonym fagfælle. Artik-

lerne kan have et omfang på op til 45.000 anslag (ca. 20 sider), inklusive mellemrum, men eksklusive litteraturliste og noter. Deadline for artikler er 1. december 2025. Artiklerne udgives i juni 2026.

Pre-call: NyS 71 – Temanummer (forventet udgivelse juni 2027)

Det fonologiske system

Fonologien er studiet af sproglydene som funktionelle og psykologiske enheder og studiet af hvordan den lydlige side af sprogsystemet er organiseret. Med temaet *Det fonologiske system* inviterer redaktionen til bidrag der undersøger og diskuterer hvordan det fonologiske system er organiseret, hvilke dele det består af, og hvordan dette system interagerer med andre dele af sprogsystemet (fx fonetikken eller morfologien). Empiriske studier af fx sprogbrug, sproglig variation eller anvendt lingvistik passer inden for temaet i det omfang de belyser enten konsekvenserne af den empiriske undersøgelse for vores forståelse af det fonologiske system eller hvilken rolle vores forståelse af det fonologiske system spiller for undersøgelsen af det empiriske spørgsmål.

Det endelige call vil være at finde i NyS 69 (juni 2026), hvorefter det vil være muligt at indsende abstracts (med deadline september 2026). Man er velkommen til at kontakte redaktionen hvis man påtænker at indsende bidrag.

NyS udkommer to gange om året på www.nys.dk.
Du kan bestille tidligere trykte enkeltnumre i boghandlen
eller henvende dig til:

Dansk Sprognævn
adm@dsn.dk

Gamle numre er tilgængelige på www.nys.dk.

Vi opfordrer læsere til at registrere sig:
<https://www.nys.dk/user/register>
Brug linket Registrer øverst på www.nys.dk.
Denne registrering medfører at du via e-mail
får besked når der udkommer en ny udgave af NyS.

Bidrag til NyS

Har du lyst til at indsende en artikel,
en anmeldelse, et debatindlæg eller andet,
så kontakt redaktionen:

nys.red@dsn.dk
NyS-redaktionen
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
Emil Holms Kanal 2
2300 København S

Oplysninger om formater mv. kan findes på
www.nys.dk/information/authors.